

BẢN TIN NỘI BỘ

S 2

K NI M HAIN M

Ngày thành lập M ng l i b o t n và phát tri n
tri th c b n a dân t c Thái Vi t Nam VTIK

15/7/2007 - 15/7/2009

Hà n i 7 – 2009

M C L C

	Trang
1. Vài suy nghĩ sau hội nghị 13/3/2009 ở biên	3
2. Sản lượng công tác báo văn hoá Thái	5
3. Hai năm hoạt động mới ở báo trí thức bản địa dân tộc Thái Thanh hoá	11
4. Kinh nghiệm làm văn bản, thủ tục mới chức Thái tập trung tâm học tập nâng	15
5. Phấn đấu tim nói về chuyển hình	17
6. Chức Thái ta	30
7. Báo và phát triển lực dân tộc Thái	31
8. Biên soạn tài liệu dạy, học chức Thái Việt Nam	33
9. Kinh nghiệm tổ chức mới chức Thái thành công tập thể Thanh Hoá	35
10. Phê bình hiện tượng “xên mìn” của các nhà Thái ở Mường La – Sơn La	37
11. Khảo sát tình hình sinh hoạt của dân tộc Thái	41
12. Trò chơi dân gian: Tô Mác L - thêu gùi là: Tô L	48
13. Hàng loạt sự kiện dân tộc Thái ở huyện biên - tỉnh biên	53
14. Hình tượng “khâu cút” của nhà Thái ở Tây Bắc	63
15. Vai trò cúng vía của nhà Thái ở Việt Nam	66
16. Giới thiệu về các nhà văn hoá	70
17. Nhân sinh trong tiếng ngân	74
18. Trồng cây xoan trên nương rẫy	78
19. Chuyển tình Phá Dừa	80
20. Hình ảnh sử dụng font chữ Thái Việt Nam	89

VÀI SUY NGHĨ SAU HỘI NGHỊ 13/3/2009 Ở ĐIỆN BIÊN

Nguyễn văn Hoà
Ch ồng trình Thái h ọc Việt Nam

Năm 2008 các tỉnh đều đã biên soạn tài liệu dạy , học chữ Thái Việt Nam để ứng dụng thích hợp với địa phương mình . Tài liệu đã được biên chỉnh sửa lần I ở hội nghị 12 – 13 /3 /2009 tại Điện Biên .

Từ quý II tiếp trong năm 2009 các tỉnh về tự chỉnh sửa xong hãy đem dạy thí điểm sao cho thích hợp với hoàn cảnh của địa phương mình . Mỗi nơi có thuận lợi khó khăn khác nhau, tranh thủ phát huy thuận lợi mà tiến hành . Có tỉnh đã mở được lớp dạy cho cán bộ, công nhân viên chức do cấp uỷ và chính quyền cấp kinh phí . Thanh Hoá đã mở được lớp dạy bộ chữ Thái cổ địa phương , giới thiệu bộ chữ Thái Việt Nam . Nơi đã học chữ Thái cải tiến như Mai Châu nay chuyển dạy Bộ chữ Thái Việt Nam chỉ cần hướng dẫn chỗ khác thế nào là dễ hiểu .

Ta làm việc mạng lưới bảo tồn tri thức bản địa của dân tộc nên chữ của dân phải được đưa trở lại dạy và sử dụng rộng rãi trong dân . Ngoài các lớp do chính quyền mở còn cần các tổ chức Câu lạc bộ văn hoá , Câu lạc bộ dạy và học chữ Thái.... đều cần có kinh phí riêng. Những nơi tổ chức câu lạc bộ các phòng văn hoá - thông tin thì xin được kinh phí không riêng cho việc dạy , học chữ Thái và còn các hoạt động khác như sưu tầm phổ biến thơ ca , tác phẩm cổ, sáng tác thơ ca mới, viết văn, hoạt động nghệ thuật

Mạng lưới ta còn nhiều hoạt động khác nữa rất phong phú , không riêng chỉ bảo tồn, phát triển chữ Thái. Ta nên nghĩ đến trường hợp nếu xin được kinh phí tài trợ cho việc dạy, học chữ Thái bị giảm bớt thậm chí bị cắt thì ta chỉ còn nguồn trông vào xin kinh phí của địa phương , vận động xin các nhà hảo tâm tài trợ, quyền trong dân, không loại trừ sự đóng góp của các thành viên câu lạc bộ và các học viên

Dạy người lớn học đến đọc thông viết thạo không lâu . Sau đó cần tính đến việc sử dụng chữ đã biết, nâng lên tâm đọc, viết, nghiên cứu các tác phẩm cổ và viết văn, sáng tác thơ ca mới dùng hát vui liên hoan và có thể gửi đăng các báo , tạp chí của địa phương, của trung ương như tạp chí Văn hoá các dân tộc hoặc tạp chí văn nghệ của Hội văn học – Nghệ thuật Điện Biên ta đề nghị in song ngữ Chữ Việt – chữ Thái trong các bài thơ Thái .

hội nghị 12 – 13/3/2009 ta có kiến nghị gửi tỉnh uỷ – UBND tỉnh Điện Biên đăng cai đứng ra tổ chức hội nghị mời đại diện Đảng – Chính quyền 7 tỉnh ở

ບອກ ພໍ່ ສີ ຈຸງ ແອບ ທີ່ ດີ ເປົ່າ ທີ່ ຫຼາຍ – ຫຼື ຕົວ ແອບ ທີ່ ແຕ້ມ ທີ່ ທຸກ ແຂ້ວ ທີ່ ເປັນ
ບອກ ຕໍ່ມື້ – ເປົ່າ ພໍ່ ພີ່ ັ ຈົນ ເທົ່າ ແຕ່ ຕົວ ຈົ່ງ ສູ້ ໄປ້ ບໍ່ ທີ່ ບອນ – ແຕ້ມ ພາຍ ຈາກ ຈຸງ ຫຼາຍ ນາຍ
ນີ້ ຫຼື ຕົວ ທີ່ ນີ້ ອອກ – ແລ້ວ ນາຍ ນີ້ ຫາກ ເຮົາ ຕົວ ດີ ນີ້ ເປັນ ເອົາ ັ ຈົນ ອັນ ພໍ່ ພາຍ ແລ້ວ ຈົນ.

ຫຼື ປົກ ໄຊ ພານ ມີ 12 – 13 / 3 / 2009 ແລ້ວ ເມາ ມີ ນີ້ ັ ທີ່ ຕົວ ອັບ ອັບ ບານ ຕົວ ດີ ນີ້
ບໍ່ ເປັນ ອອກ ຫາ ໄດ້ ນີ້ ປົກ ໄຊ ພານ ແລ້ວ ສີ ຕາບ ຫາ ດາວ ນີ້ ອອກ 7 ຕົວ ມີ ສີ ຈົນ ນີ້ ປູ່ ມາ
ແລ້ວ ພ້ອມ ຈົນ ດີ ນີ້ ັ ແລ້ວ ດີ ຕາບ ນີ້ ປູ່ ອອກ ັ ທີ່ ຫຼາຍ ປົກ ຈຸງ ສູ້ ໄປ້ ພໍ່ ັ ຈົນ ວັດ ຫາມ
ຈົ່ງ ສີ ຈົນ ຕົວ ທີ່ ແລ້ວ ເມາ ສູ້ ໄປ້ ທີ່ ຫາ ວັດ ຈຸງ ຫຼາຍ ດີ – ພີ່ ນອກ ປູ່ ທຸກ ນີ້ ຫາ ຫຼື ຕົວ
ດີ ນີ້ ເປັນ ບ່າວ ທ່າວ ທີ່ ດາວ ນີ້ ອອກ ເປັນ ອອກ ຫາ ຈົນ ປົກ ໄດ້ ໄຊ ພານ ນີ້ ທີ່ ພໍ່ ຕົວ ອັນ
– ພີ່ ນອກ ປູ່ ດອມ ຕົວ ອັນ ດີ ເປັນ ບ່າວ ທ່າວ ທີ່ ຕົວ ແລ້ວ ຈົ່ງ ຕົວ ທີ່ ເອົາ ປົກ ໄຊ ພານ ນີ້ – ເປົ່າ
ດີ ແລ້ວ ນີ້ ແລ້ວ ນີ້ ຈົ່ງ ຕົວ ທີ່ ບາມ ຂາບ ທີ່.

SƠN LA VỚI CÔNG TÁC BẢO TỒN VĂN HOÁ THÁI

Lò Văn Lả

Nhà 66, tổ 7, phường Tô Hiệu, thành phố Sơn La.

Tỉnh Sơn La có dân số trên 80 vạn người, trong đó dân tộc Thái chiếm 64 %, do đó việc bảo tồn và phát huy nền văn hoá lâu đời của dân tộc Thái là một công việc quan trọng và cần thiết. Những năm trước đây việc bảo tồn văn hoá các dân tộc chưa được chú ý đúng mức, gần đây đã có sự chuyển biến rõ rệt. Tỉnh đã có kế hoạch, dự án triển khai việc sao chép, d ch thuật sách chữ Thái cổ ở trong kho Bảo tàng, Thư viện tỉnh ra chữ Thái đang phổ biến hiện nay và d ch ra tiếng phổ thông để nhiều người biết. Từ năm 1996 về đây Sở giáo dục Đào tạo đã hai lần biên soạn sách dạy chữ Thái cho các đối tượng cần học và trình Bộ Giáo dục - Đào tạo . Gần đây UBND tỉnh đã có công văn số 3430 / UBND – VX ngày 20 /10 /2008 nhắc nhở Sở Giáo dục - Đào tạo về việc nghiên cứu, đề suất việc biên soạn, xử dụng, và học chữ Thái ở Sơn La trình UBND tỉnh xem xét . Sở Nội vụ có công văn số 501 /SNV – CBCC ngày 20 /8 /2006 gửi Sở giáo dục - Đào tạo về việc dạy tiếng dân tộc cho công chức nhà nước. Sở giáo dục - Đào tạo có công văn kế hoạch số : 365 / KH – GDDT ngày 18 / 4 / 2007 xây dựng kế hoạch đào tạo bồi dưỡng tiếng dân tộc thiểu số đối với cán bộ công chức công tác ở vùng dân tộc, mức phấn đấu từ năm 2007 đến năm 2010. Hiện nay sở Giáo dục - Đào tạo đang chuẩn bị nội dung kế hoạch ,

các văn bản pháp quy để trình UBND tỉnh theo công văn số 3430 /UBND – VX ngày 20/10/2008.

Theo văn sở Nội vụ gửi sở GDĐT đối tượng học tiếng dân tộc là :

- Cán bộ công chức hành chính cấp huyện, tỉnh (chủ yếu tập trung đối tượng công chức làm công tác chuyên môn thường xuyên đi cơ sở làm nhiệm vụ tuyên truyền, vận động nhân dân thực hiện chủ trương, đường lối, chính sách của đảng và nhà nước .

- Viên chức các đơn vị sự nghiệp y tế, giáo dục công tác ở các xã vùng 2-3 nơi có đông bào dân tộc Mông, Dao, Thái sinh sống.

Nhu cầu mở lớp từ nay đến hết năm 2010 là 86 lớp với 4900 học viên .Thời hạn học là từ 6 tháng đến 9 tháng. Sau khoá học có cấp chứng chỉ. Đơn vị đào tạo là: Cấp tỉnh giao cho trường Cao đẳng sư phạm hoặc trung tâm giáo dục thường xuyên tỉnh, cấp huyện giao cho trung tâm giáo dục thường xuyên huyện. Chế độ bồi dưỡng cho giáo viên như chế độ đối với giáo viên ở các trường trung học chuyên nghiệp .

Mục tiêu công văn số 365 của sở Giáo dục Đào tạo là: dạy tiếng dân tộc cho cán bộ công chức ở vùng dân tộc là giúp cho cán bộ, công chức biết tiếng nói, chữ viết của đồng bào dân tộc, có khả năng giao tiếp bằng tiếng dân tộc (nghe, nói tương đối tốt trong giao tiếp thông thường, đọc, viết được chữ) và có những hiểu biết cần thiết về văn hoá, phong tục tập quán của đồng bào. Sở Giáo dục Đào tạo ra kế hoạch như sau :

- Trước mắt tập trung dạy ba thứ tiếng : Mông, Dao, Thái.

- Đối tượng học: Cán bộ công chức hành chính cấp huyện, tỉnh chủ yếu tập trung đối tượng công chức làm công tác chuyên môn thường xuyên đi cơ sở làm nhiệm vụ tuyên truyền, vận động nhân dân thực hiện chủ trương, đường lối, chính sách của đảng và nhà nước.

- Viên chức các đơn vị sự nghiệp y tế, giáo dục đang công tác ở các xã vùng 2-3 nơi có đông bào dân tộc Mông, Dao, Thái sinh sống.

Kế hoạch từ năm 2007 đến 2010 mở 35 lớp với 1575 học viên .

Việc tổ chức thực hiện như sau :

- Thấy rõ nhu cầu cấp thiết phải xử dụng tiếng, chữ dân tộc cho cán bộ công chức nhà nước, nhất là cán bộ lãnh đạo, quản lý vùng dân tộc để phát triển kinh tế – xã hội, giữ gìn trật tự an ninh quốc phòng, đòi hỏi cần phải biết tiếng, chữ dân tộc.

- Mở các lớp đào tạo, bồi dưỡng giáo viên dạy tiếng, chữ dân tộc, theo khung hướng dẫn của bộ Giáo dục - Đào tạo.

- Chọn cán bộ cốt cán tham gia lớp học ở huyện, tỉnh theo hướng dẫn của bộ Giáo dục - Đào tạo và sở Giáo dục - Đào tạo.

- Sở Giáo dục - Đào tạo có trách nhiệm biên soạn tài liệu dạy, học tiếng chữ dân tộc .

Như vậy với chủ trương kế hoạch tổ chức dạy, học tiếng, chữ dân tộc của tỉnh Sơn La đã nêu rõ, nhất là đối với công chức nhà nước. Khó khăn hiện nay là tổ chức thực hiện, bao giờ mới có tài liệu để giảng dạy, học tập chữ, tiếng dân tộc cho phù hợp với từng đối tượng. Còn việc dạy chữ cho đối tượng là nhân dân dân tộc thì tổ chức như thế nào, kinh phí ai lo, bồi dưỡng giáo viên như thế nào .

Về hoạt động của mạng lưới trong năm qua rất có nhiều cố gắng:

Về số lượng người của mạng lưới có tăng hơn, vận động những người đã đang giảng dạy chữ Thái tham gia góp ý xây dựng tài liệu dạy chữ Thái , ở thành phố Sơn La 2 người, Thuận Châu 1 người, Mai sơn 1 người, Phù yên 1 người. Việc giảng dạy chữ Thái trong nhân dân không lo thiếu giáo viên . Bản nào, xã nào cũng có người biết chữ Thái, chỉ cần bồi dưỡng phương pháp giảng dạy , có tài liệu cung cấp cho là được. Mạng lưới đã đang biên soạn tài liệu dạy chữ Thái và sách đọc thêm sau khi học, đọc, viết thông thạo. Sau hội nghị ở Điện Biên ngày 12 – 13 /3 /2009 đang tiếp tục chỉnh sửa thêm cho phù hợp với từng đối tượng học .

Về cá nhân trong mạng lưới đã có nhiều cố gắng trong việc sưu tầm , bảo tồn giới thiệu văn hoá dân tộc Thái. anh em ở thành phố Sơn La đã làm kịch bản , đạo diễn, tổ chức thực hiện thành công " Lễ hội xên Mường" của tộc Thái đen vùng Mường La cũ, do sở Văn hoá - Thể thao – Du lịch phối hợp với UBND thành phố tổ chức ngày 31/12/2008. Việc xên bản cũng đã, đang được tổ chức phục dựng ở một số bản: Thuận Châu, Sông Mã. Xốp Cộp, Mộc châu. Ông Lương Vương Trung đã hoàn thành tác phẩm : Lễ tang dân tộc Thái đen ở Thuận Châu , đang chờ để xuất bản. Ông Hoàng Trần Nghịch đã hoàn thành tác phẩm Từ điển Thái - Việt nộp cho Viện ngôn ngữ trung ương. Bà Lò Mai Cương đang xây dựng chương trình chi tiết, tài liệu dạy tiếng, chữ Thái cho sinh viên chuẩn bị ra công tác ở vùng dân tộc thiểu số, để sau này về địa phương có khả năng giao tiếp, vận động với nhân dân địa phương cho con em đến trường. Ông Cà Chung đã hoàn thành đề án lịch Thái bằng vi tính, hai năm nay đã xuất bản lịch bloc có chữ Thái , đáp ứng nhu cầu nhân dân. Ông Lò văn Lả sưu tầm tài liệu cổ bằng chữ Thái cổ , nay đang chuyển sang chữ

- ຫ່ານ ລືມ ໂທບ ຝັກ ແທ່ບ ຝັດ ເທບ ມວນ ຕັດ ເທບ ຫຸປ ທີ່ ຂອນ ໂທມ ງ໋າ ຟັດ ສີ ສັດ ວັດ ນວນ ໂທມ ເຂັບ ເງັບ ຢູ່ ດອມ ຂ່າ ຈັວ ຕວນ ກຸວນ ແລັ ເຖ ເປັນ ເລັ ນີ້ ນີ້ ນອ່ປ ຊະຣ ນາບ ຝັດ ແທ ດອບ ດັອ ນີ້ ຕຸ ເທເ.

- ຫນັ ຝັກ ຫັດ ຟັດ ເດນ ວັ ດັ ດັ ອັ ຕັ ເຕ່ - ປ່າວ ປຸ ຫັດ ຟັດ ເຜັດ 2 - 3 ມັ ສີ ແມ່ວ - ປ່າວ - ຈົນ ນັ ຢູ່.

ແຕ່ ປີ 2007 ມອດ ປີ 2010 ຈັດ ຈັດ 86 ເທບ ງຫ 49 00 ມອນ ຫນັ ເລົ ແອບ - ແອບ ນະຣ ປານ ແຕ່ 6 ເປນ ມອດ 9 ເປນ - ຫຼັ ເຖ ແອບ ແຂ່ວ ຈັດ ເທບ ຟັດ ຝັດ ດຸນ ທີ່ ດຸນ - ເຖບ ຫາວ ດັດ ດັ ນັ ມັ ຕັດ - ແລັ ເຕມ ປ່າວ ປຸ ຕັດ ມວນ ຈັດ ຈັດ ເທບ ແອບ ນີ້ ປອນ ງຫ ຫ່ານ ລືມ - ຟັດ ສີ ປອນ ດວາມ ຂີ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ຈັດ ຝັ ເລັ ເລັ ເລັ ປ່າວ ຫນັ ປອນ ເຖບ ແລັ ມອນ ນວນ ດັດ - ຫນ້ ວັ ທີ່ ອອນ ດອບ ໂທບ ຫນັ ຂີ 365 ດອບ ເຂັ ປ່າວ ປຸ ດຸນ ນັວ ທີ່ ປອນ ດວາມ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ງຫ ຫ່ານ ລືມ ໂທບ ຝັກ ຕຸ ເທເ ສັດ ວັ ຢູ່ ຫັດ ເຜັດ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ຫັດ ຕັດ ເຂນ ຫາ ທີ່ ປາກ ໃນ ຈັດ ດວາມ - ແຕ່ມ ດຸນ ຈັດ ຕັ ຂີ - ທີ່ ຈັດ ທັ ງອບ ຕອບ ດຸນ ເຖ ແນວ ສີ ເລົ ແອບ - ເຂັ ປ່າວ ປຸ ດຸນ ນັວ ມັ ຕັ ແທວ ສັດ ແລັ ຫຼັ :

- ຕອນ ຫນ້ ທີ່ ປອນ ຂາມ ດີ ດວາມ : ແມ່ວ - ປ່າວ - ຈົນ

- ຟັດ ສີ ທີ່ ແອບ ທີ່ ຫ່ານ ລືມ ໂທບ ຝັກ ເທບ ມວນ ຕັດ - ເທບ ຫຸປ ທີ່ ຫ່ານ ລືມ ໂທບ ຝັກ ນວນ ໂທມ ສັດ ວັ ຢູ່ ເຕ ເຂັ ສັດ ຫນ້ ວັ ນວນ ກຸວນ - ແລັ ເຖ ເປັນ ເລັ ນີ້ ນີ້ ນີ້ ແລັ - ຊະຣ ນາບ - ຝັດ ແທ ດອບ ດັອ ນີ້ ຕຸ ເທເ - ຫ່ານ ລືມ ຫນັ ຝັກ ສັດ ວັ ຢູ່ ເຜັດ 2 - 3 ມັ ເຖ ສີ ແມ່ວ - ປ່າວ - ຈົນ ນັ ຢູ່.

- ຕັ ແທວ ປອນ ແອບ ແຕ່ ປີ 2007 ມອດ ປີ 2010 ທີ່ ຈັດ 36 ເທບ ງຫ 1575 ມອນ ຫນັ ມາ ແອບ .

ຫນ້ ວັ ທີ່ ສັດ ທີ່ :

- ປອນ ງຫ ດີ ສີ ຕັນ ແລັ ຫນ້ ວັ ເດນ ຈັດ ແອບ ດວາມ - ຂີ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ງຫ ຫ່ານ ລືມ ໂທບ ຝັກ ຕຸ ເທເ - ເດນ ຂັ ທີ່ ຫ່ານ ລືມ ແທ່ບ ດຸນ - ນີ້ ດຸນ - ຫວ່ານ ທີ່ ຢູ່ ຫັດ ເຜັດ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ຈັດ ຫນ້ ແລ່ ຫັ ເຕ່ ຂ່າ ໂທປ - ທີ່ ຫນັ ນັ ອານ ນີ້ ດັ ນີ້ ນີ້ ເລັ ທີ່ ຈັດ ແອບ ດວາມ ນີ້ ຂີ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ.

- ຈັດ ຟັດ ເທບ ປອນ ປ່າວ ຫນັ ຈັດ ປອນ ດວາມ - ຂີ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ນອ່ປ ແລັ ດຸ ດອບ ລືມ ປ່າວ ປຸ ດຸນ ນັວ ທີ່ ປອນ.

- ເຂັ ປ່າວ ປຸ ດຸນ ນັວ ທີ່ ຈັດ ປັ ດວ່ານ ຟັດ ຂີ ປອນ ຂີ ແອບ ດວາມ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ງຫ ຟັດ ສີ ທີ່ ແອບ.

ແລັ ນັ ມາ ນາບ ນີ້ ແລັ - ຕັ ແທວ ປອນ ດວາມ ນີ້ ຂີ ເຖ ແນວ ນອ່ປ ສີ ງຫ ຫ່ານ ລືມ ໂທບ ຝັກ ຕຸ ເທເ ຫັດ ຕັດ ເຂນ ຫາ ດີ ຕັນ ຈັດ ແລັ - ຫນ້ ວັ ປາກ ຕຸ ຈັດ ນີ້ ທີ່ ໂຕ່ ຝັກ ແອບ ແລັ ດັ

HAIN MHO T NG M NGL I B OT NTRITH CBN ADANT C THÁi THANH HOÁ

Hà Nam Ninh

H i khuy n h c huy n Bá Th c, t nh Thanh Hóa

Thanh Hoá có 7 dân t c anh em cùng sinh s ng, trong ó ng i Thái có dân s dao ng c h c trên - d i 25 v n ng i. Ng i Thái s ng t p trung a s trong các huy n Quan Hoá, Quan S n, M ng Lát, Th ng Xuân và t p trung t ng vùng các huy n Bá Th c, Lang Chánh, Nh Xuân. Có m t b ph n ti n sát ng b ng ven bi n T nh Gia. a bàn ng i Thái có m t trên 2/3 di n tích t nh Thanh Hoá, có l ch s v n hoá g n v i l u v c Sông Mã, Sông Chu t cách ây hàng nghìn n m.

Tr c ây nhi u con em dân t c Thái có tâm huy t v i v n hoá truy n th ng c a cha ông ã có nh ng m i liên h cá nhân gi a huy n này v i huy n khác, ng viên, trao i kinh nghi m v i nhau v i v i c b o t n b n s c v n hoá dân t c, nh ng ch a có ch ng trình, m c tiêu c th vì thi u m t t ch c làm ch d a.

Tháng 7/2007, m ng l i b o t n, phát tri n tri th c b n a dân t c Thái Vi t Nam ra i t i Mai Châu (t nh Hoà Bình), Thanh Hoá c ghi tên làm thành viên m ng l i, 3 i di n là: Hà Nam Ninh, Ph m H ng Nêu, Ph m Bá Thuý, trong ó Hà Nam Ninh làm i u ph i viên t i t nh Thanh Hoá.

T ngày thành l p n nay, m i g n 2 n m nh ng nh ng ho t ng và nh h ng c a m ng l i ã khá rõ nét.

Tôn ch m c ích và ch ng trình hành ng c a m ng l i c các c p u ng, chính quy n, M t tr n T qu c, nh ng nh à ho t ng chính tr , v n hoá - xã h i tán thành và ng h . Nh ng ý ki n ng h , xu t c a nhóm th ành viên m ng l i c các c p, các ngành nghi n c u, ch p thu n và t o i u ki n giúp , nh t là S giáo d c, Ban Dân t c Mi n núi t nh, Huy n U , U ban nhân dân huy n Quan Hoá, Quan S n, Bá Th c, Lang Chánh.

Ng i tình nguy n tham gia ho t ng m ng l i ã r i ra kh p 7 huy n có ông ng i Thái, trong ó có m t s thành viên ho t ng th ng xuyên, tích c c nh : Ph m Bá Th c - Hi u phó tr ng Ti u h c M ng Mìn (huy n Quan S n), Cao B ng Ngh a - Tr ng ban Tuyên giáo Huy n u Quan Hoá, Hà Công M u - Cán b h u trí t i Bá Th c. M t s cá nhân tích c c c ng tác giúp nh : Ph m Qu c n - Phó Giám c S Giáo d c và ào t o, Ngân c Minh - Tr ng

ແຕ່ ມີ ຕົວ ແຕ່ ມອດ ຈິງ ນີ້ - ຫວັດ ນີ້ ຈິດ ຂອບ ປີ ເປັດ ວາ - ຫາ ວ່າ ຝັ່ງ ຫຼື ຕຽ ເປັດ ຈິດ
ຫຼາຍ ວາ ເປັນ ແອນ ແລ້ວ ແລ້ວ ແລ້ວ.

ໂຕນ ນີ້ - ມາ ດັກ - ແລ້ວ ຕຽ ເປັດ ວາ ມອດ ຝັ່ງ ຫຼື ຈິດ ເທບ ອັບ ດາວ - ພັດ ອວນ - ມັດ
ເຖິງ ໂຕ ຫາ ຫນີ ພັດ ຈິດ ເປັດ ຫວັດ ຫວ່າ ຂ້າ ໂທຍ ໂຂມ ກຸ ຖອຍ ເປັດ - ພັດ ອວນ ແຮງ ແອນ ມອດ
ຝັ່ງ ຫຼື ຈິດ ຕຽ ເທບ ຕຽ ແຫວ້ ອາ - ຕຽ ຈິດ ຫວັດ ພັດ - ຖອຍ ເປັດ ຈິດ ເປັດ - ແລ້ວ ເຂັ້ ປ່າ ຜ່າ ຫຼື - ບານ ເປັນ
ໂທ ຫນີ ຫນີ ຕົວ - ຫວັດ ອັບ - ອັບ ບານ ເປັນ ເມັດ ຫວັດ ຫວນ ຫວ່າ - ຫວນ ເຂນ - ບ່າ ເຖນ -
ຫຼາຍ ແລ້ວ - ຈິດ ຕົວ ອວນ ເປັດ ຖອຍ ຝັ່ງ ຫຼື ປູ່ 7 ຫວັດ ມີ ຈິດ ຈິດ - ຫາ ບໍ່ ມີ ຈິດ ເປັດ ວາ ຫນີ ຫນີ
ແລ້ວ : ຝັ່ງ ບ່າ ເຖນ - ຫວັດ ຕຽ ຕົວ ຫວນ ເມັດ (ຫວັດ ຫວນ ເຂນ) ຫາ ບໍ່ ຫນີ - ແລ້ວ ບານ
ຫວັດ ປ່າ ຫວັດ ອັບ ຫວນ ຫວ່າ - ຫາ ໂທ ແກ້ ຫານ ແລ້ວ ຫວັດ ນີ້ ຫວັດ ບ່າ ເຖນ - ຕຽ ມີ ຈິດ ຕັ້ງ
ແລ້ວ ເປັດ ຖອຍ ແລ້ວ ຝັ່ງ ຫາ ເອນ - ຕຽ ປ່າ ໂທ ເຂັ້ ປ່າ ຜ່າ ຫຼື ຫຼາຍ ຫວັດ - ເທິງ ດັກ ຫວັດ - ແລ້ວ
ເປັດ ຫວັດ ຫວ່າ ຫຼາຍ ແລ້ວ - ຫາ ຫວັດ ແລ້ວ - ຝັ່ງ ຫນີ ມັດ ເຖິງ ໂຕ ຫາ ຫວັດ - ຝັ່ງ ຫວັດ ແລ້ວ ຕຽ ຕຽ
ບານ ເປັນ ໂທ ຕົວ - ຫາ ຫວັດ ແລ້ວ ຕຽ ຕຽ ຫຼື ຫວັດ ຫວນ ເຂນ ...

ຝັ່ງ ຫຼື ແລ້ວ ຫວ່າ ຕຽ ເປັດ ຈິດ ແລ້ວ ຕຽ ເປັດ ວາ ຫວັດ ປີ - ຂອນ ໂມນ ຂໍ ຂອບ ຫວ່າ ວາ ພັດ
ຫຼື ບອກ ຂໍ ຈິດ ຫນີ ຫຼື ຫນີ ແອນ ຫວັດ ຫວ່າ ມອດ ຕຽ ຈິດ ຈິດ.

ຫຼອມ ຕຽ ມອດ ຂ້າ - ຂອນ ແລ້ວ ແລ້ວ ຂໍ ໂຕ ຂໍ ຈິດ ແລ້ວ ຫວ່າ - ມອດ ພາຍ ຂໍ ຈິດ ວັດ
ຫາມ - ຂອນ ແລ້ວ ຫວັດ ຂໍ ມອດ ແລ້ວ ແລ້ວ ຕຽ ຕຽ ຕຽ ຕຽ ຕຽ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ ຕຽ ຕຽ
ຊິດ ພອມ ຫວັດ - ມີ ຫວັດ ຕົວ - ຈິດ ແອນ ຕຽ ຈິດ - ຫຼອນ ຈິດ ຫາ ຂອບ ຕຽ ຂໍ ຈິດ ພັດ ຫວັດ ຕຽ - ຈິດ
ມອດ ຂ້າ ນີ້ ເອນ ນີ້ ຫຼື ຂໍ ຫວັດ ມອດ ຕຽ ຈິດ ຈິດ.

ແລ້ວ ຫວ່າ ໂຕ ຫນີ ຈິດ ຕຽ ແອນ ຂໍ ຈິດ - ບອກ ປ່າ ຫວັດ ຕົວ ຫວນ ຫນີ ພັດ ຫວນ ຫວັດ ແລ້ວ
ຊິດ ຈິດ - ຫຼື ຫຼື ຫຼື ຫວັດ ເອນ ຂໍ ຈິດ ແລ້ວ ແອນ ຫວັດ ຕຽ ແລ້ວ ແລ້ວ - ຫາ ຂອບ ປີ ຈິດ ຈິດ ຂອບ
ມອດ - ໂມນ ມີ ຂໍ ຕຽ - ຂອບ ຫວັດ ຫວນ ຫວັດ - ຈິດ ເຂັ້ ປ່າ ຜ່າ ຫຼື ຫຼາຍ ຫວັດ ໂຕ ຫນີ - ແລ້ວ ຫວັດ
ຝັ່ງ ຫຼື ບອກ - ແລ້ວ ຫາ ຫາມ ຫວັດ - ຝັ່ງ ບ່າ ເຖນ - ຝັ່ງ ບ່າ ຕຽ.

ແຕ່ ປີ 2009 ນີ້ ຈິດ ຂໍ ຕັ້ງ ຕຽ ແລ້ວ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ ຫວັດ - ຕັ້ງ ຕຽ ຫວັດ
ຫວ່າ ຈິດ ຕຽ ແອນ ຫວັດ ພັດ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ - ຫວນ ຫວ່າ - ຫວນ ເຂນ -
ຫາ ຂອບ ປີ ຈິດ ຈິດ 8 ຕຽ - ຫາ ຫາມ ຫວັດ - ຝັ່ງ ບ່າ ເຖນ - ຫາ ໂທ ແກ້ - ຫາ ບໍ່ ຫນີ ບອກ -
ຫວນ ຫວັດ ຈິດ ຂ້າ ອາວ - ເຂັ້ ປ່າ ຜ່າ ຫຼື ຫຼາຍ ຫວັດ ແລ້ວ ນີ້ - ຈິດ ຈິດ ຂໍ - ຫນີ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ມີ
ຕຽ ຫວັດ ຫວັດ ຈິດ ຫວັດ ແລ້ວ ຫວ່າ.

ມາ ຫາ ແລ້ວ ຫວັດ ຫວ່າ : ຝັ່ງ ຫຼື ຕຽ ເປັດ ຈິດ ຫວັດ ຫວັດ ແລ້ວ ຫວັດ ນີ້ : ຫວັດ ຫວັດ ເປັດ ເຂັ້ ຕຽ ແລ້ວ
ມອດ ຫາ ປ່າ - ແລ້ວ ຫາ ບໍ່ ຫນີ ອາວ ພາ - ມອດ ຂ້າ ຫນີ ເປັດ ເຂັ້ ວາ ແລ້ວ ຂໍ ນີ້ ແລ້ວ ມອດ ຈິດ ຈິດ
ປູ່ ບານ ຫວັດ ຫວັດ ຂໍ ຫາ ບານ ພາ ມອດ ຫາ ຫາມ ຫວັດ - ພອມ ເປັດ ຫວັດ ຕຽ ຫຼື ຫວນ ໂທ ດັກ
ແລ້ວ ວາ ນີ້ ດັກ ດັກ ນີ້ ຫວັດ ຫຼາຍ ແລ້ວ - ມີ ຫວັດ ດັກ ຫວັດ ຫນີ ຫາ ຫາມ ຫວັດ ມອດ ຂ້າ ຫນີ ຫນີ
ຫນີ ໂຕ ປ່າ ຕຽ ຂ້າ - ຫວັດ ຫວນ ເຂນ ມີ ຝັ່ງ ບ່າ ເຖນ ຕັ້ງ ແລ້ວ ເປັດ ຫວັດ - ຈິງ ນີ້ ແລ້ວ
ຫຼອມ ຕຽ ດັກ ຫຼື ພອມ ຕຽ ຫຼື ຫວນ ມອດ ຫວນ ຂ້າ ໂທຍ ແລ້ວ ຫວັດ ໂທ ດັກ ເປັດ ແລ້ວ ຕັ້ງ ຕັ້ງ ມອດ
ຫວນ ໂທ ຕັ້ງ ຫວັດ ຫວ່າ ນີ້ ແລ້ວ ຕຽ ມອດ ຕຽ ຕຽ ຕຽ ຕຽ ແລ້ວ ຫວ່າ - ມອດ ຈິງ ມີ ຕຽ ນີ້ ຈິດ ຂ້າ ຫາ
..... ຫຼື ແລ້ວ ຫວັດ ເປັດ ຫວັດ ແລ້ວ ຈິດ

- 3 - ປູ້ ນັ້ ອັບ ບານ ເປັນ ເລບ ຂ້ ອອກ ຫວັ ທູ້ ດິນ ເໝື ອອບ .
 - 4 - ເໝື ໄອ້ ຫໍ້ ເຕ່ ນັ້ ແນ່ ດູ້ ຂອບ ຕ້າ ປ່ ດິນ ເໝື ບ່າວ ປ່າ ໄອ້ ໄອ້ ນັ້ ປ່າວ ຫວັ ບອກ ຂ້ .
 - 5 - ໄອ້ ປ່າວ ຕວນ້ ຂໍ້ ກຫ ປ່າວ ໄອ້ ເໝື ນັ້
 - 6 - ໄອ້ ຂ້ ອອບ ແອບ ຫອກ ຫວັ
 - 7 - ໄອ້ ຫວັ ປ - ຫວັ ອອກ ເໝື ອອບ
 - 8 - ເຕ່ ແອກ ດູ້ ຫວັ ແນ່ ແນ່ ເປັນ ນອບ ເໝື ຕູ້ ຕູ້ - ປ່າ ປ່າ ເໝື ຕູ້ ຕູ້ - ໄອ້ ແອ້ ບໍ້ ນັ້ ພໍ້ ດູ້ ຕູ້ ຫວັ ກຫ ອອບ ຫອກ ແອບ ບອກ ຂອນ.
- ເປັນ ດູ້ ນຸ 8 ດູ້ ຫວັ ນັ້ - ມີ ໄອ້ ປ່າ ແນ່ ແນ່ ນັ້ ເປັນ ດິນ ແອ້ ຫໍ້ ດິນ ເໝື ອອບ .
- ມີ ຫໍ້ ຂ້ ແນ່ ຕູ້ ຫວັ (ບ່າ ດອກ) ແນ່ ມີ (ຫວັ ແນ່) ມີ ຕັ້ ຫວັ ນັ້ : ດອກ ເອ້ ຫວັ ແອບ ດອກ ອັບ - ໄອ້ ໄອ້ ເປັນ ເລບ ນັ້ ພໍ້ ດວັ ເຕ່ ດິນ ດູ້ ຂ້ ໄອ້ ມີ ຫອກ ຫວັ ດິນ ແອບ.
- ພໍ້ ຫວັ ນັ້ ເອ້ ແນ່ ນັ້ ດູ້ ນຸ ແນ່ ຫວັ ດວັ ບານ ແນ່ - ໄອ້ ຕູ້ ນັ້ ເປັນ ນອບ ແນ່ ແນ່ ບອກ - ແນ່ ແອບ - ແນ່ ອອກ ພ່າ ດູ້ ບອກ - ຫວັ ດູ້ ບອກ ນັ້ ແອບ ຂ້ ກຫ ດິນ ເໝື ຫວັ ຫວັ ນັ້ ດິນ ແອ້ ແນ່ ນັ້ ພ່າ ດູ້ ເໝື ຫວັ ຫວັ ດິນ ຂ້ ຫວັ ຫວັ.

PH I T N T I M I N Ó I C C H U Y N H I N H P

Nguyễn Thị Phương (Thị Chinh)
Tạp chí Văn hoá Nghệ An số 150
ngày 10 tháng 6 năm 2009.

S m V n Bình có thể nói là m t h i n t ñ ng trong gi i nghiê n c u v n hoá nói chung và Thái h c ñ Ngh An nói riêng. H c i h c, nhà nghèo không xin c vi c ph i v l i b n m ñ ng; Làm ru ñ ng nh ñ ng ã ch ñ ng i vào nghi p nghiê n c u khá ch ñ ng ch c v i nhi u phát hi n lý thú. c bi t ñ ng là m t ñ ng i thành công, tuy là b c u, trong vi c nghiê n c u và truy n d y ch Thái. Ngoài ra ñ ng còn vi t v n r t có h n. Vâng úng th , ñ ng ñ ng có m t tâm h n Thái thu n khi t. Ch c nh v y, mà ñ ng có c nh ñ ng ý t ñ ng và thành công trong l nh v c Thái h c.

c bi t ñ ng v a i d các h i th o Thái h c Thái Lan và i n Biên v . ñ ng có th thông tin nhanh cho chúng tôi v n i dung các h i th o ó? V à n u có th , ñ ng ñ ng khái quát v ñ ñ ñ ng Thái h c qu c t và Vi t Nam?

V a r i t o i d H i th o Chiang Mai (Thái Lan) 3 - 2009 không ph i là H i th o Thái h c, mà ó là H i th o Xây d ñ ng K ho ch c a T ch c IKAP (Indigenous Knowledge anh People). â y là m t t ch c phi chính ph có tr s

t t i Chiang Mai, Thailand. T ch c này ti p c n v i nhi u ngu n v n khác nhau trên th gi i và tài tr cho các ho t ng v b o t n và phát tri n tri th c b n a trong khu v c, bao g m t i các qu c gia Thailand, Laos, Cambodia, Vietnam, China, Myanma. Các thông tin thêm v ho t ng c a IKAP có th xem thêm trong trang web <http://www.ikap-mmsea.org/>.

Tôi tham gia các ho t ng trong m c tiêu chung c a IKAP thông qua m ng l i CSDM (Centre for Sustainable Development in Mountainous Areas - Trung tâm Vì s Phát tri n B n v ng Mi n núi), CSDM có t ch c các H i th o t i i n Biên, Yên Bái, Hà ông, Hà N i...- các H i th o này tôi tham gia v i t cách là thành viên M ng l i B o t n và Phát tri n ch Thái Vi t Nam. Ngoài ra, tôi c ng có tham gia H i th o Xây d ng K ho ch c a T ch c CARE International in Vietnam (Có tr s chính t t i Thu i n) tháng 4- 2009 Hà N i; và H i th o thành l p M ng l i COMPARNET VIETNAM tháng 2- 2009 Qu ng Bình...

Thái h c Vi t Nam ã có t khá lâu, song Ch ng trình Thái h c Vi t Nam (CTTHVN) thì m i có kho ng hai ch c n m nay thôi. Có th nói m t cách khái quát là: N m 1988, m t nhóm các nhà khoa h c (g m c khoa h c t nhiên và khoa h c xã h i) do PGS C m C ng ng u kh i x ng t ch c *Ch ng trình Thái h c Vi t Nam* và ngay l p t c c s tán ng, ng h c a nhi u h c gi và nh ng ng i quan tâm trong n c và qu c t . C ng vào n m này, theo sáng ki n c a GS Phan Huy Lê, tr ng i h c T ng h p Hà N i ã thành l p Trung tâm Ph i h p Nghiên c u Vi t Nam. Ngày 17/ 5/ 1989 Trung tâm Ph i h p Nghiên c u Vi t Nam c B tr ng B i h c và Trung h c chuyên nghi p quy t nh nâng c p thành Trung tâm H p tác Nghiên c u Vi t Nam và ngày 07/ 9/ 1989, H i u tr ng Tr ng i h c T ng h p Hà N i ã ra quy t nh chính th c thành l p *Ch ng trình Thái h c Vi t Nam* t trong Trung tâm H p tác Nghiên c u Vi t Nam. *Ch ng trình Thái h c Vi t Nam* có nhi m v t ch c nghiê n c u t ng h p (ch y u t p trung vào các l nh v c c a khoa h c xã h i nhân v n và môi tr ng sinh thái) các t c ng i thu c nhóm ngôn ng Tày- Thái Vi t Nam.

Trung tâm H p tác Nghiên c u Vi t Nam ã phát tri n thành Trung tâm Nghiên c u Vi t Nam và Giao l u v n hoá (1995- 2004) và Vi n Vi t Nam h c và Khoa h c phát tri n, i h c Qu c gia Hà N i (t 2004 n nay), nh ng nh h ng nghiê n c u liên ngành, g n v i Khu v c h c và Khoa h c phát tri n thì ngày càng c nêu cao, tr thành nguyên t c c a m i ho t ng khoa h c và ào t o Vi t Nam h c.

Thái h c Vi t Nam là Vi t Nam h c trên không gian v n hoá xã h i và môi tr ng Tày- Thái s d ng các ph ng pháp nghiên c u liên ngành, k t h p Dân t c h c v i các ngành khoa h c liên quan nh S h c, Xã h i h c, Ngôn ng h c, V n hoá dân gian, á lý, Môi tr ng... i n nh n th c khách quan và t ng th v các t c ng i thu c nhóm ngôn ng Tày- Thái. K t qu nghiên c u s góp ph n b o t n và phát huy di s n v n hoá truy n th ng, làm c s xu t các gi i pháp phát tri n khu v c, ng th i c ng c , nâng cao tinh th n oàn k t dân t c, th c hi n thành công các ch tr ng chính sách dân t c c a ng và Nhà n c, c bi t trong b i c nh toàn c u hoá, m c a và h i nh p hi n nay.

Ch ng trình Thái h c Vi t Nam sau tròn 20 n m tri n khai ho t ng (1989-2009) ã hoàn thành nhi u tài khoa h c có ch t l ng chuyên môn cao, t ch c thành công 4 h i ngh , h i th o khoa h c c p qu c gia, t o c v th trong n n h c thu t trong n c và có nh h ng qu c t . ó là các H i ngh Thái h c Vi t Nam l n th nh t (1991) ch y u t p trung vào l nh v c v n hoá; H i ngh Thái h c Vi t Nam l n th 2 (1998) và l n th 3 (2002) v i cùng ch v n hoá và l ch s . C ba cu c h i ngh u tiên này u c t ch c t i Hà N i và không theo nh k c th . H i ngh Thái h c Vi t Nam l n th 4 (2006) theo xu t c a a ph ng và c ng là nguy n v ng c a ông o các nhà khoa h c, ã chuy n v t ch c t i Cao B ng v i ch " óng góp c a các dân t c nhóm ngôn ng Tày- Thái trong ti n trình l ch s Vi t nam".

B t u t n m 2006, *Ch ng trình Thái h c Vi t Nam* th ng nh t quy nh c 3 n m m t k t ch c H i ngh Thái h c toàn qu c và u tiên cho các a ph ng có nhi u thành t u s u t m, t p h p t li u và tri n khai các tài nghiên c u v các dân t c nhóm ngôn ng Tày- Thái ng ra ng cai t ch c h i ngh . H i ngh nh t trí theo g i ý c a Ch t ch UBND t nh i n Biên, quy t nh ch n thành ph i n Biên Ph làm n i t ch c H i ngh Thái h c l n th 5 vào d p k ni m 55 n m chi n th ng l ch s i n Biên Ph . Tr ng tâm c a cu c H i ngh l n này là i sâu nghiên c u ngu ng c l ch s - v n hoá các t c ng i Tày- Thái thông qua các di tích, truy n thuy t và nh t là qua t li u a danh.

Sau khi nhà Dân t c h c C m Tr ng qua i, PGS.TS- NG T Hoàng L ng c c m nh n vai trò Ch nhi m CTTHVN.

Theo ông, tình hình nghiên c u v ng i Thái, v n hoá Thái Ngh An hi n nay nh th nào? ã và ang làm c nh ng gì?

V i c nghiên c u v ng i Thái, l ch s và v n hoá Thái..., Ngh An nói chung u n m trong các tiêu chí nghiên c u c a Ch ng trình Thái h c Vi t

Nam. Tuy nhiên, có một người r ng nh ng ng i quan tâm n v n hoá Thái
Ngh An v n ch a có m t s g n k t r ò r t v i ho t ng c a CTTHVN. M t s
k t qu ã t c v v n h c dân gian là áng k nh t, m y n m g n ây có
thêm ngôn ngữ và l h i.

*Theo ông, tr c m t, nh ng v n gì c a Thái h c Ngh An c n c quan
tâm, y m nh nghiên c u?*

các t nh vùng Tây B c nh S n La, Yên Bái... các nhà nghiên c u phân
chia nhóm c dân Thái thành Thái en, Thái Tr ng... i u này làm cho ng i
Thái Ngh An lúng túng (ngay b n thân tôi tr c ây c th c m c không bi t
mình là Thái en hay Thái Tr ng!). Có m t tiêu chí r t quan tr ng là tên g i c a
nhóm ph i c c ng ng ch p nh n, th nên Ngh An c g i ng i Thái theo
nhóm Tay M ng, Tay Thanh... là t m n r i. C g ò ép ng i Thái Ngh An ph i
ng vào nhóm Thái en ho c Thái Tr ng nh các vùng khác là khiên c ng.

Ngh An là t nh có nhi u L h i v n hoá truy n th ng c a dân t c Thái.
i u này r t quý và là th m nh c a Thái h c Ngh An, b i nó th hi n m t cách
khách quan v " m c" c a không gian v n hoá Thái Ngh An. L u ý r ng,
vùng Tây B c r t ít t nh có L h i v n hoá truy n th ng c a dân t c Thái. Vi c y
m nh nghiên c u v các l h i này s i úng v i m c tiêu u tiên mà CTTHVN
ang h ng t i.

*Chúng tôi r t ng tình v i ông b i l h i là i m h i t l n nh t, rõ ràng
nh t, sâu s c nh t, t nguy n nh t b n s c v n hoá c a các c ng ng, các t c
ng i. Nh n xét c a ông v i ng nh ng ng i nghiên c u v n hoá Thái Ngh
An?*

S l ng ng i Thái c trú Ngh An ch x p sau t nh S n La, nói nh th
th y i ng nh ng ng i nghiên c u v v n hoá Thái Ngh An là r t m ng.
Nh ng ng i am hi u v v n hoá Thái nh các già làng, tr ng h ... a ph n
không th di n t v n m t cách khoa h c, rành m ch. Nh ng ng i có th di n
t v n thì l i c trú và làm vi c thành ph , các khu v c trung tâm nên b
r ng thì có nh ng b sâu thì còn thi u, r t thi u.

Khó kh n c a vi c nghiên c u Thái h c Ngh An là gì?

Thái h c là m t chuyên ngành r ng và có l ch s lâu i, ph m vi a lý bao
g m c ông Nam Á. Ngay c CTTHVN c ng ch m nh n c vi c nghiên c u
trong n c và chia s k t qu v i qu c t . Vi c nghiên c u Thái h c Ngh An
ang m i b c "manh nha". Khái ni m v "Thái h c" Ngh An v n ang i

tìm kiếm. Tôi "vấn hoá Thái" thì có những "Thái học" như chúng ta xuất hiện trong các vấn đề của các quan chức trong tỉnh...

Tôi có cảm giác là lâu nay, khi nói về vấn đề xã hội, các quan chức và các nhà nghiên cứu của ta, áp dụng hình thức, hay gì đó là vấn đề của người Kinh/Việt trên đất Nghệ. Có lẽ quá muộn khi chúng ta chỉ nhìn nhận lại vấn đề này. Trong câu chuyện, ông có suy nghĩ gì về việc phát triển Thái học Nghệ An?

Tôi biết, Nghệ An (và cả Thanh Hoá) đang "rối rịch" trở thành điểm nóng của các nhà Thái học trong nước và quốc tế. "Mệnh đề Thái học" Nghệ An vẫn đang còn hoang sơ, làm cho các nhà Thái học khắp nơi "thèm khát". Phát triển Thái học Nghệ An là một việc khó khăn, nhưng không thể không làm. Ít nhất thì Nghệ An nên có một ngành thái tích cực chu đáo như những "luồng gió Thái học" thổi vào, có thể mới không bị lãng quên.

Qua thời gian tham gia hoạt động cùng Trung tâm Việt - Phát triển bản văn vùng Miền núi CSDM, những hoạt động liên quan đến chuyên ngành Thái học các tỉnh có người Thái cư trú đang có ý nghĩa quan trọng bao gồm: Thanh Hoá, "láng giêng" của Nghệ An cũng có Lễ hội Văn hoá truyền thống của dân tộc Thái, với lễ hội - lễ dâng cúng rết phong phú; Thái học Thanh Hoá lại có những bài viết khách quan và bài báo mà Nghệ An đang cần tìm hiểu.

Sau khi Hội thảo này, một số thành viên có ý tưởng thành lập các "Trung tâm Lưu trữ Tri thức bản địa". Các trung tâm này có thể cách pháp nhân công lập, triển khai các hoạt động theo hướng bám sát mục tiêu của CTTHVN, cũng có thể phi hình pháp hoạt động vì CTTHVN khi cần thiết, các nhà hoạt động mang tính liên ngành về các mảng liên quan. Nghệ An cũng nên có một trình độ vì thành lập một Trung tâm như thế chăng?

Ông quan tâm đến Thái học lúc nào? Ông có thể nói sự quan tâm Thái học Nghệ An?

Tôi chỉ mới quan tâm đến Thái học khoảng 5 năm nay.

Ch Thái Nghệ An có 3 họ: lai-tay, lai-x Thanh và lai-pao; có thể nói Nghệ An là tỉnh giàu nhất về Thái.

Trong tất cả các họ Thái (tính cho cả trong nước và ngoài nước), chỉ có họ Thái họ lai-tay của Nghệ An là có vị trí theo hàng đầu, thêm nữa lại có cách ghép vần giống với họ lai-tinh nhất.

T i sao ông có ý t ăng m các l p d y ch Thái? Ông có khó kh n và thu n l i gì trong quá trình nghiên c u và d y ch Thái?

C ng là n gi n thôi. B t u t câu chuy n c a tôi, c a nh à tôi, h hàng tôi. Sách v các c l i v n còn, tuy ã m t mát r t nhi u, nh ng không c c, không bi t các c vi t và l i cái gì c . Ngay c các bài cúng c ng không c c, không bi t, không hi u. Tôi th y nh v y là vô lý, th m chí là b t kính v i ti n nhân, th là tôi lao vào h c, v a làm v a h c, v a nghiên c u. Hình nh t trong xa th m v n hoá Thái ã tr i d y trong tôi, thúc gi c và h ng d n tôi ph i nghiên c u ch c a dân t c mình. Vì c m l p d y ch Thái có s giúp v a khuy n khích r t l n c a Ban án Xây d ng Huy n i m v n hoá c a huy n Qu H p, th i y ông L u Quang Thái ang làm Tr ng ban; ti p ó là lãnh o xã Châu C ng và UBND huy n Qu H p. Các l p d y ch Thái không n thu n d y ch , mà còn d y v cách c phiên âm và các ngh a c trong ti ng Thái.

M c dù là ng i " i sau" trong vi c nghiên c u ch Thái, so v i các t nh vùng Tây B c- tôi ã g p ph i khó kh n r t l n trong vi c tìm ki m và trao i thông tin- theo th i gian, nh ng khó kh n này d n d n c kh c ph c. Thu n l i là tôi ã t t nghi p i h c và c h c qua m t s ngo i ng ; trong công vi c truy n d y ch Thái tôi luôn c chính quy n và ng i dân ng h .

Ông có th nói v k t qu c a các l p d y và h c ch Thái c a mình?

M t s ng i c ng làm công vi c h ng d n h c ch Thái, có th do k v ng nhi u vào k t qu c a các l p h c ch Thái, khi không t c k t qu nh ý mu n thì d n n lòng. Tôi thì không, tôi c l m l i và l ng l hy v ng. Tôi không t hy v ng cách d y hay vì có các i u ki n v t ch t khác, tôi hy v ng thành công, d u b c u là có h n, vì r ng tâm th c Thái, v n hoá Thái ã và ang t n t i trong c ng ng ng i Thái quê tôi. n nay, s h c viên ã c h c ch Thái ã lên n hàng tr m, nh ng không ph i ai c ng c c ch Thái theo cách ng i ta th ng ngh . Gì thì ch c ch n r ng, b t c ai có nhu c u h c t p, tìm hi u v ch Thái thì ã có m t a ch có th tin c y. Còn thì tu theo nhu c u, i u ki n mà ng i ta s h c nh ng gì, h c n âu thì ...

Ông ã ngh n m t lúc nào ó s a môn h c ch Thái vào ch ng trình chính khoá cho con em ng bào Thái?

ây c ng là câu h i mà ông Nguy n H u S c (C c An ninh Xã h i, B Công An) ã trao i v i tôi bên l H i th o Thái h c l n th 5 v a qua. T i sao l i không c ch ?

Ông có hình dung nh ng khó kh n n u th c hi n ý t ng này c a ông?

Vi c h c ch Thái là n gi n i v i m t Câu l c b ho c vài l p h c trong m t Tr ng N i trú Dân t c ch ng h n... Th nh ng vì c a môn h c ch Thái vào ch ng trình chính khoá cho con em ng bào Thái (Ngh An) thì liên quan n Ban Dân t c t nh, S Giáo d c, ào t o i ng giáo viên... Ph i xây d ng án và c n m t s ph i h p tri n khai tích c c gi a nhi u ban ng ành trong th i gian nh t nh m i có th a ra k t qu ban u.

Sinh ra, l n lên trong b n m ng c a mình nh ng ông có may m n h n là c i h c i h c, r i i ây i ó nhi u h n, k c i n c ngoài, ông th y không gian v n hoá Thái vùng Qu H p bây gi so v i h i tr c có gì thay i nhi u không? Có nh ng bi u hi n nh th nào?

Không gian v n hoá Thái Qu H p ã thay i r t nhi u: thay i v phong t c t p quán, trang ph c, ki n trúc, tâm linh tín ng ng...

T p quán phát n ng làm r y, ánh b t cá su i t p th , nuôi l n th rông... h u nh không còn t n t i.

T p t c r tr c khi c i, các k th m vi ng thông gia c ng không còn; thay vào ó là t c "tr m v " c "h p lý hoá" theo h ng có l i cho c hai gia ình thông gia.

Trang ph c và trang s c truy n th ng nh váy thêu, vòng tay, vòng c ch c dùng trong nh ng d p c bi t.

Nhà sàn c thay th b ng nhà xây tr t, l p b ng phibro ho c ngói, th ng là theo m u nhà c a ng i Kinh.

Ki n trúc nhà m b ng g và n a ang d n b thay th b ng g ch, bê tông...

Theo tôi, t t c các bi u hi n trên ây u ang n m trong m t n l c i u ch nh c a không gian v n hoá và môi tr ng công nghi p.

Ông có th lý gi i v n này nh th nào?

Thay i là ng nhiên. Núi r ng Qu H p ang thay i, bi n d ng i t ng ngày thì con ng i s ng trên ó c ng ph i thay i thôi.

Nh ng theo tôi, c n ph i theo dõi th t k s thay i này. Ngo i tr do u tr , suy ngh gi n n ho c ua òi không ph i l i...; không gian v n hoá Thái Qu H p ang thay i là b i tuân theo quy lu t "Thay i t n t i".

Tr c h t, ph i "t n t i" thì sau này m i nói n chuy n "h i nh p" c.

Các t p t c c m t c ng ng t ra là ph c v cho s t n sinh c a c ng ng ó. m t không gian v n hoá có th t n sinh trong m t "không gian" hi n i và h i nh p thì thay i là c n thi t. Tuy nhiên, không ph i là b ng m i giá, ph i thông minh, t nh táo, ch ng trong h i nh p v à thay i.

Tôi cho r ng v n hoá Thái, không gian v n hoá Thái nói chung và Qu H p ang có nhi u chuy n bi n và thay i. S v n ng c a m t n n v n hoá là quy lu t nh ng v n ng nh th nào l i là v n r t c n quan tâm. Không th l i cho h i nh p. Không nói âu xa xôi, ngay nh Nh t B n và Hàn Qu c c ng trong nhóm ông Nam Á thôi, h h i nh p tr c và sâu h n ta nhi u nh ng v n gi c b n s c c t l i v n hoá c a mình, còn ta thì hình nh ang có nhi u b t n. Ngay Qu H p thôi, có m y khi g p ph n Thái ra ng m c vác a ng i Thái âu. R i ti ng nói c ng v y, h ch y u nói ti ng Kinh. Tô i th y v y và qu th c tôi bu n. Theo ông li u chúng ta có th kh c ch c tình tr ng bi n d ng b n s c và không gian v n hoá Thái? B ng cách nào?

Có th kh c ch m t vài bi u hi n n l t i m t th i i m nào ó, nh ng không th kh c ch c s bi n thiên c a m t không gian v n hoá.

Thay i m t t p t c là r t khó, nh ng v n có th t i n hành thông qua s l a ch n c a c ng ng, b t u t nh ng v n n i c m và b c xúc nh t. Theo cách ngh th ng th y lâu nay, d cho r ng ng i dân b n a là i t ng b ng, là "n n nhân" h ng ch u h u qu t nh ng bi n thi ên c a không gian v n hoá. Sao l i không th ngh r ng, c ng ng ng i dân có n ng l c l a ch n cho chính h và con cháu c a h nh ng thành t s v n hi n h u trong không gian v n hoá c a h trong nh ng b c phát tri n sau này./.

ເລົ່າ ດຽວ ຝັນ ທີ່ ທີ່ ຝັ່ງ ວ່າ ເລົ່າ ໃຫ້ ໂຫມ ມະນຸນ ມະ ນອຍ ເຂົ້າ ຈັດ

ໝວນ ນີ້ ບຸ້ ເຈດ ງາມ ຝັ ຫວນ ພັ

ຝັ ຫວນ ພັ ທີ່ ແນ່ ຜູ້ ຝັ ຝັ ເຫັນ ທຸກ ຕອນ ໜ້າ ວ່າ ມັ ຫວນ ຫວ່າ ຝັ ຈົນ ໜີ້ ເື້ ອານ - ແອປ ແອວ ເຈດ ບາຍ ມອກ , ຝັ ເຫນ ຫົວ ດັດ ດຽ ຝັ ຂ ຈັດ ວ່າ ຕາວ ມາ ບານ ເລວ ເທົ່າ ຝັ ເຮັດ ຈົນ ຈົນ ຫາ ຫັນ - ທຽ ມາ ເລົ່າ ເມ ໜີ້ ຫົວ ດັດ ຈັດ ຂາບ ທຽ - ໂຫມ ແງວນ ຊາຍ ມັ ເລົ່າ ໜ້າ ວ່າ ບອກ ຂ ຈົນ ຈົນ ຈົນ ເຫນ ຈົນ ບານ ຈົນ ຝາວ ຈົດ ຂາບ ທຽ - ແອວ ຊາຍ ດຽວ ແຕມ ຫວນ ດີ ຈາວ ຈັດ ທຽ ຝັ ມັ ເປັດ - ຊາຍ ມັ ໜີ້ ຫົວ ຝັ ຈົນ ດີ ເຮັດ ຈັດ ທຽ ຫາ ວ່າ -

ຖາມ : ຈັດ ທຽ ຊາຍ ທີ່ ຖອມ ຈົບ ໄຂ ພານ ມາ ນາວ ຝັ ຈົນ ໜີ້ ເລວ ຈາຍ ທຽນ ຫຍິ ໜີ້ ເລວ ເຈດ ມາ - ຊາຍ ໃນ ຈົນ ທຽ ໜ້າ ວ່າ ໄຂ ພານ ໜີ້ ຂອບ ປາວ ໄຂ ພານ ນີ້ - ແອວ ມາ ຊາຍ ດີ ຈົນ ທຽ ມາ ນາວ ໜ້າ ວ່າ ຈົນ ໜີ້ ໜີ້ ເລວ ນອກ ຫຍິ ຫຮວ ເລວ ວັດ ຫວນ -

ຕອບ : ເມ່ ຖອມ ຫາຍ ມາ ນອຍ ຈັດ ຈົບ ໄຂ ພານ ໜີ້ ຈາຍ ທຽນ ຝັນ 3 / 2009 - ຝັ ຖື ວ່າ ໄຂ ພານ ມາ ນາວ ຝັ ຈົນ - ຊາຍ ທຽ ປາວ ໄຂ ພານ ມາ ນາວ ເຈດ ແອວ ນອຍ ຝັ ຫັນ ຜູ້ ໜີ້ ຫຮັບ ເຂົ້າ ພູ ຂຽ ທຽ ຫາວ ຕາວ ນີ້ ໜີ້ ພັ ເລວ ຈາຍ ທຽນ - ຂາວ - ດີ ພູ ຖື - ວັດ ຫວນ - ຝັ ຫຮາ - ມີ ຊາ ມາ - ໄຕ້ ຝັ ຫີ ນີ້ ມີ ທຽ ບອນ ຖອຍ ເຮັດ ຝັນ ຈົນ ເຮັດ ວ່າ ຈົບ ແລ້ ມາ ທຽ ຂຽ ອອນ ນອຍ ເຈດ ແອວ ນອຍ ຝັ -

ນອຍ ຈົບ ໄຂ ພານ ນອຍ ໄຕ້ ຝັ ຫີ ບອນ ຖື ຫມ້ ຫຍິ ຫມ້ ແພ່ ວັນ ເຫນ ເລວ ພູ - ໄຕ້ ຝັ ຫີ ນີ້ ດີ ຈົນ ທຽ ປາວ ໄຂ ພານ ໜີ້ ວັນ ຫັນ - ອັນ ປາຍ - ຫາ ໂຈວ - ຫາ ໃນຍີ້ - ນອຍ ຈົບ ໄຂ ພານ ໜີ້ ໄຕ້ ຝັ ຫີ ນີ້ ນອຍ ເຈດ ຖື ຖື ຖື ຫມ້ ຫຍິ ຫມ້ ແພ່ ຂຽ ເຮັດ ຂ ຈົນ ວັດ ຫວນ - ແອວ ນອຍ ດີ ຈັດ ຈົບ ໄຂ ພານ ໜີ້ ທຽ ໄຕ້ ຝັ ຫີ ຫຮາ ເຕ້ ນອຍ ຈົບ ວັນ ໜີ້ ຫາ ໃນຍີ້ - ໜີ້ ຫວາວ ພັ -

ມາ ນາວ ຈົນ ໜີ້ ທີ່ ມີ ເຫວ ແອວ - ຫາ ຫວ່າ ເຈດ ຖື ຈົນ ໜີ້ ນອຍ ວັດ ຫວນ ທີ່ ຝັ ມີ ນອຍ ປີ ນີ້ ໂຈຍ - ປີ 1988 ມີ ໂຫມ ຝັ ຝັ ຈັດ ຫົວ ຂ ດີ ເລວ ເຮັດ ໂຫມ ຕາວ ທີ່ ຝັນ ເຈດ ຖື ຈົນ ໜີ້ ຈັດ ທຽ ຝັ ເຈມ ມະນຸນ ນອຍ - ດີ ຫຮວ ປີ ນີ້ ນອຍ ຂຽ ຫັນ ນອຍ ຫົວ ຂ ຝັນ ຫວັຍ ເຕ້ - ເຈດ ບາຍ ມອກ ໄຕ້ ເມບ ຫາ ໃນຍີ້ ດີ ທີ່ ເຮັດ ຝັ ເຕມ ພອມ ຫນ ໜີ້ ຫົວ ວັດ ຫວນ - ຈັດ ແພ່ ຫົວ ຫຸ ອອກ ຫວັດ ບາຍ ທີ່ ຝັນ ມີ 7 - 9 - 1989 - ຫວັ ເລົ່າ ເຈດ ບາຍ ມອກ ໄຕ້ ເມບ ອອກ ຫວັດ ບາຍ ທີ່ ຝັນ ເຈດ ຖື ຈົນ ໜີ້ ວັດ ຫວນ ຜູ້ ຫຮວ ຝັ ເຕມ ໜີ້ ຫົວ ວັດ ຫວນ - ເຈດ ຖື ໜີ້ ຫົວ ຈົນ ໜີ້ ທີ່ ເຮັດ ທຽ ໜ້າ ວ່າ ນອຍ ພັ ເຈດ ຝັ ປາກ ອວາມ ຈົນ ໜີ້ ວັດ ຫວນ -

ຕອບ : ດີ້ ດາຍ໌ ໂຖຽ - ດີ້ ແພ໌ ນີ້ ຊີ້ ມີ້ ນອຍ໌ - ທີ້ ທາຍ໌ ນອຍ໌ - ພີ້ ັ ຂີນ ນອຍ໌ ເລົ່າ ປູ້ ເອາ ຈັວ
ກຫ໌ ຈຽ໌ ທຽ໌ - ຖີ້ ວ່າ ດວງ ັ ດີ້ ທຽ໌ ທາຫ໌ ເລົ່າ ເອີນ໌ ຈັວ - ເລົ່າ ນີ້ ເລົ່າ ປູ້ ແຕມ໌ ວ່າ ຂັ້ - ພາຍ໌ ໂມດ
ໝ໌ ເຂັນ ພອນ ວ່າ ດີ້ ດີ້ ເລົ່າ ເອີນ໌ ຈັວ - ເລົ່າ ທູ້ - ນອຍ໌ ທີ້ ເລົ່າ ເລົ່າ ໂຊມ໌ ດາຍ໌ ທີ້ ເລົ່າ ປູ້ ຊານ໌ ດີ້ -
ເລົ່າ ນີ້ ນອຍ໌ ນີ້ ເປັຍ໌ ຈັວ ເລົ່າ ແອຍ໌ - ແຕຍ໌ ແອຍ໌ ແຕຍ໌ ເປັຍ໌ - ຊາຍ໌ ທີ້ ນອຍ໌ ຊີ້ ມີ້ ທາຫ໌ ປອນ
ນອຍ໌ ຈັວ ຈັວ ແອຍ໌ - ຕັ້ ໂທຍ໌ ຈັວ ເທຍ໌ ແອຍ໌ ັ ຂີນ ທີ້ ຈັວ ບານ໌ ປີ້ ອານ໌ ຕັ້ ແຕຍ໌ ທາຍ໌ ທວ່າ ທວນ໌
ດວຍ໌ ເທຍ໌ ຈຽ໌ ເປັຍ໌ - ເປັຍ໌ ນີ້ ເອັຍ໌ ທຽ໌ ທວາຍ໌ ຈຽ໌ ເປັຍ໌ ເລົ່າ ບານ໌ - ຂີ້ ຈັວ ທູ້ ແມນ໌ ຂ່າ ເລົ່າ ເທຍ໌ ທີ້
ອວຍ໌ ບານ໌ ທວນ໌ ດວຍ໌ ເທຍ໌ - ຈັວ ເທຍ໌ ແອຍ໌ ເລົ່າ ຖີ້ ແອຍ໌ ໂຕ ັ ຂີນ ຊາຍ໌ ຈຽ໌ ແອຍ໌ ເອີນ໌ ັ ນີ້ ເອັຍ໌ - ັ
ນອຍ໌ ນອຍ໌ ປາຫ໌ ຈັວ ແຕຍ໌ ເປັຍ໌ -

ຖີ້ ວ່າ ຈັວ ໂຕຫ໌ ທຽ໌ ນອຍ໌ ທາຍ໌ ວາຍ໌ ທາຍ໌ ທີ້ ັ ຂີນ ນອຍ໌ ພີ້ ຕັ້ ຈັວ ບາຍ໌ ນອຍ໌ ດີ້ ພີ້ ທຽ໌
ປາຫ໌ ຈາ ເລົ່າ ນີ້ ໂຊ ພານ໌ ທີ້ ຈັວ - ທຽ໌ ມາ ດີ້ ຈັວ ຈັວ ເນັ ນອຍ໌ - ນອຍ໌ ດີ້ ແອຍ໌ ແອຍ໌ ທຽ໌ ທອນ
- ທູ້ ັ ເທຍ໌ ນອຍ໌ - ນອຍ໌ ເປັຍ໌ ປອນ໌ ັ ຂີນ ນອຍ໌ ດີ້ ຈັວ ເປັຍ໌ ດວຍ໌ ທີ້ ເປັຍ໌ ເທຍ໌ ຈຽ໌ ເປັຍ໌ -

ຖາມ : ຈຽ໌ ເອາ ທີ້ ຊາຍ໌ ທູ້ ມາ ນາຍ໌ ປອນ໌ ທີ້ ແອຍ໌ ັ ຂີນ ນອຍ໌ ເລົ່າ -

ຕອບ : ດີ້ ມີ້ ທີ້ ຈັວ ອອນ໌ ພາ ປອນ໌ ັ ຂີນ - ເພ໌ ທອຍ໌ ດອຍ໌ ດວຍ໌ ຈັວ ທຽ໌ ຊາຍ໌ ທູ້ - ເປັຍ໌ ເປັຍ໌
ເລົ່າ ດວຍ໌ ຈັວ ນອຍ໌ ຊາຍ໌ ອາຍ໌ ນີ້ ເອັຍ໌ ທອຍ໌ ຈັວ ຈັວ ຈັວ ັ - ນອຍ໌ ທີ້ ເລົ່າ ເລົ່າ ນີ້ - ດອຍ໌ ເປັຍ໌ ດອຍ໌
ຈັວ ດອຍ໌ ທີ້ - ເພ໌ ວ່າ ນອຍ໌ ຊີ້ ມີ້ ນອຍ໌ ເທຍ໌ ເລົ່າ ມີ້ ຈັວ ຕັ້ ເທຍ໌ ປອນ໌ ນອຍ໌ ດອຍ໌ ເປັຍ໌ ດອຍ໌ ຈັວ -
ຈັວ ບານ໌ ຈັວ ນອຍ໌ ຕັ້ ເທຍ໌ ນອຍ໌ ເປັຍ໌ - ຈັວ ນີ້ ມີ້ ທາຍ໌ ທອຍ໌ ຈັວ ແອຍ໌ ທູ້ ັ ຂີນ - ເລົ່າ ຖີ້ ວ່າ ຈັວ
ດີ້ ເອີນ໌ ຈັວ ັ ຂີນ

ຈັວ ນີ້ ວ່າ ຈັວ ແອຍ໌ ທູ້ ັ ຂີນ ທີ້ ມີ້ ປອນ໌ ປອນ໌ ທູ້ ຈຽ໌ - ເພ໌ ວ່າ ທອຍ໌ ຈັວ ທອຍ໌ ແອຍ໌ ນອຍ໌ ຊາຍ໌ ທີ້ ນອຍ໌
ເລົ່າ - ແອຍ໌ ທອຍ໌ ປອນ໌ ຈັວ ທູ້ ພີ້ -

ຖາມ : ຈຽ໌ ທີ້ ເລົ່າ ຈັວ ນີ້ ເອາ ັ ຂີນ ເລົ່າ ແອຍ໌ ນອຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ຈັວ ຈັວ ຈັວ ຈັວ ຈັວ ຈັວ

ຕອບ : ອນ໌ ນີ້ ດີ້ ແມນ໌ ນອຍ໌ ຈຽ໌ ນອຍ໌ ເອັຍ໌ ທາຍ໌ ທວຍ໌ ຂາຍ໌ - ດນ໌ ອານ໌ ທາຍ໌ ຂ່າ ໂທຍ໌ ແພ໌
ໂທຍ໌ ອານ໌ ຈຽ໌ ນອຍ໌ ທາຍ໌ ປາຍ໌ ໂທຍ໌ ໂຊ ພານ໌ ຈັວ ທາຍ໌ ເນັ ຖີ້ ທາຍ໌ ທາຍ໌ ເທຍ໌ ແອຍ໌ - ແພ໌ ດີ້ ເປັຍ໌ ເລົ່າ ເປັຍ໌

ຖາມ : ຈຽ໌ ທີ້ ທອຍ໌ ຈັວ ນູ ປາຫ໌ ຈາ ນີ້ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌

ຕອບ : ທາຍ໌ ວາຍ໌ ແອຍ໌ ັ ຂີນ ດີ້ ເປັຍ໌ ຈັວ ດາຍ໌ ວ່າ ຈັວ ເທຍ໌ ແອຍ໌ ດອນ໌ ບານ໌ - ເທຍ໌ ຊາຍ໌ ແພ໌ -
ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ນີ້ ... ວ່າ ເອາ ັ ຂີນ ເລົ່າ ແອຍ໌ ທາຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌
ທອຍ໌ ບານ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ - ເຂ໌ ປາຍ໌ ປາຍ໌ ທາຍ໌ ທາຍ໌ - ຈັວ ປາຍ໌ ... ຈັວ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ອານ໌ ທີ້ ວ່າ ຈັວ ທຽ໌ ແອຍ໌
ບານ໌ ທາຍ໌ ພານ໌ ທອຍ໌ ຈຽ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌

ຖາມ : ອອນ໌ ມາ ທີ້ ຈຽ໌ ນີ້ ທາຍ໌ ບານ໌ ເທຍ໌ ເລົ່າ - ທາຍ໌ ວ່າ ຈຽ໌ ທີ້ ຈັວ ແອຍ໌ ທອຍ໌ ທຽ໌
ທອຍ໌ - ແອຍ໌ ດີ້ ຈັວ ຈັວ ທຽ໌ ປອນ໌ - ທາຍ໌ ເທຍ໌ ນອຍ໌ - ຈຽ໌ ເທຍ໌ ຈັວ ຈັວ ທາຍ໌ ດວຍ໌ ເທຍ໌ ຈັວ ນີ້ ມີ້ ຂັ້
ປາຍ໌ ຈຽ໌ ັ ທອຍ໌ ເທຍ໌ ປາຍ໌ ເປັຍ໌ - ທາຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌ ເປັຍ໌

ເຮົາມີໜ້າໃຈ

Hoàng Tam Kh i – T nh i n Biên

Ch Thái ta ã có t xa x a	ໄຊ້ ຄົນ ເວາ ມີ ແຕ່ ປາໂຣ ຕຸ້ງ
Nh công lao ông t ã có công xâyd ñg	ເປົ່າ ປູ່ ແລ້ວ ປັດ ຈົວ ດີ້ ແຮງ ປັ ຂາປ ແນ້
truy n l i con cháu mai sau	ກຸ້ນ ປາໂວ່ ຈທ ຂານ ນີ້ ຂານ ຈທ ນອປັ ນີ້
Nhi u i u ta th y r ò - Truy n chinh chi ñ ông cha	ອີ້ ອອປັ ອຣັ ອອນ ນອປັ ແລ້ວ ແລ້ວ ທຸປ ຂາປ ຄວາມ ກຸ້ນ ຂາໂຣ ນີ້ ແລໂຣ ປາໂຣ ຕຸ້ງ
Truy n x ñg ch xon sao b t h	ພາປ ໄຂໂວ່ ກູ່ ຂອນ ບອກ ຜີ້ ຂາວ
Tr i qua bao nhiêu i	ເປົ່າ ແນ້ ທີ່ ໄຂ້ປ ກຸ້ນ ທາປັ ຈົວ
Ta th ñg hát truy n Chàng Lù ñàng a	ເວາ ໄຂໂຣ ທາໂວ່ ເຊມ ດຸ ອຣັ ອອນ
Nh ñg bài hát tâm tình gái - trai	ຂັ້ ແນ້ ປັອນ ແນ ກູ່ ຂາວ ບາໂວ່ ເຊມ ນຸ
T p truy n khuyên r ñng i	ເຊມ ນຸ ທີ່ ຄວາມ ຂອນ ປາໂຣ ທອນ
R t nhi u truy n c tích dân gian	ຕຸ້ວ ເຊິ່ ທີ່ ຄວາມ ນີ້ ຂອນ ບອກ ທຸໂຣ ປານ
Gi thì ti p ñg i c - k	ໄຊ້ ຂານ ຄົນ ແຕ່ ຂາໂຣ ປາໂຣ ຕຸ້ງ
Chúng ta c ñg ñg s c	ຕັ້ມດ ແທໂຣ ແອປ ທີ່ ເຖົ່າ
ti ñg nói ngày m t phát tri ñ	ແລ້ວ ທານ ຕຸ້ງ ອາໂຣ ຂາໂວ່ ນີ້ ຈທ ໂຕ ງຸນ
Ta thêm m y tô vào cho	ແນ ຕາມີ້ ກູ່ ປັອໂຣ ທັ ດອປັ
Thêm mai xiêng ñ ñg, xiêng xong kh i sai t ñg a	ແນ້ ປານ ອຣັ ອອນ ນອປັ ຕຸ້ງ ປານ ຂຣໂຣ ຈດ
Ch c a m i vùng dân Thái ã th ñg nh t l i	ໄຂໂວ່ ຂີ້ ທີ່ ຂາປ ແນ້ ຈ x ຂາໂວ່ ກຸ້ນ ບານ
Thành ch Thái Vi t Nam m i ñg i cùng hi u bi t.	ເປົ່າ ໄຊ້ ຄົນ ວັດ ທານ ໄຂໂວ່ ຂີ້ ແນ້ ແຕມ ດຸ ແອປ

BỘT N VÀ PHÁT TRIỂN LICH THÁI C THÁI

Cà Chung

S Khoa học và Công nghệ S n La

S n La hi n nay, m c dù nhi u l ch khác ã c a vào s d ng nh D ng l ch, Âm l ch... nh ng ng i Thái v n s d ng l ch c a mình trong s n xu t và i s ng, nh t là nh ng ngày h tr ng nh tang l , c i xin, d ng và lên nhà m i, gieo tr ng v.v... Ng i Thái v n tính ngày k ti p nhau t ngày này n ngày khác, tháng này n tháng khác và n m này sang n m khác nh ng ít ai tính tr c ho c sau c m t th i gian dài (vài tháng ch ng h n). Vì v y vì c so n l ch Thái ph c v nhân dân là r t c n thi t. Tr c n m 1990 m t s nhà nghiên c u ã biên so n và in n phát hành l ch ph c v cho dân. Nh ng vì vì c tính toán và ch b n r t ph c t p, v i ph ng pháp làm th công t n nhi u th i gian và công s c mà k t qu v n không c nh mong mu n. Vì vâ, sau 1 n m phát hành th , các tác gi ã không ti p t c th c hi n c n a.

N m 1990, S Khoa học và Công nghệ ã m nh d n a l ch Thái vào Nông l ch. Vì c làm này ã c nhân dân ng h nhi t tình. T ó n nay, l ch Thái c phát hành th ng xuyên hàng n m. Vài n m g n ây, m t s c quan nh Trung tâm Khuy n nông t nh, Trung tâm N c s ch - V sinh môi tr ng c ng ã a l ch Thái (do S Khoa học và Công nghệ cung c p) vào t l ch ch o s n xu t c a mình. Trong ba n m g n ây (2007-2009), S c ng ã ph i h p v i các Nhà xu t b n Trung ng phát hành khá r ng rãi l ch block có l ch Thái và c nhân dân nhi u n i r t ng h .

L ch nói chung và l ch Thái S n La nói riêng là k t qu c a s sáng t o, úc k t kinh nghi m qua hàng nghìn n m c a các th h cha ông, là m t thành t quan tr ng c a di s n v n hoá dân t c. Bộ t n v à phát huy nó, n m 2006, Phòng Tin h c và Thông tin KHCHN ã xu t và ã c H i ng khoa h c t nh cho th c hi n tài: *Nghiên c u, biên so n và tin h c hoá l ch Thái S n La*. tài ã th c hi n, và thu c k t qu g m ba n i dung c b n sau:

- Nghiên c u v ngu n g c, s phát tri n c a l ch nói chung và l ch Thái S n La nói riêng, so sánh l ch Thái S n La v i m t s l ch ng i Thái Trung Qu c (Tay Mao, Tay L), Myanma (Thay Zuôn), Thái Lan (Thay N a, Thay Kh n), tìm hi u các cu n sách Thái c v l ch, các hình th c m th i gian c a ng i Thái, nh ng v n liên quan n l ch Thái...

- Biên soạn một bộ sách dày 830 trang, chia thành hai tập, tập I dày 420 trang, tập II dày 410 trang, với nội dung như sau: Giới thiệu kết quả nghiên cứu về lịch Thái Sơn La; số nhân lịch thế kỷ 200 năm (từ 1924 đến 2124) gồm Thái trong tuấn, Đăng lịch, Âm lịch, lịch theo hình thức Can Chi, lịch 24 tiết, lịch Thái phiên âm và lịch âm lịch Thái.

- Tin học hoá lịch Thái: đã xây dựng thành công chương trình lịch Thái cho máy tính. Khi cài đặt, có thể biết được ngày hiện tại là ngày gì (ngày Thái cùng với năm loại lịch thông dụng khác), có thể tra cứu từng ngày từ năm 1800 đến năm 2199 (400 năm) giữa Đăng lịch, Âm lịch và Lịch Thái. Chương trình lịch gần đây cài đặt, dễ dàng, tra cứu nhanh tiện lợi. Chương trình lịch còn có chức năng cung cấp các thông tin liên quan đến các loại lịch trên thế giới, thông tin về ngày Thái và lịch Thái Sơn La. Ngoài ra, chương trình cho phép in ra lịch cho từng tháng, từng năm từ năm 1800 đến năm 2199.

Lịch Thái là một di sản văn hoá phi vật thể của dân tộc Thái cần phải được bảo tồn và phát triển. Rất mong các tổ chức và cá nhân quan tâm, hỗ trợ có biện pháp hữu hiệu ngăn ngừa và bảo tồn lịch Thái đang có nguy cơ mai một, biến mất các cuốn sách lịch đang hàng ngày bị phân huỷ và mất mát.

ເຂົ້າ ຫຼື ກຸ້ມ ພີ່ ເປັດ ພ້າ ແພ່

ຂຽວ ເປັດ ມີ ເອ້ນ ປູ້ ດິນ

ພ້ອມ ເຂົ້າ ຫຼື ດິນ ນີ້, ກຸ້ມ ວ່າ ມີ ຫຼື ຂຽວ ມີ ເອ້ນ ເລັດ ມີ ດິນ, ມີ ພ້າ ແພ່ ເລົ່າ ມາ ຫຼື ຫາ ວ່າ ດິນ ດີ ຫຼື ເປັດ ພ້າ ມີ ດິນ ດີ ເປັດ ພ້າ ກຸ້ມ ນອນ ພ້າ ຂຽວ ເລັດ ປູ້ ດິນ, ສຸ່ ເລັດ ເຂັດ ເລັດ, ຕອນ ກຸ້ມ, ເອ້ນ ເອ້ນ ກຸ້ມ, ປູ້ ເປັດ ຫາ ວ່າ, ດິນ ເປັດ ດີ ຫຼື ພ້າ ພ້າ ມີ ດິນ ມີ ອິນ, ມີ ກຸ້ມ, ເຂົ້າ ເລັດ ດິນ, ດິນ ມາ ດິນ ເປັດ ພ້າ. ເພ່ ເລັດ ພ້າ, ວ່າ ເປັດ ອອກ ພ້າ ມີ ດິນ ດີ ແນ່ນ ຂຽວ ເປັດ ດອກ ເລັດ ກຸ້ມ ດິນ. ແຕ່ ທອນ ປີ 1990, ມີ ທີ່ ອາໄປ ແອ້ນ ພ້າ ເປັດ ອອກ ພ້າ ມີ ກຸ້ມ ເປັດ ດິນ ດີ ດິນ ສຸ່. ຫາ ວ່າ ເປັດ ພ້າ ພ້າ ວ່າ, ເພ່ ເລັດ, ເປັດ ອອກ ດິນ ປີ ດິນ ພ້າ ພ້າ ພ້າ.

ປີ 1990, ເຂົ້າ ເອ້ນ ພ້າ ເປັດ ເປັດ ພ້າ ຫຼື ຂຽວ ເອ້ນ ມີ ດິນ ກຸ້ມ ນອນ ເປັດ ພ້າ ເອ້ນ ເອ້ນ, ພ້າ ເປັດ ດິນ ພ້າ ອາໄປ ແອ້ນ ເປັດ ພ້າ ພ້າ ພ້າ ພ້າ. ແຕ່ ພ້າ ມາ ພ້າ ດິນ, ປີ ກຸ້ມ ມີ ດິນ ດີ ດິນ ເປັດ ອອກ

ເພີ່ ເຫັດ, ພີ່ ຈູ້ ຈັດ ເອາ ກໍ ພັ້ ພີ່ ຂໍ ທີ່ ທອນ ອັນ ກໍ ພັ້. ຂາມ ປີ ນີ້ ນີ້, ແຕ່ ປີ 2007 ທອດ ປີ 2009, ເຂັ້ ດອາ ທອນ ພີ່ ທອ ດີ່ ຈູ້ ແຕ່ ມີ ຈົນ ກັບ ພັ້ ທອນ ຂຽດ ບ້ານ ຈູ້ ທໍາ ນຸ້ ອອ ອັນ ອອນ ຈັດ ກັບ ເປັນ ຈັດ ຈູ້, ກັບ ຂໍ ຈັດ ອັນ ມັດ ທອນ.

ມີ ຈົນ ຈັດ ມີ ອອນ ແຕ່ ມີ ຂາບ ບາດ ທຸ່ ທຸ່ ກຸ່ ມາ ຈັດ, ມີ ອອນ ພັ້ ຂຽດ ທຸ່ ທຸ່ ທອນ ດອດ ກຸ່ ຈັດ ບາດ ພີ່ ຈູ້, ທຸ່ ແນ ດຸ ດີ່ ດອດ ທັດ ຈູ້ ທອ ທອ ກຸ່ ທຸ່ ຈັດ ຈົນ. ເປັດ ດີ່ ນີ້ ນີ້ ຈັດ ພັ້ ຈັດ ທັດ ຈູ້ ທອ ນັ້, ເຂັ້ ດອາ ທອນ ພີ່ ທອ ດີ່ ຈູ້ ກັບ ເປັດ ດີ່ ທຸ່ ດີ່ ຈັດ ທັດ ພັ້ ແຕ່ ທອ ທຸ່ ທອ ມີ ເວັດ ດອດ ຂາບ ທຸ່ ຈັດ ຈົນ ຈູ້ ທໍາ ທຸ່ ທຸ່ ດອດ. ແຕ່ ອອນ ຈັດ ພີ່ ມີ ຈົນ ອາ ຂອ ທອ ທອ ປີ, ແຕ່ ປີ 1924 ທອດ ປີ 2124. ແຂັ ຈູ້ ເປັດ ດີ່ ນີ້ ກໍ ຈົນ ຈັດ ທັດ ກັບ ທອ ດີ່ ແຂັ ຈູ້ ມີ, ຈາ ແອ ຂາ ທາ ມີ ຈັດ ຂາ ຈັດ ນັ້ ຂໍ ທອ ທອ ປີ (ແຕ່ 1800 ທອດ 2199).

ມີ ເວັດ ທຸ່ ຈັດ ຈົນ ທຸ່ ແນ ຂາບ ກຸ່ ດີ່ ດອດ ທັດ ຈູ້ ທອ ທອ ກຸ່ ຈົນ ຈົນ, ທຸ່ ຈັດ ກັບ ຈັດ ຈັດ ທັດ ຈົນ ຈັດ ພັ້ ເປັດ ທັດ ແຕ່ ທັດ ແນ ກໍ ພັ້. ດອດ ນີ້ ຈູ້ ຈັດ, ຈູ້ ຈູ້ ກັບ ຈັດ ເອາ ກໍ ເປັດ ເປັດ ດີ່ ຈັດ ທັດ ຈົນ ຈັດ ພັ້ ມີ, ພັ້ ເຂັ ຈູ້ ທອ ທອ ບາດ ແຕ່ ທຸ່ ທຸ່ ກັບ ທຽດ ທຽດ ທັດ ດອດ ຂໍ.

BIÊN SO N TÀI LI UD Y, H C CH THÁI VI T NAM

*Ph m Bá Th c
Tr ng tí u h c M ng Mìn,
huy n Quan Hóa, t nh Thanh Hóa*

Th c hi n k ho ch c a m ng l i b o t n, phát tri n tri th c b n a dân t c Thái Vi t Nam, nhóm m ng l i b o t n, phát tri n tri th c b n a dân t c Thái t i t nh Thanh Hóa ã biên so n giáo trình cho t nh, trình h i ngh l n th nh t t i i n Biên.

Sau khi i H i th o t i i n Biên v Nhóm ã ch nh s a m t s n i dung phù h p v i a bàn t nh c ng nh nhu c u và tính chi n l c c a m ng l i. Trình báo cáo S v k t qu H i th o, n p giáo trình ã ch nh s a S làm tài li u. Nhóm cho d y th c nghi m t i huy n Quan S n t ch c m :

- L p l t i TTHTC xã S n i n v i 50 h c viên, i t ng là: Cán b xã và
.....thôn b .n.-...oàn Thanh niên.....

Chun b cho n m h c 2009 - 2010 S Giáo d c và ào t o t nh Thanh Hoá t ch c m 4 l p cho giáo viên vùng dân t c Thái - Mông sinh s ng trong a bàn t nh h c (d ki n kho ng 400 h c viên). Gi ng viên do nhóm M ng l i viên c a Trung tâm vì s phát tri n b n v ng mi n núi t i tinhr Thanh Hoá m nhi m d y.

Trên ây là m t s công vi c mà m ng l i viên chúng tôi th c hi n t i a ph ng xã M ng Mìn và huy n Quan S n c ng nh t i S Giáo d c Thanh Hoá.

ຫ້ ບໍ່ ໄຕ່ ນີ້ ເຖບ ແອບ ວັ ດ ນ ໂດ່ ຊາບ ທີ່ ຫໍ້ ແຣບ ຫວ່າ

ນັ້ນ ຫຸ່ ເປັດ ໄຫ ຕາກ ດາກ ຫວັ ງຫ ນັ້ ໄຕ່ ມາ ຫໍ້ ວັ ດ ຂ່າ - ອຸນ ພາ ເຂາ ດອກ ຂ່າ ງຫ ທີ່ ຫໍ້ ຊາບ ງຫ ນັ້ ມອນ ມາ ນາບ ງຫ ທີ່ ແອບ ຫອກ - ແຕ່ ມັ ແປັ ແຫ ຫອກ ຫວັ - ອັ ປ ບານ ເປັດ ແບ ເປັດ ນີ້ ນັ້ ດ ມ ຫວັ - ໄຫ ຊາບ ດີ ບອກ ຫໍ້ ນັ້ ຫຸ່ ນີ້ ບອນ - ເປັດ ຊາບ ແອບ ນີ້ ດີ ແຫວກ ປັ ໄຫ ງຫ ດີ ບອກ ວັ - ອັ ປ ບານ ເປັດ ແບ ຫວັ ຫວັ ຫໍ້ ງຫ ຫໍ້ ນີ້ ເຖບ ແອບ - ເຖບ ແອບ ໂດ່ ມັ ຕາ 3 - 4 ພາ ພັ ນີ້ ນີ້ ນາ ມາ ເຂ່ ໂດ່ ເປັດ ນັ້ ຫໍ້ - ນີ້ ຫວັ ຫໍ້ ໄຫ ນີ້ ນີ້ ມອນ ແອັ ງຸ່ ງຸ່ ແອບ ອວາມ ນີ້ ໄຕ່ ວັ ດ ງຫ ຫອກ ຫວັ - ຫໍ້ ດີ ເຂ່ ໄຕ່ ນີ້ ທີ່ ໄຫ ພັ ນີ້ ນີ້ ງຸ່ ນອປ ຊາບ ນາບ ນີ້ ຫໍ້ ໂດ່ ນີ້ -

ນັ້ ຊາບ ງຫ ນີ້ ປັ ແອບ 2009 - 2010 ເຂ່ ຫໍ້ ຫໍ້ ນາວ ຫໍ້ ແຣບ ຫວ່າ ໄຕ່ ນີ້ ໂດ່ 4 ເຖບ ແອບ ງຫ ຫໍ້ ຫວັ ຫໍ້ ຫໍ້ ໄຫ ເຖ ດີ ວັ - ນີ້ ຫໍ້ ຫໍ້ ນີ້ ດີ ນີ້ - ແປັ ແຫ ຫໍ້ 400 ຫອກ ຫວັ ຫໍ້ ຫວັ ດີ ງຫ ນັ້ ຫຸ່ ຫວັ ດອກ ນັ້ ໄຕ່ ມາ ຫໍ້ ນີ້ ບອນ ຫຸ່ ບອກ -

ເຫ ນີ້ ທີ່ ແນ່ ທີ່ ຫໍ້ ງຫ ນັ້ ຫຸ່ ດອກ ເປັດ ໂດ່ ຫໍ້ ຂ່າ ແບ ມີ້ ນີ້ ຫວັ ຫວາ ເຂນ ດີ ແບ ຫໍ້ ດີ ເຂ່ ຫໍ້ ຫໍ້ ແຣບ ຫວ່າ -

PH C D N G L H I “ X Ê N M Ñ G “ C A T C N G I T H Á I C M Ñ G L A - S Ñ N L A

Hà Long

B n Gi ñ g L c Ph ñ g Quy t Th ñ g
Thành ph S ñ N La

L h i “ X ê n M ñ g “ c a t c n g i T h á i c M ñ g L a - S ñ N L a c ó t
kho ñ g t ñ n m 1500 ñ nay .

b o t ñ và phát tri ñ tri th c b ñ ñ a dân t c Thái, nhóm m ñ g l i b o
t ñ và phát tri ñ tri th c các dân t c c a trung tâm vì s phát tri ñ b ñ v ñ g m ñ n
núi S ñ N La ñ ñ tham m u tích c c cho t ñ nh và thành ph S ñ N La t ñ ch c thành
công t t ñ p vì c ph c d ñ g l h i “ X ê n M ñ g “ c a t c n g i T h á i e n c
M ñ g L a - S ñ N L a c vào ñ gày 31 / 12 / 2008 t i “ ñ g ñ x ê n ñ a “ thu c t ñ xã
Chi ñ g C i - thành ph S ñ N L a t ñ nh S ñ N L a .

Nhóm “ M ñ g l i... “ S ñ N L a là ñ g L ñ v ñ n L , Hà Long, Hoàng Tr ñ g
iñ h c S V ñ h oá - Du l ch - Th thao t ñ nh S ñ N L a c làm t tr ñ g, t ph ó t
t v ñ n vì c ph c d ñ g l h i .

Công vi c tr c tiên c a t t v ñ n là xây d ñ g b ñ Kh o t l h i. T i p theo
là d th o K ch b ñ n ph c d ñ g l h i “ X ê n M ñ g “ t c n g i T h á i e n thành
ph S ñ N L a - t ñ nh S ñ N L a n m 2008 “ g m ñ nh ñ g ñ ñ i dung sau :

- 1 - Nh ñ g c ñ c xây d ñ g K ch b ñ n
- 2 - M c í ch yêu c u .
- 3 - Mô t l h i .
- 4 - Các công tác chu ñ b g m :
 - Ch ñ a i m cúng gi , bà “ m t “, ñ g “ m o “, “ ñ àng táñ h “
 - Ch ñ n ñ h ñ v t ch ch t .
 - L v t cúng l .
 - D ñ g c , ñ o c ph ñ h i .
 - Trang ph c .
- 5 - Trang trí và l p ráp mô hình t ñ g th .
- 6 - T ñ ch c ph ñ l g m :
 - L ch ñ ñ ngày, gi t t v i bà “ m t “
 - L óng c c tr m ñ g (L c M ñ g)
 - Chu ñ b các ñ m cúng .
 - Th t c ón m i bà “ m t “
 - Cúng m i ch công, ch h ñ

- L “ Xú khuân “ (nh p h n)

- Qua “ C u M ã ng “

7 – T ch c ph n h i g m :

- “ T n Nàng tánh “ (R c nàng tánh)

- “ Ph n Li ng “ (trò ch i chém u chân)

- Ném còn

- “ Tó mák l “

- Thi b n n

- Thi b n cung

- Bi u di n th d c

- Kéo co, y g y

- T ch c giao l u v n ngh vào các bu i, c bi t là êm giao l u v n ngh

- Sinh ho t c ng ã ng : Múa t ng b ng, múa âu eo, múa kh n piêu, t t c già tr , trai gái u múa theo nh p tr ng chiêng và pí, ti ng khèn.

8 – L ch trình chu n b và ph c d ng .

9 – Công tác b o ã m g m :

- Thành l p ban ch o.

- Thành l p ban t ch c.

- Thành l p t t v n, t ngh nhân

- Thành l p ban kinh phí, l nghi, ti p tân .

10 – T ch c t ng k t, rút kinh nghi m vi c ph c d ng l h i.

Ngoài ra còn có vài v n b n v chuyên môn và qu n lý nhà n c .

L h i “ Xên M ã ng “ là m t th lo i sinh ho t v n hoá c a nhân dân a ph ã ng. Vi c ph c d ng l h i là nh m s u t m, nghiên c u, gi i thi u, l u gi , b o t n l h i “ Xên m ã ng “ c a ng i Thái en thành ph S n La, t nh S n La b sung vào kho tàng di s n v n hoá Vi t Nam. áp ng c tâm linh c a nhân dân, c u cho m a thu n gió hoà, mùa màng t t t i, con ng i và v n v t sinh linh phát tri n, b n m ã ng c m no, h nh phúc, yên vui, oàn k t giúp nhau xây đ ng cu c s ng m i, m t cu c s ng v n hoá t t p. Lo i b nh ng h t c, t p quán l c h u, không còn phù h p v i xu th phát tri n c a xã h i hi n i.

Do ó vi c ph c d ng l h i ã c c p u , chính quy n, ngành v n hoá t p trung lãnh o, ch o, t p trung trí tu , s c ng i, s c c a c n thi t, tr giá trên m t tr m tri u ã ng cho l h i. Hàng ngàn ng i dân 85 b n vùng trung l u su i N m La ã n d và tham d các cu c thi, ch i, bi u di n .

- ຫາ ເງິ ທຸ - ມີ ທຸ ເຂັນ - ຫາ ໂມດ ພິ ນປີ ນາໂບ ແຕ່ວັ
- ນາມ ຕອນ ຫຸ້ ຜົວ
- ທັ ງອບ ຕອນ ເຊິ່ງ ໂມດ - ພິ - ນາໂບ ແຕ່ວັ
- ທັ ງອບ ເປັດ ຝາ ເຂັ
- ນາມ ຫາປ ເອາ ຜົວ
- ນາມ ຫຸ ດຣາ

7 - ດິນ ນາໂບ ອັນ ມຸ່ນ ມີ ຟັ ວັ ວັ :

- ຕອນ ນາໂບ ແຕ່ວັ
- ອັນ ພິ ຂັ
- ອັນ ນອດ ດອນ
- ອັນ ຕັ ຫາກ ແຂ
- ດີ ແປ່ນ ພາ - ພາ ໂທບ ກຸບ
- ເຄັກ ຂອກ ຂາກ ປາປ

ອັນ ມຸ່ນ ດຸປີ ແລ - ປາ ປີ - ແລ ນັ ບັ - ແລ ເອາ ແອວ - ນປີ ດອບ - ຕັ ໂທບ - ແລ ອອມ
 ວອບ ພິ ຫຸ ຂາ

8 - ຂັ ງິ ງຸບ ພິ ເປັດ ວັ - ປິ ວັ ພິ

9 - ຟັ ວັ ເດັ ນອນ :

- ປຸ ອອກ ປານ ນີ ນຸ ອອນ ຈັ ອຣາ ພາ
- ປຸ ອອກ ປານ ຕັ ນີ
- ປຸ ອອກ ປານ ຕັ ເທວ ພິ ຕັ ຟັ ສີ ເຊີ ແທ ທຸ ກຸບ ຫຸ້ ຫອກ ມາ ນາໂບ ພາ ວັ ເຂັນ ຜົວ
- ປຸ ອອກ ປານ ນາປ ນີ ຝາປ ເວັ ຕອນ ພິ ແລ ເດັ
- ຂອນ ໂທມ ຟັ ພາ ວັ ເປັດ ຈັ ຝາ ເປັດ ຈັ ຈັ ຕາກ ຫຸ້ ເປັດ ຈັ ຂາໂບ ທຸ ແລ -

ນອກ ອອກ ຕຸ້ ແຕັມ ອອກ ຫຸປ ນີ ຂາປ ມາ ນາໂບ ທັ ງອບ ພິ ວັ ອຣາ ພາ ດອບ ປານ ຜົວ

ເຂັນ ຜົວ ທຸ ແມ່ນ ທັ ງອບ ແຕ່ ຂາໂບ ປາໂບ ເຊີ ດອບ ເຊີ ສີ ຈິນ ດີ ເປັດ ຜົວ ຂາ ແທ - ດຸ ພາ ເວາ
 ເດັ ນີ ຫມີ ຈັ ແລ ເອາ ຈັ ຕັ ມີ ແນ ຂັ ທັ ງອບ ງິ ດຸ ດອບ ປານ ຜົວ -

ອັນ ນີ ດີ ແມ່ນ ຂາໂບ ຈັ ຈິນ ມອນ ດອບ ເຊີ ສີ ຈິນ ແອ່ ຈັ ຈິນ ທຸ ແດດ ຈັ - ຈັ ຫາກ ມຸ
 ແລ ຝາປ - ທັ ມີ ທຸ ຈັ - ມຸ່ນ ຫອມ ຝາ ຂຸ ຝາ ນຸ - ປານ ທັ ຜົວ ແລ -

ຝ ແລ ນີ ດີ ດາໂບ ນີ ດອນ ພິ ແວ່ ຫອກ ຫວ່າ ນີ ທອມ ແລ - ຕຸ ດອບ - ຝາປ ເວັ ຈັ
 ທອປ ຫຸປ ຈັ ຫອກ ຈັ ແຕ່ວັ ດາ ພາ ວັ ແລ ບາມ - ຈັ ທາໂບ ຟັ ສີ ປຸ 85 ປານ ເປັດ ຂອບ ພາກ ນີ
 ຂາ ມາ ດຸ ມີ ຜົວ ອັນ ມຸ່ນ ຈັ ຂາໂບ ທຸ -

"sáy" (tr ng), "xuân" (v n)... ó là nh ng t sinh ho t n gi n r i r c. n khi hình thành xã h i b n m ng, ng i ta có th ghép nh ng t n l ó thành các c m t nh : "thút ph c, uông nó"; "c n bon, hon nó"; "p t sáy, cáy kh n"; "p t sáy, cáy xuân"... Nh ng c m t nh v y càng ngày càng xu t hi n nhi u và d n dà phát tri n thành các câu thành ng , t c ng (quãm kh ng khái).

Khi xã h i b n m ng phát tri n thì xu t hi n nh ng c m t g m nhi u ch h n và có v , có v n nh :

Khan pên p t n i hã chí xo ép sáy
 Khan pên cáy n i hã chí xo ép kh n
 Khan pên xao pun lan chí xo ép vãy t c tu ng
 (*Là v t con ta xin h c tr ng*
Là gà con ta xin h c gáy te te
Là gái l a cháu xin h c nói h c chào)

Ph ng quãm p t m n chí xia sáy
 Ph ng quãm cáy m n chí xia xuân
 Nh ng quãm nhu n n m chí xia pi n ng
 (*Nghe l i v t s m t tr ng*
Nghe l i gà s m t v n
Nghe l i xúc xi m s m t tình anh em)

T c té n i kin kh u báí nó
 Khó té n i kin kh u báí bon
 (*C c t nh n c m tr n m ng*
Nghèo t nh n c m tr n lá khoai n c)

Cùng v i nh ng câu có v có v n ó ng i ta ã t o cho nó nh ng nh p i u, tí t t u cho phù h p. Th là kh p xu t hi n. Xã h i b n m ng là i u ki n chín mu i phát tri n và nh hình các th lo i kh p, ng th i phát tri n m nh th lo i k chuy n dân gian b ng kh p.

Hi n nay có khá nhi u làn i u kh p khác nhau tu theo n i dung bài kh p, tu thu c ng c nh ng i kh p, tu t ng a ph ng...

Theo n i dung: n u là "Quan tô m ng" hay "Táy pú x c" (s thi) thì không kh p mà ch "lôn" t c c có làn i u. N u là "Ch ng Han" (anh hùng ca) thì ch "kh p x " ngh a là ngâm t ng t ngâm th trong tí ng Vi t. Còn các tác ph m nh X ng ch xon xao, T n ch Xi t x ng, Xcók xken thì kh p theo i u "báo xao" ho c "pãn l u pãn kh u"...

Theo ng c nh: khi ang trên r ng ki m c i hái m ng thì kh p theo i u "kh m pá qua ông" (hát qua r ng qua núi), khi i trên ng thì kh p theo i u "long tông" (hát i trên cánh ng), khi trên mâm r u thì kh p i u "păn l u păn kh u", khi múa vòng hay trên h n khu ng thì kh p i u "báo xao"...

Theo a ph ng: m i a ph ng s có làn i u kh p khác nhau nh "kh p Tây Mu i", "kh p Tây La", "kh p Tây Lay"... Trong ó có th g p l i thành b n nhóm chính nh sau: Nhóm *Mu i - La - Mak - Thanh*: nhóm này m i m ng có làn i u r t khác nhau, nh ng vì ng i các m ng này có i u nói t ng t nhau nên h có th hát chu n t t c các làn i u c a m ng khác trong nhóm, ng i M ng La, M ng Mak có th hát chu n làn i u "Tây Mu i", "Tây Thanh" và ng c l i. Nhóm này th ng m b ng các lo i nh c c : "pí p p", "xlo", "pí tam l ãy".

Nhóm *Lay - Xo - Chiên*: Nhóm này tuy có khác nhau ôi chút v làn i u nh ng h có th hát chu n gi a các làn i u trong nhóm. Nhóm này th ng m nh c b ng "tính t u".

Nhóm *Sang - T c*: Nhóm này có hai làn i u chính là "Tây Sang" và "Tây T c". Ng i trong nhóm này có th nghe và hát c làn i u c a nhau. Nhóm này th ng m nh c b ng "pí thiu" (ho c "pí khúi").

Nhóm *Tãy V t*: Ng i M ng V t thì có m t làn i u hát riêng theo gi ng i u nói c a h , phù h p v i "k n la" (khèn bè) làm nh c c m.

Ngoài ra thu c v làn i u kh p còn có kh p “ ch n i” (hát ng dao), kh p “ú u n i” (hát ru), kh p “m t láo”, kh p “m t n ni” (hát cúng), kh p “páo khuôn” (hát chiêu h n)...

N i dung kh p c ng r t phong phú, nh ng có th chia làm hai lo i chính là “kh p b c” (hát sáng tác m i), kh p “quã m pang ch u” (hát l i truy n th ng). Kh p b c là kh p trong các cu c hát vui, cu c bi u đi n, ó là nh ng bài th do các nhà th sáng tác m i ca ng i ng, ca ng i t n c, con ng i... c ng có khi ng i kh p t sáng tác cho phù h p v i ng c nh. Kh p l i truy n th ng là l i kh p ang r t ph bi n hi n nay. Trong các cu c kh p i áp, kh p giao duy ên, ng i kh p s ch n nh ng câu, o n trong “v n ki n th c” c a m ình kh p cho phù h p. “V n ki n th c” là nh ng l i kh p trong các tác ph m n i ti ng nh : X ng ch xon xao, Khun L Nãng a... ho c các bài kh p truy n th ng c l u truy n trong dân gian. Các bài kh p truy n th ng hi n nay có n hàng m y tr m bài, chia làm các lo i lo i sau:

T n ch x ng x ng: là m t khúc ca dài t s k v n i lòng c a k ã u ng công vun p cho m t m i tình m th m t c m t gia ình h nh phúc. Nh ng m i tình ã b ph b c, tan v . Ng i b ph tình ã th t lên nh ng l i oán trách y yêu th ng.

T n ch xi t x ng: là m t lo t các bài hát nói “kháy yêu” nhau theo ki u tâng ng i h ta. Ng i kh p th ng khen i ph ng v nhi u m t nh : xinh p, khéo nói, khéo tay, giàu sang... ng th i cho mình là x u xí, d t nát, nghèo khó... n m c quá áng. Th c ch t là m n ch tình yêu thi th tài n ng i áp v n h c ngh thu t gi a các c p hát i.

Quãm Xcók - xken: G m các bài kh p v thách ùa vui th trí thông minh i ph ng. Th ng cô gái s a ra nh ng l i thách chàng trai ph i làm c m t i u nào ó thì m i l y c cô làm v . Có i u nh ng l i thách ó là nh ng i u bí hi m, không có trong th c t . Ch ng h n, cô mu n n m ng tre m c trên không trung, mu n n m ng n a m c trên tr i cao, hay cô nàng i n m t n i nào ó trên cõi th n thiên chàng tìm c...

Ngoài ra kh p truy n th ng còn có các th lo i “T n n t n m c” (L i t tình), “M i l u”, “thiên l u” (M i r u, t ch i r u), “X ng kh i, t n p (Ti n r , ón dâu), “Kh p t ”, “kh p thãi pon” (câu thông th ng)...

Thanh niên Thái tr c ây, ai c ng ph i bi t kh p, n u không s ch ng quen c v i ai ch ch a nói n yêu ng. B i l trai gái i áp, giao duyên, v i nhau u b ng kh p ho c vay (c ngâm). Mu n làm quen, th m h i, m i r u, mu n t ch i r u, mu n t tình... u ph i dùng hình th c kh p. ây là m t nét v n hoá r t p c a ng i Thái Tây B c Vi t Nam. Tuy v y trong v ài ch c n m g n ây, hình th c này ang b mai m t d n. B i vì hi n nay nhi u v n hoá dân t c khác (ti ng Vi t, ti ng Anh...) c th hi n b ng nhi u ph ng ti n hi n i ã và ang d n d n thay th .

b o t n và phát tri n n n v n hoá c a m i dân t c, chúng ta c n ph i chú tr ng quan tâm, t o i u ki n dân t c ó gi gìn và phát tri n n n v n hoá riêng c a mình thông qua vi c t o ra các ph ng ti n, ch ng trình hi n i cho h phát huy b n s c dân t c mình, nh Lu t đi s n v n hoá quy nh “*Nhà n c khuy n khích và t o i u ki n cho t ch c, cá nhân ti n hành ho t ng nghiên c u, s u t m, b o qu n, truy n d y và gi i thi u đi s n v n hoá phi v t th nh m gi gìn, phát huy b n s c v n hoá dân t c và làm giàu kho tàng đi s n v n hoá c a c ng ng các dân t c Vi t Nam*”.

ູ່ ແຕ່ ນອຢ ທີ່ ເຜົາ ປາຢ ບອນ

ອນ ນີ້ ທຸ່ ແມ່ນ ວ່າ ດວາມ ດຳ. ມີ ບ່ານ ມີ ເຜວ ນີ້ ມີ ດວາມ ດຳ. ບ່ານ ເຜວ ເງື່ອ ຫມ້ ແຟ່, ເງື່ອ ມີ ທຸ່ ຂັ້ ດຳ ຂັ້ ດັ, ມີ ທຸ່ ຊຮອ ດຳ ຊຮອ ໃນ, ນີ້ ມີ ອອກ ດວາມ ດຳ ໃນ. ໃຈ້ ນີ້, ຫນີ້ ຕີ ດຳ ມີ ທຸ່ ຂັ້ ດຳ ທຸ່ ທີ ນອຢ ຟາຢ ດຳ, ນອຢ ບອນ ດຳ ທີ່ ວ່າ ນອຢ ເຢັ້ ເອ...

ນອຢ ຟາຢ ດຳ: ວ່າ ດວາມ ໃນ ເຜວ ທີ່ ເຜົາ ດຳ, ເຫ ເຂົ້ ເຈ້ ເຈ້; ວ່າ ດວາມ ເຈ້ ປູ່ ເຈ້ ທີ່ ວ່າ ເຜວ ທານ ທີ່ ເຫ ດຳ ຂ; ຟັ້ ດວາມ ເຂັ້ ປູ່ ຂອນ ຂາວ, ຕານ ປູ່ ຂັ້ ເຂັ້, ຫອກ ແທນ ທີ່ ເຫ ດຳ ຂັ້ ບ່າວ ຂາວ ທີ່ ວ່າ ຟານ ເຫຼ ຟານ ເຜົາ.

ນອຢ ບອນ ດຳ: ທຸ່ ເຜົາ ປາ ເອ ທຸ່, ເທັ ຕີ ຫ ຫ ທີ່ ດຳ ເຜົາ ປາ ດວາ ເດວ; ທຸ່ ດຳ ທີ່ ດຳ ຊອບ ໃນ; ທຸ່ ທີ່ ເຫ ທີ່ ດຳ ຟານ ເຫຼ ຟານ ເຜົາ; ທຸ່ ແລ້ ວອບ ທີ່ ວ່າ ອນີ້ ທານ ເຜວ ທີ່ ດຳ ບ່າວ ຂາວ.

ນອຢ ເຢັ້ ເອ: ເຢັ້ ຈຸ ຫາ ມີ ຂັ້ ເຜວ ເຢັ້ ນີ້. ເຫ ມີ ຂັ້ ດຳ ດຳ ຂ່າ, ຂັ້ ດຳ ດຳ ມຸກ, ຂັ້ ດຳ ດຳ ເຈ້ ເຫ ນອບ ເໝ ຟັ້ ຂັ້ ດຳ ນີ້ ປີ່ ອອກ ເປ້ ຂັ້ ອ່ານ:

- ອ່ານ ຫຸ່ຢ - ຂາ - ມຸກ - ແຈ້: ຟັ້ ເຢັ້ ນີ້, ເຢັ້ ຈຸ ດີ ຫາ ມີ ຂັ້ ດຳ ເຜວ ມ່ນ. ຫາ ວ່າ, ເຢັ້ ຈຸ ດີ ດຳ ດຳ ຂັ້ ດຳ ເຢັ້ ອນີ້ ປູ່ ມຸກ ອ່ານ. ຕີ ເຜວ ມຸກ ເຜວ ຂ່າ ດີ ດຳ ດຳ ຂັ້ ດຳ ດຳ ຫຸ່ຢ ດຳ ແຈ້, ຕີ ເຜວ ແຈ້ ດີ ດຳ ດຳ ຂັ້ ດຳ ດຳ ຂ່າ ດຳ ມຸກ... ອ່ານ ນີ້ ເຈ້ ດຳ ທີ່ ຂັ້ ປີ່ ຟັ້, ປີ່ ຕາມ ເຈ້, ແຈ້...

- ອ່ານ ເຈ້ - ຂ - ນີ້: ຟັ້ ເຢັ້ ນີ້ ມີ ຂັ້ ທຸ່ ທີ ນອຢ ດຳ, ຫາ ວ່າ ເຫ ແລ້ ທີ່ ດຳ ຂັ້ ດຳ ທີ່ ດຳ. ອ່ານ ນີ້ ມີ ດຳ ທີ່ ຂັ້ ຕັ້ ເຫ.

- ອ່ານ ຂາວ - ເຫ: ຂອບ ເຢັ້ ນີ້ ມີ ຂັ້ ດີ ແອ່ ຫຸ່ ທີ່, ແລ້ ດີ ຂັ້ ດຳ ທີ່. ອ່ານ ນີ້ ມີ ດຳ ທີ່ ຂັ້ ປີ່ ດຳ (ປີ່ ດຳ).

- ອ່ານ ດຳ ວາວ: ຕີ ດຳ ເຜວ ວາວ ຫາ ມີ ຂັ້ ດຳ ເຜວ ເຫ, ເຈ້ ດຳ ທີ່ ຂັ້ ແດນ ທຸ່. ຫນີ້ ທຸ່ ບອນ ດີ ຕຸ່ ມີ ທຸ່ ຂັ້ ດຳ ຈຸ, ແລ້: ດຳ ເຫ ນອຢ, ດຳ ອູ່ ອູ່ ນອຢ, ດຳ ເໝ, ດຳ ຫຸ່, ດຳ ບ່າວ ແຈ້...

Trò chơi dân gian: Tô Mác Lẹ - thường gọi là : Tô Lẹ

Kha Văn Hải
Bản Lãng, xã Tam Thái,
huyện Thuận Đức, tỉnh Nghệ An

Qua một số lần, phim ảnh, tôi thấy các dân tộc Tày, Nùng, Mường, Thái, Lào... đều có chơi trò chơi cờ truyền thống Tô Lẹ. Huyện Thuận Đức quê tôi:

Phòng văn hóa thông tin – Hội Phụ nữ cũng có tổ chức thi Tô Lẹ một số lần, nhưng vì nhau, theo ý kiến nhiều người, cũng nên suy nghĩ cách chơi thân cùng người chơi và chơi Tô Lẹ một thì thấy các nghệ nhân thi Tô Lẹ ngày nay còn thi đấu, chưa xứng lắm so với một số nghệ nhân thi Tô Lẹ truyền thống.

Tô Lẹ là một trò chơi dân gian dành cho nam nữ thanh thiếu niên. Tôi nghĩ rằng có một thứ trò chơi bí ẩn như phong phú nên nó mới có nhiều dân tộc nhiều vùng miền chơi và truyền thống ngày nay. Góp phần vào việc bảo tồn trò chơi bí ẩn của dân tộc, tôi muốn cùng bạn bè và những người quan tâm đến Tô Lẹ cùng góp ý, xây dựng, thành nghệ thuật chung về các nghệ nhân Tô Lẹ, thứ nhất là bảo tồn, thứ hai nếu có thể nó sẽ trở thành môn thi trong các hội thi dân tộc huyện nhà, nhất là huyện – tỉnh bạn phía Bắc đã làm, vì thế tôi xin được trao đổi tóm tắt về bạn bè Tô Lẹ như sau:

1. Tên trò chơi: Tô Mác Lẹ, gọi tắt: Tô Lẹ

2. Dụng cụ chơi: Qu Lẹ - là quai dây lạt sợi trong rừng, ven khe suối, quai theo hình quả phồng, mặt bên có thủng 2 quai dài 5 – 6 quai..., quai bằng, hình tròn, màu đen, đỏ, khác nhau, đường kính khoảng 10cm đường kính 2,3cm. Mác Lẹ là vòng tròn, gấp theo từng đôi một bằng nhau. Đôi to nhất có gọi là Tô Mác Lẹ, thứ hai là Mác Cánh, nhất là Mác Ót, Mác Lá... thường là 4 đôi (mặt bên 4 ngón, (nếu nhiều hơn thì gọi là lá, lá nhiều).

3. Sân chơi: Bằng phẳng, mặt đất nén càng tốt, rộng, dài khoảng 2m x 5m trở lên. Phía trước gọi là phía dưới, phía ngược lại gọi là phía trên, phía dưới sân có khoét xuống đất, các lỗ: dài x rộng x sâu khoảng 1cm x 3cm x 1cm tùy theo quai lạt, như sao cho quai lạt dễ dàng.

4. Cách thi: có thể thi 1 v i 1 ng i, 2 ôi là 4 ôi thi v i nhau. Ng i c m qu L to nh t là Mác m c coi nh m hay i tr ng; qu nh ti p là Mác Cánh, Mác Ót, Mác Lá...

Các ng tác thi: g m 10 ng tác nói úng h n là 10 l t thi m i l t thi có 2 ng tác n u i nào th ng c 10 l t thì c g i là th ng m t th p, th ng chung cu c là do h i i th a thu n có th th ng 2 th p ho c 3 th p thì c g i là th ng cu c có ng i g i là s p. Không rõ vì sao c g i là m t th p trong 10 l t chi hay trò ch i có t xã x a th i hán nôm ch ng. Hay do dân di c a t Trung qu c sang.

a. Mác Ca Lít	ê. Mác Ph n Dang
b. Mác Cà N ng	g. Mác Phan Dóc
c. Mác Cà X ng	h. Mác Xút Xít
d. Mác Chùm Cô	i. Mác Cáp Ký
e. Mác Này Nét	k. Mác Ón Én

Tr c lúc vào h i thi thì hai i tr ng n i m t tr c r i tung qu L có nh d u m t m t, qu L r i xu ng t mà có m t ánh d u ng a lên thì c ánh tr c và ng c l i i m t s p m t xu ng phía d i d ng qu L theo th t t to n nh . Quá trình ánh th t t ng l t n u có m t ng i trong i ánh h ng thì c ng i ánh th ng ánh c u l y g i là: “X i âu”.

5. Gi i thi u tóm t t các ng tác thi 1 l t thi: M i l t thi có 2 giai o n

5.1. Mác Cà Lít: t qu L xu ng t, ng i ánh ng i ch m, d ngón tay tr trái t vào n ngón tay ph i kéo c ng l i nh òn b y b t vào qu L qu L b y t l xu ng d n qu L nh ánh sao cho g n t 2 ánh ti p trùng qu L qu L ngã s p xu ng là th ng c ti p t c ánh ti p l t 2, Mác Cà N ng.

5.2. Mác Cà N ng: T th ng i ng i t a vào gót chân trái d ng ng u g i trái t a xu ng t- chân ph i g p âu g i t qu L vào ùi g p u g i, r i l y tay b y qu L l n 1 l n 2 nh l t nh t sao cho qu L phía d i mình nh ánh ngã s p là th ng và ti p t c ánh l t th 3 là Mác Cà X ng.

5.3. Mác Cà X ng: Ng i t th ng b ng chân trái, chân ph i d lên g p u g i, chân c ng thành hình vuông góc t qu L vào ùi u g i, l y tay b qu L l n 1, l n 2 nh cách 1, ánh 2 l t tr c sao cho qu L nh ngã s p xu ng là th ng, ti p t c ánh l t 4 là Mác Chùm Kô.

5.4. Mác Chùm Kô: Ng i ng t th h i khom, l y tay l n qu L l n l xu ng g n qu L nh ánh, l n 2 l y tay c m qu L ném vào qu L nh ánh sao cho qu L nh ánh s p ngã là th ng. Tỉ p t c ánh l t 5 là Mác Này Nét.

5.5. Mác Này Nét: (Mác Cà Này) T th ng i ng nghiêng 90^0 so v i qu L , t qu L xu ng tr c m t – d chân ph i ra và t bàn chân ph i g n qu L , l y l c b t bàn chân sao cho ngón bàn chân p và oqu L y qu L l n l v phía qu L nh ánh d ng ch v a ý, l n 2 nh l n l ánh b t qu L ngã s p xu ng là th ng và tỉ p t c ánh l t 6 là Mác Ph n Dang.

5.6. Mác Ph n Dang: T th ng, t qu L vào bàn chân ph i - B c chân trái ra xa g n tu ý, tỉ p b c chân ph i xu ng và y m nh qu L v phía qu L nh ánh sao cho qu L ngã s p xu ng là th ng, tỉ p t c ánh l t 7 là Mác Ph n Doóc.

5.7. Mác Ph n Doóc: t qu L vào bàn chân ph i - Ng i t th ng, l y chân trái nh y y ng i lên cao kho ng 2 cm n 3 cm a ng i v phía qu L nh ánh, chân ph i có qu L y qu L v h ng có qu L nh ánh sao cho trùng và qu L b ngã s p xu ng là th ng tỉ p t c ánh l t th 8 là Mác Xút Xít.

5.8 Mác Xút Xít: t qu L xu ng d i ngón chân ph i, co chân trái lên, chân ph i v a y qu L d i ngón chân i t ng o n v a gi th ng b ng sao cho ng i kh i b ngã, n g n qu L nh ánh, dung l c y qu L d i ngón chân v phía qu L nh ánh sao cho qu L ó b ngã s p là th ng, ánh tỉ p l t th 9 Mác Cáp Kíp.

5.9 Mác Cáp Kíp: t qu L phía b p vào gi a 2 ngón chân cái và tr bàn chân ph i – k p ch t và gi lên, l y chân trái nh y t ng b c m t xu ng phía có qu L nh ánh, n g n d chân ph i ra p qu L xu ng qu L nh ánh sao cho qu L ngã xu ng và k p qu L tỉ p t c nh y lên n ch c xu t phát là th ng và tỉ p t c ánh l t th 10 là Mác ón én.

5.10 Mác Ón én: t qu L vào bàn chân ph i d lên, dùng chân trái nh y t ng b c xu ng phía d i qu L nh ánh n g n dùng chân ph i có qu L n g n y xu ng sao cho trùng qu L nh ánh ngã s p xu ng là th ng, k t thúc l n ánh th nh t và th ng c 10 l t ánh là c l th p.

6. Ph n th ng c a bên th ng cu c.

Do 2 bên quy nh, tu i niên thi u thua là công bên th ng, nh y vòng quanh sân ch i ho c c c u m y l n... thanh niên th ng v t k ni m nh ...

ຂຽວ ອັນ ທີ່ ມີ ຂັບ ທຽ - ໝອ້ ທຽ ເປັດ ຂອບ ວາ້ - ແພ່ ຂຽ ແອ ດີ້ ທີ່ ຂອບ ຝາປ່ ຝາວ
 ແທ້ ທີ່ - ມີ ເງີ ອັນ ຂອບ ນາວ່ - ຂາມ ນາວ່ ນີ້ ທັ້ ວ່າ ງຸ້ ແພ່ ຂຽ - ອັນ ຂັບ ເນ່ ເປ່ ນີ້ ມີ ແຕ່ ງວ
 ມາ -

- ໝາທ ທາ ຫຼັດ
- ໝາທ ທາ ນີ້
- ໝາທ ທາ ເຂັບ
- ໝາທ ກຸ້ມ ໂທ
- ໝາທ ຄົນ ແທດ
- ໝາທ ພິດ ຫົວ
- ໝາທ ພິດ ຫົວ
- ໝາທ ຂຽ ຂັດ
- ໝາທ ຫາປ ທີ່
- ໝາທ ອອນ ແອນ

ທອນ ເງີ ທີ່ ອັນ ຂອບ ຝາປ່ ເອາ ໝາທ ແອ້ - ພິດ ດີ້ ໝາທ ຂັ - ນອດ ໝາທ ໝາທ
 ແອ້ ດີ້ ຂຽ ໂຕທ ເຂັບ ດີ້ - ງຸ້ ທຽ ຂຽ ໝາທ ຫາປ ດີ້ ພິດ ທີ່ ດີ້ ທີ່ ທອນ - ບີ ໝາທ ແອ້ ແຕ່
 ໝາທ ງຸ້ ເຂັບ ທອດ ໝາທ ນອ້ - ວ່າ ມີ ດີ້ ນາວ່ ດີ້ ທີ່ ດີ້ ທີ່ ດີ້ ດີ້ ເອາ -

5 - ຂອນ ໂທມ ຂຽ ອັນ ມຽນ ເລັດ ຫຼັດ :

+ ໝາທ ທາ ຫຼັດ : ເອາ ໝາທ ໝາທ ແອ້ ເຂັບ ດີ້ ທີ່ ດີ້ - ເອາ ນັ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ໝາທ
 ໝາທ ແອ້ ດີ້ ດີ້ ທອດ ດີ້ ທອດ ບີ - ແອ້ ເນ່ ດີ້ ຂອບ ນີ້ ເອາ ນັ້ ມີ ດີ້ ເນ່ ດີ້ ງຸ້ - ໝາທ ໝາທ
 ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ແພ່ -

+ ໝາທ ທາ ນີ້ : ນີ້ ຫົວ ເຂັບ - ທີ່ ນີ້ ຂັ ຂັ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ທຽ ເລັດ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 ໝາທ ໝາທ ແອ້ ງຸ້ ນອມ ທຽ ເລັດ - ດີ້ ໝາທ ໝາທ ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ແພ່ -

+ ໝາທ ທາ ເຂັບ : ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ແອດ ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ເອາ
 ໝາທ ໝາທ ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ເອາ ນັ້ ມີ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ໝາທ ໝາທ ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ແພ່ -

+ ໝາທ ກຸ້ມ ໂທ : ດີ້ ດີ້ ດີ້ ເຂັບ - ເອາ ໝາທ ໝາທ ແອ້ ທຽ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 - ເນ່ ດີ້ ຂອບ ນີ້ ເອາ ໝາທ ໝາທ ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ແພ່ -

+ ໝາທ ທາ ຄົນ : ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ເຂັບ - ເອາ ນັ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 ໝາທ ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ເນ່ ດີ້ ຂອບ ນີ້ ເອາ ນັ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ແພ່ -

+ ໝາທ ພິດ ຫົວ : ດີ້ ດີ້ - ເອາ ໝາທ ໝາທ ແອ້ ງຸ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ - ຫົວ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 ດີ້ ດີ້ ແອ້ ດີ້
 ດີ້ ແພ່ -

+ ໝາທ ພິດ ຫົວ : ເອາ ໝາທ ແອ້ ງຸ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້
 ດີ້
 ແອ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ດີ້ ແພ່ -

Dân số mỗi ngày mới tăng lên, sinh sôi nảy nở, không ngừng và khai phá hẻo lánh nhau phải tìm kiếm.

Tổ Lò Li Mông Lò Gi là Tổ Lò cai quản vùng đất Mông Lò.

Tổ Xuông là anh dạn mẽ sống ở phía Bắc cũ và mãi vùng đất nào Tổ cũng chiêm và tiếp cận vùng đất này. Tổ thấy có cánh rừng bạt ngàn xanh tốt, có con suối (nay là sông Nam Rôm) chảy qua giữa rừng mang lại khí hậu mát mẻ ôn hòa. Có rất nhiều chim chóc, thú rừng như hổ, báo, gấu, hươu nai... Tổ cùng con cháu và nhân dân đông đảo khai khẩn, làm nương rẫy, phá hoang làm ruộng sản xuất thú rừng làm thức ăn, tổ chức trồng lúa nương phục vụ sinh hoạt.

- Tổ chức tên bản, tên mông

- Tổ chức tổ mông có uy tín làm chức trưởng là (tổ bản) tổ bản này là Trưởng bản.

- Phân chia theo chức năng sinh sống vì nhau, do đã sinh ra hàng chục nghìn trong tài liệu các nhà nghiên cứu, văn khoa học dân tộc học Việt Nam. Ảnh hưởng có hai nhánh dân tộc người xuất hiện ưu tiên đó là:

Nhánh cáng Thái đen (Tay m)

Nhánh cáng Thái trắng (Tay khảo hoặc Tay ón)

Tổ hai dòng Thái nói trên cũng chia thành nhiều nhóm chia thành nhiều hàng khác nhau.

- Mỗi hàng nắm một vùng đất riêng biệt.

- Tổ tổ chức phân chia ra các h (thành 8 h chính).

II. BỐ CỐ CHIA THÀNH HAI H : H LÒ VÀ H L NG:

Tổ Xuông: là anh trai mang h L ng

Tổ Lò: Là em Li Mông Lò mang h Lò.

Còn có câu ca líu là

Xính L ng d t m

Xính Lo d t t o

- H L ng làm mo (th y cúng, th y mo)

- H Lò làm t o (làm quan)

+ v sau có nhiều chức năng di cư sang những nơi Lào, Xá, Mông, những nơi Tây, những nơi L .

Vết hai dòng h : + 1: h L ng

+ 2: h Lò

H Lò có 2 h : + Lò Luông (lò to) là h B c, C m
+ Lò N i (Lò bé)

H Lò Luông: còn g i là h B c, h C m là nh ng h có ch c, có quy n nh t trong các h .

+ Lò Luông c sinh ra con bà c (bà l n)

+ Lò N i c sinh ra t con bà hai (bà v bé)

3- H Vi (là h qu t)

4- H Cà (là h vi Ô (t c h to))

5- H Quàng (là h Tô Quang) h con ho ng

6- H Tòng (Tòng là ng)

7- H Lù (là h L) con cái thông gia v i nhau dân t c L lai v i h L ù (g i là h L ù)

8 – H èo ho c iêu và h Lèo .

III. T O XUÔNG VÀ T O LÒ HAI ANH EM PHÂN CÔNG NHAU:

- T o Xuông anh trai c phân công có nhi m v gi gìn b n m ng: th kh n, cúng bái ma chay, c u ch a b nh t t m au cho dân m ng.

- T o Lò là em trai: mang h Lò, h làm t o (làm quan) ph i ch u trách nhi m b o v b cõi b n m ng, biên c ng c a T qu c. Gi i quy t nh ng vì c n y sinh mâu thu n m t oàn k t, phân rõ nh sau:

- H L ng trách nhi m làm mo (th y mo)

- H Lò trách nhi m là t o (làm quan)

ã là lý do hai anh em ru t th t m i ng i ph i mang riêng bi t h L ng và Lò khác nhau.

IV. V PHONG T C T P QUÁN THEO DÒNG H TRONG L CH S CHA TRUY N CON N I N NGÀY NAY.

1. H L ng quy nh kiêng k nh :

T t c cây c i không có ng n ngh a là cây c i tr thành thân c c (còn g i là co to). H L ng không c dùng k c làm c i un vì ngh a là nh ng gì không có u là không nên dùng, n u dùng làm n không phát t, phát tài.

2. H Lò ph i kiêng k : r ng núi th ng có m t lo i cây có gai t g c n ng n c lá c ng có gai g i là (m y t ng), ng i Thái có câu:

“Xính L ng c m to, xính Lo c m t ng”

H Lò kiêng k lo i cây này không c dùng làm c i: vì h c giao tr ng trách b o v biên c ng, b n làng xoá i nh ng chông gai, ch t chóc au th ng v.v... b n m ng c yên lành không có chi n tranh.

3. H Quàng (là h Tô Quang) con nai, h ng v t kiêng không c n th t nhau nh th t con h , con báo k c con mèo ph i kiêng tuy t i n ngày nay.

4. H vi - H Cà: H vi là h qu t (c n vi là qu t), ph i kiêng k không c dùng các qu t ng th c n k c k o bánh, k c làm c i t n u làm trái thì ng i h này s b r ngr ng s m, làm n không nên.

5. Ngoài ra còn có h Lèo , h èo và h iêu:

H èo là h c a ng i Thái tr ng làm quan: nh èo V n Long (Phén c m m ng Lay) quan t nh M ng Lay (hi n nay là Lai Châu)

6. H Quàng hi n nay còn phát sinh là h Hoàng

H Cà phát sinh còn là h Hà

Vì g i là Quàng và Cà nghe x u nên n n v n hoá phát tri n i lên h mu n c i biên nghe cho hay.

Còn các h khác không ph i kiêng k .

7. Các t p quán sinh ho t c a ng i Thái en.

Ng i Thái en cách n c a h là đ ng nhà sàn cao tránh nh ng hi m ho n thân th tính m ng nh tr phòng con h , con báo, g u, con r n, r t....

M i ngôi nhà tu theo i u ki n hoàn c nh c a t ng ng i, t ng gia ình, t ng a ph ng: có gia ình làm 3 gian, 5 gian, 7 gian, Tu theo nhân kh u ho c theo i u ki n c a t ng gia ình gi u ho c nghèo. Vì m i c p v ch ng ng m t gian, b t u t ông - cha - con - cháu - ch t n m theo th t t bên h ng hóng phía qu n tì p gian th cúng (c l hóng) tr v phía chñ.

M i nhà sàn b c hai c u thang lên hai h i g i là (ay qu n, ay chan).

+ ay qu n dành cho con trai àn ông ng i có ch c quy n, c p trên.

+ ay chan dành cho con gái àn bà, ph n i l i cho tì n (theo quy nh).

8. Phong t c t p quán c a ng i Thái i n Biên

M i n m có các ngày l cúng nh :

- Cúng nhà (xên h n)

- Cúng b n (xên b n)

- Cúng m ̄ng (xên m ̄ng)
- + Cúng nhà không kiêng
- + Cúng b ̄n ph ̄i kiêng t ̄m t ̄n 3 ngày
- + Cúng m ̄ng kiêng t ̄ 4 - 5 ngày

M ̄i n ̄m cúng m ̄ t l ̄n k ̄ t h ̄ p cúng mùa màng riêng ng ̄i Thái ̄i n Biên m ̄i n ̄m cúng kh ̄u má (cúng c ̄m m ̄i g ̄i là p ̄ t t ̄ng kh ̄u má) cho các dòng h ̄ .

- Cúng b ̄n: th ̄ t l ̄ con l ̄n ho ̄ c l ̄ con trâu n ̄u b ̄n ó có 3 ng ̄ ba thì ph ̄i có 3 con gà cúng m ̄i ng ̄ ba m ̄ t con ̄ ch ̄n ̄ng. Trong không ra, ngoài không vào.

- Cúng m ̄ng: th ̄ t l ̄ con trâu, 1 con l ̄n, dân b ̄n t ̄p trung n ̄u ng, vui ch ̄i các trò ch ̄i nh ̄ ném còn, t ̄o mak l ̄ , kéo co, u ̄ng r ̄ u c ̄n, ca múa hát ̄ c u mong cho dân làng kho ̄ m nh, mùa màng b ̄i thu, c u mong tr ̄i t ̄m a thu n ̄ gió hoà, làm ̄n phát ̄ t, phát tài.

*** V ̄ i s ̄ ng:**

- T ̄ th a xa x a t ̄ tiên ông cha ta v ̄n ch ̄u th ̄ng ch ̄u khó, con gái vào r ̄ng hái l ̄m, rau c ̄ , hái m ̄ng hoa qu ̄ các lo ̄i.

- Con trai vào r ̄ng s ̄n b ̄ t thú r ̄ng làm th ̄c ph ̄m, sau con ng ̄i c ̄ t i n hoá d ̄n c ̄ trai và giá b ̄i t ̄r ng d ̄u nuôi t ̄m, tr ̄ng bông d ̄ t v ̄i, ch ̄n nuôi trâu b ̄o cày kéo, ch ̄n nuôi l ̄n gà làm th ̄c ph ̄m. Khai phá ̄ t hoang làm ru ̄ng v ̄n, ao, chu ̄ng nuôi gà th ̄ cá ph ̄c v ̄i s ̄ng con ng ̄i => T ̄ s ̄n t ̄ tiêu.

V. V TRANG PH ̄ C C A NG ̄ I THÁI ̄N

T ̄ th a xa x a trang ph ̄ c c a ng ̄i Thái ̄en m ̄c toàn màu ̄en, qu ̄n áo, kh ̄n piêu nhu ̄m b ̄ng lá ch ̄m. Con gái, ph ̄n Thái ̄n m ̄c r ̄t duyên dáng khác h ̄n v ̄i àn ông, m ̄c váy áo có m ̄ cài cúc b ̄m b ̄ng b ̄c (s a c m - ch ̄p má p ̄m), m ̄c váy dây th ̄ t l ̄ng màu xanh, u ̄i kh ̄n piêu nhu ̄m ch ̄m có th ̄u hoa v ̄n m ̄ng h ̄ .

- Trang ph ̄ c c a con gái Thái ̄en là m ̄ t trang ph ̄ c ̄p duyên dáng, n ̄i t ̄ng có th ̄ x ̄p lo ̄i h ̄ng nh ̄ t c a ng ̄i Thái nói riêng và các dân t ̄c thi u s ̄ nói chung.

*** V ̄ n hóa xã h ̄ i c a ng ̄i Thái:**

ã t ̄ xa x a ng ̄i Thái ̄en ã b ̄i t ̄ t ̄ ch ̄c vui ch ̄i, m ̄i khi có ngày l ̄nh cúng nhà (xên h ̄n), cúng b ̄n (xên b ̄n), cúng m ̄ng v.v... anh em b ̄n bè ̄n

th m nhau t ch c u ngr u c n (u xá - u búa) hát hò, hát n ca, hát i áp v i nhau có nhi u ng i bên ngoài ph ho theo. Nh t là l h i cúng b n, cúng m ng trai gái tìm hi u nhau qua các l h i. T các l h i trai gái g p nhau dao duyên g n g i c ng nh nh ng lúc i làm n ng hay vào r ng s n b n hái l m...

Sau khi tìm hi u nhau k càng hai bên trai gái h p tình h p ý i n quy t nh xây d ng h nh phúc k t hôn thành ôi l a (tr c ây ph n l n là do b m ép bu c). Sau khi trai gái t do tìm hi u và i n quy t tâm xây d ng t m tr m n m h nh phúc thì:

B c 1: nh i c i xin.

Nhà trai ch n ngày lành tháng t t, ch n m t ông ho c bà i di n làm ông m i ho c bà m i: Ng i ó bi t n nói và m u m c theo t p t c, là ng i giàu có, nhà c a khang trang, con cháu sinh sôi n y n vuông tròn. n d m ngõ g i là (P y váy phừa vay mia) ng th i th ng nh t ngày g i r .

B c 2: S ng kh i (g i r):

Sau khi t ch c s ng kh i xong m t th i gian th thách t 2 n 3 n m con gái con trai ch a c phép i l i v i nhau. sau ó m i n l “xú ph “

B c 3: T ch c l c i trai - gái chu n b :

- Nhà trai ph i chu n b l c i ó là:

+ R u, th t, g o, trâu ho c bò, l n, gà, cá, tr u cau, ch n m, g i, màn mang l n nhà gái theo s l ng khách m i.

* trang s c g m có:

ôi chân, ôi m, ôi vòng c , ôi vòng tay, trâm cài tóc, ôi hoa tai, m t b váy áo có m cài cúc b m b ng b c. N u gia ình giàu có thì t ng c dây chuy n, hoa tai b ng vàng.

Ph n nhà gái ch chu n b n gi n nh ôi ch n, ôi m, màn và m t s c a c i riêng bi t t ng cho ôi v ch ng m i c i.

- n m ng trong hai ngày, ngày th hai g i là (kin ngai hua) là n c m u.

VI. VÌ SAO NG I THÁI EN CÓ CH NG L I PH I “T NG C U”

T th a x a ng i Thái en l y ch ng là búi tóc lên nh u theo truy n thuy t truy n l i th a ban u tr i gi i xu ng tr n gian là qu b u, t qu b u chui ra u tiên là ng i Xá, ng i Xá búi tóc trên nh u. Còn ng i Thái sinh ra sau không búi tóc, nh ng do hai bên trai gái tìm hi u và l y nhau. Con trai ng i Thái

l y v ng i Xá, nên t ó ng i Thái ph i theo lu t l t ông cha truy n l i trong l ch s - con gái Thái l y ch ng là ph i búi tóc (t ng c u) lên u cho n ngày nay.

- n khi ch ng ch t m i c phép h “t ng c u” xu ng vì coi ã là m t cu c ly hôn v nh vi n tình ôi l a ã t h n.

- Khi v ch ng b nhau thì ng i v ó l i không c phép h “t ng c u” xu ng vì b nhau nh ng theo dân gian có câu:

“M t ngày v ch ng tr m n m tình ngh a”

ຖື້ ຂາວ ທີ່ ທາວ ສີ ຄົນ ດີ້ ທວ້ນ ດນີ້ ປນີ້ ຕວີ້ ດນີ້ ປນີ້

ຟາຫ ຖື້ ຂວນ
ຕວີ້ ດນີ້ ປນີ້

ນອຍ໌ ດວາມ ໃນ ຖື້ ຂາວ ທີ່ ທາວ ສີ ຄົນ -

ເຖີ້ ສີ ຄົນ ມີ ແຕ່ ເຖີ້ ທີ່ 12 ຫວີ້ ຂປີ ຂອບ ຟັດ ມາ ປູ້ ຫວີ້ ເມວ ຂາ ຕວີ້ ຕັກນ ຫນາມ ເມວ ມື້
ນຸກ - ຕື້ ມນີ້ ແລຫ ຖື້ ເມວ ຫນາມ ມື້ -

ໂຕຫ ຫວີ້ ມາ ຫມ້ ແພ່ ຫຸປ ສີ - ຂຮວ ນັ້ນ ປູ້ ຟີ້ ຫຸປ ປາຫ ຖາ ເລວ ມນີ້ ຂອບ ຟີ້ ນອຍ໌ ຫຸ ນາວ
ຂຮວ ຫປີ ນາວ ຂີ້ - ນາວ ຂຮວ ຫຸ ຟີ້ - ນາວ ຂີ້ ຫຸ ນອຍ໌ - ມື້ ເລວ ຕື້ ຫຸ ຫຸ ຂາວ ນີ້ ເມວ ຈກມ ຫາ
ນັ້ນ - ຟາປີ້ ມາ ທອດ ເມວ ວດີ້ ຫນາມ ເລ້າ ມາ ທອດ ເມວ ຂີ້ - ຕັກນ ນີ້ ດນີ້ ເຢັດ ນັ້ນ ດາປີ້ - ໃນວ່ ຫວາວ
ຟັດ ປູ້ ຫຸ ນັ້ນ ເຢັດ - ຂດີ້ ຂວີ້ ຫວີ້ ປາ ຫຸປ - ຂອບ ນອຍ໌ ຟີ້ ມື້ ຕື້ ຫຸ ຫຸ ຕັ້ ມາ ເຢັດ ບານ ເຢັດ ເມວ
ນັ້ນ ເມວ ຂີ້ -

ເຂາ ຕັ້ ໂຕຫ ໃນໂຕ ທີ່ ເຢັດ ມາ ເຢັດ ຄົວ ຂຮນ - ຕວີ້ ຫນ ຕວີ້ ປາວ - ປີດ ນີ້ ດນີ້ ຈກ ຫຸ ຫຸ ເຢັດ ນັ້ນ
ປາວ ຂາມ ຫອຍ໌ ປີ້ - ຫຸປ ສີ ຫມ້ ແພ່ ອອຫ ເບ້າ ຟີ້ ດນີ້ ນັ້ນ ມື້ ປີດ ປາປ ຫຸ ຫຸ ຈົບ ນັ້ນ ເມວ ອນີ້ -

ນອຍ໌ ຫຸ ນາວ ຂີ້ ປູ້ ຫວີ້ ເມວ ຂີ້ - ແລຫ ຖື້ ນາວ ຂີ້ - ຂີ້ ດູ ນັ້ນ ເມວ ຂີ້ -
ຟີ້ ຫຸ ນາວ ຂຮວ ອຮນ ຟາ ເຢັດ ເມວ ເລ້າ ນີ້ ນັ້ນ ຫາວ ເລວ ບັກ - ຈົບ ຫຸປ ບອນ - ບອນ ຈດ ດີ ຫັ
ດນີ້ ນອຍ໌ ເບ້າ ຟີ້ ນັ້ນ - ມື້ ເລ ຕັກນ ໃນວ່ ຫວາວ ຟັດ - ດນີ້ ຫຸ ຖາ ຖາ - ມີ ແມ່ ນີ້ ໂຕມ ຈຸ ຫຸ ຫຸ ຫາວ
ໃນວ່ - ມີ ຫຸປ ຂດີ້ ຂວີ້ ນັ້ນ ປູ້ ຫວີ້ ປາ ຟູ - ນາວ ປວີ້ ຫນີ້ ເຢັດ ນັ້ນ - ຕັ້ ມາ ເຢັດ ຫນ ເຢັດ ປາວ ປູ້ -
ອອມ ຫຸ ຕາ ປາ ນັ້ນ - ຕວີ້ ທີ່ ປາ ຖື້ ບານ ເມວ - ປາ ຖື້ ນາວ ບານ - ປີດ ປາປ ທີ່ ທາວ ເຢັດ ນັ້ນ - ມື້
ມີ ຂອບ ຕາວ ສີ ຄົນ ອອຫ ໂຕຫ ແວວ ອຸນີ້ ຫຸ ຈົນ ດີ້ ຈົນ ດອນ - ຂອບ ທີ່ ຈົນ ດີ້ ຈົນ ດອນ ປີດ ປາປ
ຫຸ ຫຸ ນັ້ນ ບານ ນັ້ນ ເມວ - ຫອຍ໌ ທີ່ ຫອຍ໌ ບອນ ນັ້ນ ປູ້ ປວີ້ - ນີ້ ແຕ່ ມນີ້ ມື້ ປີດ ອອຫ ເຢັດ ຂອບ ທີ່ -

ໂທ ແງອ ເປັດ ຂອບ ທີ່ : ທີ່ ຈີ ຫຍໍ້ ທີ່ ເຂົ້າ

ນາວ ຂຽບ ທີ່ ຟື້ ກຸ່ມ ທີ່ ເອົາ ທີ່ ເຂົ້າ -

ນາວ ຈີ ທີ່ ນອບ ກຸ່ມ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ເມັດ ຈີ ທີ່ ເອົາ ທີ່ ຈີ -

ຄວາມ ກຸ່ມ ມີ ມຸງ ວ່າ : ຂໍ້ ເຂົ້າ ເປັດ ຫຍໍ້ - ຂໍ້ ຈີ ເປັດ ນາວ -

ໂຕ ຫຍໍ້ ມາ ມີ ຫຸ່ມ ເຖິ ສີ ເລົ່າ ມາ ຫຍໍ້ ນອບ ຫຍໍ້ ເລົ່າ : ຂາວ - ຂ້າ - ແອວ - ໂຕ - ຈີ -

1 - ທີ່ ເຂົ້າ ທີ່ ຟື້ -

2 - ທີ່ ຈີ ແພ່ ອອກ ຂອບ ທີ່ : ຈີ ຫຽບ - ຈີ ນອບ - ຈີ ຫຽບ ທີ່ ເປັດ ນີ້ ເປັດ ຄວນ ເປັນ ຂຸ້ນ

ແມ່ ຫຽບ - ຄູ້ ແລກ ທີ່ ຟາກ - ທີ່ ດີ -

- ຈີ ນອບ ເປັນ ຂຸ້ນ ແມ່ ນອບ -

3 - ທີ່ ວີ -

4- ທີ່ ດາ ທີ່ ທີ່ ຈຸງ - ຫຍໍ້ ມາ ຄູ້ ແລກ ທີ່ ທາ ມຽນ ເລ -

5 - ທີ່ ດວາດ ທີ່ ທີ່ ໂຕ ຫວາດ - ຫຍໍ້ ມາ ຄູ້ ແລກ ທີ່ ຫວາດ ມຽນ ເລ

6 - ທີ່ ນອບ -

7 - ທີ່ ຊຸ້ - ທີ່ ທີ່ ຈີ - ຂຸ້ນ ທີ່ ຊຸ້ ເອົາ ມີ ເອົາ ຕຳ ສີ ຈີ -

8 - ທີ່ ແຊວ - ທີ່ ຫຍໍ້ - ທີ່ ແອວ - ຂອບ ທີ່ ນີ້ ທີ່ ທີ່ ຈີ ຄວນ - ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຸ່ມ ຫຸ່ມ ຫຸ່ມ ຫຸ່ມ

ນີ້ ເຂົ້າ ຫຸ່ມ -

ນາວ ຂຽບ ຫຍໍ້ ນາວ ຈີ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້

ນາວ ຂຽບ ຈີ ຫຍໍ້ ວ່າ ຈີ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ເມັດ - ໂຕ ເລົ່າ ເລົ່າ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ເອົາ ຫຍໍ້ ເປັນ ເມັດ -

ນາວ ຈີ ທີ່ ນອບ ກຸ່ມ - ເອົາ ຫຍໍ້ ທີ່ ຈີ - ເປັດ ຫວານ ທີ່ ຈີ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ແລກ ຄວນ ຫຍໍ້ ເມັດ - ນີ້

ວ່າ ທີ່ ເຂົ້າ ເປັດ ຫຍໍ້ ທີ່ ຈີ ເປັດ ຫຍໍ້ - ຟື້ ນອບ ອອກ ເຊັ່ນ ວ່າ ຫຍໍ້ ຈີ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ເປັດ ຫຍໍ້ ເລົ່າ ຫຍໍ້

ທັງ ຂອບ ຄວນ ກຸ່ມ ນອບ ທີ່ ເລົ່າ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້

- ທີ່ ເຂົ້າ ຈີ ຫຍໍ້ ເລົ່າ ຫຍໍ້ : ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້

ເອົາ ຈີ ເອົາ ເປັດ ຫຍໍ້ - ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ -

- ທີ່ ຈີ ຈີ ຫຍໍ້ - ເຂົ້າ ເຊັ່ນ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້

ຈຸ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ແລກ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ຄວາມ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ : ຂໍ້ ເຂົ້າ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ຂໍ້ ຈີ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ຫຍໍ້ ເອົາ

ມາ ເປັດ ຫຍໍ້ - ເພ່ ຈີ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ເມັດ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ຫຍໍ້ ເມັດ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ -

ທີ່ ດວາດ ທີ່ ທີ່ ໂຕ ຫວາດ - ທີ່ ໂຕ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ເລົ່າ ຫຍໍ້

ເອ - ຫຍໍ້ ແອວ -

- ທີ່ ວີ - ທີ່ ດາ ເພ່ ທີ່ ວີ ຫຍໍ້ - ຈີ ຫຍໍ້ ເອົາ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ ຫຍໍ້ - ຫຍໍ້ ເລົ່າ ເປັດ -

ມາ ນາບ ນູ້ ນອນ ດອບ ສີ ຂົນ ດີ

ປົາບ ຕຸ້ ສີ ຂົນ ຂຽນ ນີ້ ນູ້ ຂຽນ ເຂັ້ ຂີ້ ດີ ນີ້ - ຜູ້ ຕຸ້ ທີ່ ນູ້ ງູ້ ເລີ ສີ ຕຸ້ - ນູ້ ເຂັ້
ນອນ ນີ້ ພາກ ແປ້ - ຂີ້ ທີ່ ຂາຍ ແອວ ແອວ - ທຽ ປົກ ວາ ປີ້ ໂຂນ ແອວ ງູ້ ຕຸ້ -
ມີ ເຖີ ວ່າ ຂີ້ ເຂັ້ ນູ້ ດອບ ສີ ຕຸ້ ຂົນ ດີ ທີ່ ແວນ ຕຸ້ ເລີ ທຸ້ ຕຸ້ ສີ ອນີ້ - ຂີ້ ທຸ້ ສີ ຂີ້ ຕຸ້ -

ມາ ນາບ ນີ້ ຜູ້ ດອບ ສີ ຂົນ :

ສີ ຂົນ ດີ ດີ ນູ້ ອນີ້ ມຽນ ເຖີ ເຂັ້ ຕອນ - ເຂັ້ ບານ - ເຂັ້ ດອບ -

ມີ ແລກ ມາ ປົກ ທີ່ ເອາ ນີ້ ຕຸ້ ຕຸ້ - ຕຸ້ ຂີ້ ຕຸ້ ຂີ້ - ນີ້ ແລີ ຕຸ້ ນີ້ -

ເຖີ ເຂັ້ ບານ ເຂັ້ ດອບ ຕຸ້ ຕຸ້ ປາວ ຂາວ ພີ້ ນີ້ - ມີ້ ມຽນ ແອວ ດວາມ ນີ້ ທີ່ ເອາ ນີ້
ເປັ ຕຸ້ ເປັ ມີ້ ນີ້ ເຖີ -

ໂທ ແວງ ທີ່ ຕຸ້ ຂົນ - ນາບ ຕອນ ຕຸ້ ຂາວ ຂີ້ ມີ້ ທີ່ ເວັ ຕຸ້ - ທາ ຂີ້ ຂີ້ ຂາມ ທີ່ ຕຸ້ ແລີ
ເຂັ້ ຕອນ ຕຸ້ -

ຂີ້ ແອວ ແລີ ໂຂັ້ ແລີ - ຂີ້ ແລີ ທວນ ຂອບ ຂາມ ປີ້ -

ຂີ້ ຕຸ້ : ຕອນ ຕຸ້ ຂີ້ ມີ້ ຕຸ້ - ແລີ - ທີ່ ທຸ້ - ທາດ ພູ - ເຂັ້ ຕຸ້ - ທອນ ເອາ ຕຸ້ ນາບ ຕອນ
ຕຸ້ ຂີ້ ເປັ ພານ ແລີ ຂີ້ ຕຸ້ - ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ມີ້ : ໂຕ ເຂັ້ ຕຸ້ - ທາກ ດີ ທາກ ແລນ - ທານ
ດອດ ຕຸ້ - ອອບ ຕຸ້ - ຂີ້ ເຂັ້ ທອນ ນີ້ ພາກ ແປ້ - ຕອນ ທີ່ ມີ້ ທີ່ ມີ້ ຂອບ ດີ - ອອບ ຕຸ້ ດີ - ນາບ
ຕອນ ຕຸ້ ທີ່ ງູ້ ງູ້ ເຂັ້ ຕຸ້ ຕຸ້ - ຕຸ້ ດອບ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ - ນີ້ ອນີ້ ມຽນ
ຂອບ ມີ້ - ມີ້ ຕຸ້ ຂອບ ແລກ ວ່າ ນີ້ ຕາຍ ທຽ -

ເຟີ ດີ ຂົນ ສີ ຂົນ ດີ ຜູ້ ຕຸ້ ເອາ ຕຸ້ ແລີ ຕຸ້ ຕຸ້

ນອນ ດວາມ ຕຸ້ ຂາວ ປົາບ ຕຸ້ ທາຍ ຕຸ້ ມາ ວ່າ ທີ່ ຜູ້ ສີ ຕາ ອອກ ທຽ ທຽ ພາກ ຕາ ພູ
ມາ - ສີ ຂີ້ ອອກ ທອນ - ສີ ຂີ້ ທີ່ ຕຸ້ ຕຸ້ - ສີ ຂົນ ອອກ ໂຕກ ຕຸ້ ທີ່ ຕາ ຕຸ້ ຕຸ້ - ຂອບ ຕາຍ
ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ - ສີ ຕຸ້ ຂົນ ເອາ ມີ້ ຂີ້ - ເຟີ ແລີ ນີ້ ແລີ ມີ້ ທີ່ ສີ ຕຸ້ ຂົນ ດີ ເອາ ມີ້ ທີ່ ຂີ້
ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕຸ້ -

ເຖີ ຕຸ້ ຕຸ້ ຕາຍ ຕາຍ ຂີ້ ທີ່ ແລີ ຂີ້ ແລີ ຕຸ້ ຕຸ້ -

ເຂັ້ ແລີ ວ່າ ມີ້ ດີ ຕຸ້ ຕຸ້ ມີ້ -

Hình tượng “Khâu Cút” của người Thái đen Tây Bắc

Trần Văn Hùng

“Khâu cút” là một biểu tượng trang trí trên nóc nhà sàn, nơi hai đầu hồi của nhà người Thái đen Tây Bắc. “Khâu cút” không chỉ làm đẹp cho ngôi nhà, mà còn mang ý nghĩa nhân sinh sâu sắc.

Ngôi nhà sàn của người Thái đen – Tây Bắc bao gồm hai đầu hồi có cấu trúc khum khum như mái rùa - tiếng Thái gọi là t p c ng, v a t o d a n g, v a g i s liên tiếp nối tiếp nhau, bền vững. Khâu cút gồm hai thanh gỗ chéo nhau hình chữ X, ở trên hai đầu hồi nóc - tiếng Thái là tiêu bụn. Trên “Khâu cút” có trang trí nhiều hoa văn, hình tượng: Búp cây gỗ - “cút lo ngong, hoa sen - “bók bua, hình tượng khuy t - “b n hai bin”

Khâu cút trở thành chốn gió cho mái tranh hai đầu hồi - pyl m, dẫn dắt các nghệ sĩ dân gian, bằng trí tưởng tượng phong phú và bàn tay tài hoa của mình đã mô phỏng thiên nhiên, tạo nên những hoa văn, hình tượng trang trí cho “Khâu cút” có một vẻ đẹp hoàn hảo, chuyên chở những ý nghĩa nhân sinh cao đẹp.

Trở thành là những hình cút cuộn tròn như búp cây gỗ - cút lo ngong tụ họp nhau. Hình búp cây gỗ thể hiện thành những hình k hà và ho ti t l p l i trên kh n piêu của ch em người Thái, tạo nên một vẻ đẹp duyên dáng và gần gũi. Các bên làng của người Thái thường quần tụ ven suối, chân núi, nơi đâu có rừng thì có búp cây gỗ xoay tròn cùng nhau trong gió, rồi từ lúc nào cút lo ngong. Tất cả đều được khắc vào gỗ bằng nghệ thuật của người Thái một cách sống động. Khâu cút có những trang trí hình hoa sen. Người Thái đen có câu: Khâu cút t m lai bua/ Xinh đua t m lai én/ Nhà bên tin con, có nghĩa là Khâu cút vẫn sen, đầu kèo vẫn én, mái nhà xén bằng dui, như tiêu chí về vẻ đẹp của ngôi nhà người Thái. Trên Khâu Cút còn có những hình tượng khuy t, tượng đôi h ng vào nhau.

Nói về sự tích và ý nghĩa của biểu tượng Khâu cút có nhiều ý kiến khác nhau. Có ý kiến cho rằng đó là cách sắp xếp cấu trúc của mái nóc. Có ý kiến cho rằng vì trang trí hoa sen, khâu Cút có ít nhiều liên quan tới Phật. Lại có ý kiến cho rằng, vì hoa ti t hình tượng, Khâu cút gắn với cuộc thiên di tìm miền đất hứa của người Thái thế kỷ XI, anh em luôn nhớ về nhau.

Theo ý kiến của nhà dân tộc học C m Tr ng: “Nh v ý kiến cho rằng Khâu cút có t ng n cây gu t mà t ng Thái g i là cút lo ngong là có lý h n c ”. (Ng i Thái Tây B c Vi t Nam - Nhà xu t b n Khoa h c xã h i, n m 1978, trang 409).

Nh v y có th nói Khâu cút lúc u v i tác d ng ch y u ch n gió cho mái tranh, các ngh nhân dân gian mô ph ng t nhiên trang trí cho Khâu Cút thêm p và d n d n các th h khai thác ý ngh a nhân sinh phù h p v i quan i m và trình th m m c a m i ng i và th i i.

M t s dân t c Tây B c, Tây Nguyên và m t s n c n c ông nam Á c ng có nh ng bi u t ng trang trí theo mô típ khâu cút, ví d dân t c Kh Mú có khâu cút làm b ng hai thanh tre, g x rãnh d c r ng c a, t ng tr ng cho m t lo i ti n c b ng v c c a th dân m t s b t c c Tây B c Vi t Nam v à Lào, gh p thành hình ch X. Khâu cút t ng tr ng cho s gi u sang, quy n quý.

X a ng i Thái Tây B c có n n m l ai khâu cút:

- “Khâu cút pang” (còn g i là khâu cút m i): làm b ng hai thanh tre ho c g b t chéo nhau không trang trí hoa v n, h a ti t, tr n tr i nh nhà ng i àn bà góa (me m i) nghèo kh .

- “Khâu cút quai”: Làm theo mô típ hình s ng trâu, bi u t ng c a m t n n v n minh lúa n c.

- “Khâu cút chim mây”: Mô ph ng mô típ hình tr ng khuy t.

- “Khâu cút c m”- t c khâu cút vàng: Th ng làm b ng g , kh c nhi u hoa v n, h a ti t, có m t thanh g m bên d i t ng tr ng cho quy n l c.

- “Khâu cút pua” - t c khâu cút vua ban, còn có ngh a là khâu cút chùm, hay “khâu cút bua”, t c là khâu cút hình hoa sen, c ch m tr c u k và r t p.

Ba lo i khâu cút d i x a ch dành riêng cho gi i quý t c, còn hai lo i trên dành cho ng i nghèo ho c có a v xã h i th p kém.

Song dù Khâu cút mang hình dáng và có nh ng ý ngh a nh th nào, thì hình t ng Khâu cút ó góp ph n không nh làm phong phú thêm n n v n hoá c a dân t c Thái và m i ng i Thái en Tây B c, m i khi b t g p hình t ng. Khâu cút trên nóc ngôi nhà sàn thân th ng l i thêm m lòng, g n bó h n v i gia ình, b n m ng, t n c.

nghe m nuôi con v i ng i m tr . Ng i m tr có thêm ngh l c, ni m tin và kinh nghi m ch m sóc bé t t h n. R i khi a tr c m t, ba, sáu... tu i... nh ng chu k bi n i quan tr ng v tâm sinh lý, l i c t ch c cúng vía mong a tr kh e m nh, thông minh, tài gi i.

Khi d ng v g ch ng, th y mo cúng vía c u mong cho v ch ng tr n i chung th y, bi t yêu th ng nh ng nh n nhau, con cháu m nh kh e, cu c s ng no

Ng i già l i c cúng vía c u mong s c kh e và tr ng th . Ngay c khi dù ch b vãng u, ù tai, hoa m t... Th y mo cúng vía làm cho ng i b nh tin r ng cu c s ng v n t t p l m, c th v n kh e m nh, hoa c v n muôn m u r c r , chim chóc v n c t cao ti ng hót v i m i cung b c di u k , làm cho ng i b nh t tin h n, yêu i h n. C ng có khi tr nh hay ng i già b ng i nhà, hay khác vô tình hay c ý xúc ph m t i tinh th n, nhân ph m, làm cho s u mu n, tr m u t, d n n b n ch n không yên, th m chí kém n m t ng , au m c ng c gia ình t ch c cúng vía.

Th y mo không ch c u kh n các ng siêu nhiên ban cho s bình yên, mà còn r n d y con cháu và m i ng i ph i bi t tôn tr ng l n nhau, c bi t ph i có hi u v i cha m , l ng v i nhau, nh ng c m s áo, bi t s ng nhân ái vì gia ình và c ng ng.

Ngoài cúng vía cho con ng i, ng i Thái còn t ch c cúng vía cho c loài v tr t g n g i và thân thi t v i con ng i s ng trong n n v n minh lúa n c là con trâu trong l “síp sĩ”, sau m t mùa v v t v nh m tri ân con trâu, mong cho vía trâu m nh kh e, b qua nh ng gì mà ng i i x không ph i do s c ép c a th i v .

Trong các l cúng vía, ngoài các nghi th c c u kh n các ng siêu nhiên, thì th y mo còn khuyên b o con ng i ph i bi t s ng cho ph i o làm ng i. Ngay trong b a c m thân m t v i gia ch sau l cúng, nh ng ng i tham d l i hát i áp v i n i dung phù h p v i m c ích bu i cúng vía. Ví d trong l thôi s i l a - “nhá phay” cúng vía cho a tr h t th i gian c , hai bên n i ngo i hát chúc cho: “Th ng cu, cái h m u to cao l n u/ Ng i Thái trong b n b o nhau/ Sau này b m , ông bà s c nh c y cháu/ Con cháu tr ng thành l n khôn...” và nh ng kinh nghi m nuôi d y tr . Hay trong l cúng vía cho ôi v ch ng tr ng ày u h p hôn, hai bên n i ngo i hát d n con vía c a hai v ch ng tr ph i: “L àm v ph i tin ch ng, ng nh nghe l i v t mà m t tr ng, ng nghe l i gà mà m t v n”. Còn trong l cúng vía cho ng i già, m i ng i l i hát t lòng bi t n v i

ຜູ້ ຈົນ ເລາ ເຂົ້າ ວ່າ : ຜູ້ ສີ ທີ່ ມີ ທຸກ ປັ ດຳ ນຸນ - ດວາມ ໂລກ ເຂົ້າ ວ່າ : ຂາມ ຂັບ ດຳ ນຸນ ມາ ອ່ ຫາ
- ຫາ ຂັບ ດຳ ນຸນ ມາ ອ່ ຫຼື - ແຕ່ ດຳ ນຸນ ໃຜມ - ຝາກ ໝັດ - ຫູ - ຕາ - ໂຂບ - ດາວ - ຕັນ ມີ ນັບ ທຸກ
ອຸ ທຳ ງຸ່ມ - ໝອບ ຖີ່ ແລກ ຫຣວ ສີ ເລາ ທີ່ ມີ ປັ ດຳ ນຸນ ປັດ - ວ່າ ເລິບ ຫາຍ ບອນ ງວ ທີ່ ປັ ດຳ ນຸນ ຫຼື
ບອນ ນັ້ນ ຟາຍ ອອກ ຈົບ ຂໍ້ - ຈັດ ເຊັ່ນ ຫາ ດຳ ນຸນ ນີ້ ດຳ ນຸນ ທັ້ ດຳ ນຸນ ມາ ທີ່ ບໍ່ ຫວັ ແທວ ຫອມ ທີ່
ຈັດ.

ແຕ່ ອອກ ສີ ມາ ຜູ້ ຖື ຈັດ ຈັດ ມີ ທີ່ ເລາ ນາມ ຫຼື ຈົນ - ຜູ້ ຈຸດ ທີ່ ຈັດ ຂັບ ມີ ບໍ່ ນາມ ຫຼື
ຈົນ - ໂລກ ຫົມ ເວ້ ງຸ່ມ ປັ ຂາວ ເປົ່ ປຸ່ ຂາວ ດີ ທູ່ ນັ້ນ ຜູ້ ນີ້ ອອກ ມາ ເປັດ ສີ ແຂ້ວ - ໝອບ ດອບ ງຸ່ມ ຖື
ປັ ຂາວ ເປົ່ ປຸ່ ຂາວ ດີ ຖອບ ເປັ ງຸ່ມ ມາ ຫວັ ແທວ ເປັດ ຫົນ ຈັດ - ຈັດ ຫາ ໂຫກ ເປນ ຈັດ ເຊັ່ນ ດຳ ນຸນ
ເນ່ ສີ ງຸ່ມ - ວ່າ ຜູ້ ນອບ ເປົ່ ຫວັ ແທວ - ມັກ ເລິບ ຫາຍ - ເປົ່ ແອ່ ນອນ - ເປົ່ ຫົນ ຈັດ ຈັດ ມອບ ທີ່
ຈັດ ເຊັ່ນ ດຳ ນຸນ ງຸ່ມ - ຂາວ ຫາ ເອາ ດຳ ນຸນ ສີ ຫວັ ແທວ ມາ ຖອບ ນັບ ບອກ ເຊັ່ນ ທູ່ ຂໍ້ ຂຸນ - ເປັດ ດີ
ບໍ່ ຫວັ ແທວ ບອກ ພັດ ຂອນ ຈັດ - ໂຫກ ຫຼື ສີ ນອບ ຈັດ ໂຫກ ເປັດ ປີ - ປີນີ້ ດຸກ ຂຣວ ສີ ດີ ດຸກ
ຈັດ ເຊັ່ນ ດຳ ນຸນ ງຸ່ມ - ຈັດ ຖອບ ສີ ນອບ ຫວັ ແທວ ດັ່ນ ງຸ່ມ .

ທອດ ເງ ເອາ ຝາ ເອາ ມີ ດີ ຈັດ ເຊັ່ນ ບອກ ຂອນ ຂອບ ຝາຍ ທູ່ ທັ ຫຸນ - ທັ ຫຸນ ເລາ ໃຜມ
ດາວ - ແຟວ ຫຸນ ເລາ ໃຜມ ດອນ - ເຖົ້າ ດາວ ວັດ ດາວ ແອ່ ດີ ເລັດ ເມ່ ຈຸດ ຂາວ.

ທອດ ເງ ເຖົ້າ ແຕ່ ແຂ້ວ ດີ ດຸກ ຈັດ ເຊັ່ນ ໝັ້ ປີນ ງຸ່ມ ສີ ເຖົ້າ ປີນ ດຸກ ຫົນ ແທວ ຂຸນ ແທວ ຫຸນ
- ເລາ ດຸ ດຸ ແທນ ງຸ່ມ ຂຸນ ຫຸນ.

ວ່າ ແນ່ ຖີ່ ນັບ ຕັ ຫຸນ - ດ່າ ໝາວ ຫຸນ - ໄຂມ ໂຫກ ຈົມ - ຈົນ ນີ້ ດີ ດຸກ ເຊັ່ນ ຫາ ດຳ ນຸນ ມາ
ອັດ ມາ ໂຕ ທີ່ ບໍ່ ຫວັ ແທວ ຈັດ ເລັດ ເທົ່າ.

ໂລກ ຫົມ ເປົ່ ຂຸນ ນີ້ ເລິບ ຫາ ດອນ - ຖື ປັ ຖອບ ເປັ ຜູ້ ສີ ຂ້າ - ຈຸດ ບອກ ຂອນ ຜູ້ ສີ ງຸ່ມ -
ບອກ ເປັດ ສີ ນັບ ອາຍ ນອບ ຫຣວ ແທນ ຫຣວ ປາວ - ຕັ ບານ ຕັ ດຳ ນຸນ - ຕັ ບານ ຕັ ເລວ - ເປັດ ດີ ໂຂມ
ກຸ ຖື ສີ - ເປັນ ຜູ້ ເປັນ ສີ ແປກ ເລາ ແປກ ເຂົ້າ.

ເປົ່ ຂຸນ ນີ້ ທັ ດຳ ນຸນ - ນາມ ດຳ ນຸນ - ປາວ ດຳ ນຸນ - ຫາ ດຳ ນຸນ ງຸ່ມ ຜູ້ ສີ ຂ້າ - ທັ ດຸກ ສີ ຈົນ
ຈຸດ ເປັດ ດຳ ນຸນ ງຸ່ມ ຟັດ ໂຕ ຂັດ ໂຕ ຂັດ ງຸ່ມ - ຂຸນ ເລິ ທີ່ ຟັດ ໂຕ ຂັດ ຂັດ ທູ່ ຖອບ ເປັ ຜູ້ ສີ ເລັດ ໂຕ
ດວາຍ - ຫຼື ເງ ຈົນ ບານ ປັດ ດີ ແຂ້ວ ຈັດ ນາມ ດຳ ນຸນ ດາມ ເອນ ໂຕ ດວາຍ ຖອບ ຜູ້ ສີ ເປັດ ນາ .

ຫຣວ ປາວ ຂາວ ດຳ ນຸນ - ຂຸ ດຳ ນຸນ - ປາວ ດຳ ນຸນ ທອດ ເງ ຫົນ ເຫຼົ່ ຫົນ ເລາ ທີ່ ດຳ ນຸນ ຂໍ້ ຫຸນ -
ບອກ ຂອນ ຫຸນ ເປັດ ສີ ຕັ ອາຍ ນອບ - ບານ ດຳ ນຸນ - ເລວ ບານ ນີ້ ເປັດ ດີ ຈັດ ທີ່ - ຈັດ ປອນ ເອນ ຟັດ
ປັ ຂາວ ຖອບ ເປັ ເລາ - ດາມ ເອນ ເປົ່ ປຸ່ ຂາວ ດີ - ອາຍ ເຊັ່ນ - ຂຸ ຕາ ບອກ ຂອນ.

ຫຣວ ເຖົ້າ ຫົນ ປຸ່ ດອບ ສີ ຈົນ ໂລກ ຫົມ ທີ່ ເປັນ ສີ ທູ່ ດຳ ນຸນ ຫຸນ - ຖື ບອກ ຜູ້ ສີ ເລາ. ເລາ
ໂຫກ ເລາ ກຸ ຖື ສີ - ໝອບ ເນ່ ເຊັ່ນ ພອນ ທີ່ ໝອບ ເນ່ ໂລກ ຫົມ ຖື ດຳ ນຸນ ດຳ ນຸນ ບອກ. ເລາ ໂຫກ ເລາ
ກຸ ຜູ້ ສີ - ສີ ເລິບ ຕັນ ຫົນ ເລາ ຈັດ - ສີ ບອບ ຈຸດ ຈົບ ມາ ຈັດ - ກຸ ມາ ຫົນ ເລາ ຫົນ ນີ້ - ຫວັ
ແທວ ແທຍ ອອກ ໂຕ ອອກ ອັດ.

u nhà, th ng có 7 b c ng v i 7 vía. Nh ng l i thi u hai b p l a - "Chík pháy". B p l a phía "tang qu n" dành cho ng i già, b p chính phía "tang chan" dành cho n gi i và nh ng công vi c n i tr ...

c bi t hình t ng c t thiêng, bi u t ng cho linh h n c a ngôi nhà (b n m ng) ch a ngôi nhà nào có. N i ây có gian th t tiên - "h ng hóng" và c t thiêng - "sau h ". Trên c t thiêng có: "Chóp nguôm" an b ng tre, t ng tr ng cho b u tr i, c l ng vào c t thiêng t tr c khi d ng, trên c t thiêng treo hình th n rùa b ng g , ba bông lúa - "sam hu ng kh u" và ba nhánh rau thì là - "sam hóm chík"... Ngoài ý ngh a có tính bi u t ng c a tô tem giáo thì còn mang bóng dáng c a thuy t thiên - a - nhân và ý ngh a nhân sinh sâu s c. C t thiêng quan tr ng n m c, khi ng nhà, bao gi c ng ph i d ng c t thiêng tr c, d ng c t gian th "sau hóng" sau: "Púc sau h kh n cón/ Púc sau hóng n m l ng". C t thiêng c c th hóa trong l "Xên b n, xên m ng" b ng chi c b n chi c c c b ng l i g quý - " c m ng", sau khi cúng, c em i chôn bí m t b n góc chi ng, n u k thù phát hi n, phá " c m ng", t c là ã xâm ph m ch quy n, có th làm lung lay ho c s p h th ng c m quy n và v n m nh b n m ng.

Nh ng hoa v n h a ti t truy n th ng ch a c th hi n úng m c trên các nhà sàn v n hóa:

Nhà sàn ng i Thái en c c trang trí nhi u hoa v n ho ti t tinh x o trên b u c a s , trên các t m ván hình r ng c a làm ch n song c a s , trên "khâu cút" hai h i nhà: "Khâu cút" v vân sen/ u kèo v vân én/ Mái nhà xén b ng dui - "khâu cút t m lai bua/ sinh dua t m lai én/ nh ca bén tin con", ã tr thành tiêu chí v v p c a ngôi nhà sàn ng i Thái en Tây B c x a, nay không h có trên các nhà sàn v n hóa.

"Khâu cút" là hai t m ván óng chéo nhau hình ch X trên òn nóc - "tiêu bôn", tr c h t ch n gió - "p y l m" cho mái tranh hai u h i nhà Trên "Khâu cút" c trang trí nhi u hoa v n, ho ti t nh : Búp cây gu t - "cút lo ngong", hoa sen - "bók bua", hình tr ng khuy t - "b n hai bín"...

Gi i thích v bi u t ng "khâu cút" có nhi u ý ki n khác nhau nh : ó là c p s ng trâu cách i u, bi u t ng c a m t n n v n minh lúa n c, ho c ó là nh ng búp cây gu t - "cút lo ngong" có nhi u Tây B c, hay g n v i cu c thiên đi tìm mi n t h a c a ng i Thái, anh em luôn nh v nhau... Dù có cách gi i thích th nào, thì khi b t g p hình "khâu cút" trên nóc nhà sàn, là m i ng i Thái en Tây B c l i thêm m lòng, nh v anh em, b n m ng yêu d u.

ຂົນ ຈຸດ ຈຸດ ທີ່ ທອດ ບານ ເທົ່າ ເລັກ ຫຼື ລອດ ເລົ່າ - ປູ່ ເຊັ່ນ ຕາວ ມີ ຫນູ່ ໂຕ ເບົາ - ເລົ່າ ນີ້ ເລົ່າ ດັນ - ມີ ຫນູ່ ບອກ ບານ - ມີ ຫນູ່ ຝັ່ງ ທຸງ ຫຼື ອອ້.

ເທນ ຂົນ ລາວ ຕຸ້ວ ມີ ຂາວ ຂົນ ຂາວ ລາວ ອອ້ ອອ້ ອອ້ ເທນ - ຂຸ້ ເລັກ ເລົ່າ ດັນ ຫຼື ຊຸກ ໂບນ ຫົວ ຫົວ ຫົວ ຫົວ.

ມີ ຫຼາຍ ອຸ - ເລັກ ອ່າ ຖີ່ ຕຸ້ວ ເທນ ດັນ - ຝັ່ງ ເບົາ ເຖົ່າ ລອດ ນອ້ - ຫຼື ເຊັ່ນ ເທນ ນອ້ - ເລົ່າ ມີ ເລັກ ເຊັ່ນ ເລົ່າ ທຸງ - ເຊັ່ນ ຕາວ - ເຊັ່ນ ຂອບ ຂົນ - ຂຸ້ ເລົ່າ ຈຸດ ທີ່ ຫຼື ແນ່ ອ່າ ຫຼາຍ ຊື່ ເລົ່າ ຫຼື ທົດ ຊຸກ ຕອບ ເລົ່າ ເລົ່າ ຫຼາຍ - ເລົ່າ ເລັກ ເລົ່າ ເທນ ທານ ທານ ທານ ທານ ເຊັ່ນ ເລົ່າ ແນ່ ເລົ່າ ເລົ່າ ນອ້ ທົດ ຊຸກ ຫຼື ຂາວ ມາ ຂົວ.

NHÂN SINH TRONG TIẾNG ĐẠI NGÀN

Trần Văn Hùng

ý là c m nh n c a nhi u ng i khi c th h n trong s hài hòa, c ng sinh n tuy t v i âm thanh c a h th ng nh c c c a ng i Thái Tây B c. Nh c c c a ng i Thái Tây B c g m b gổ, b dây và b h i: Tr ng, chiêng, ch m ch e, qu nh c, các lo i pí, khèn bè, àn tính. Trong ó tiêu bi u nh t là b gổ và b h i. M i khi nh ng âm thanh c a nh ng nh c c này vút lên, ng i nghe nh c m nh n c s sâu xa, tinh t và huy n di u c a t tr i cùng tình ng i m l ng.

Nh c c gổ c a ng i Thái Tây B c g m tr ng, chiêng, ch m ch e và qu nh c. B gổ này có vai trò r t quan tr ng trong i s ng ngh thu t và tâm linh. B gổ là v t linh thiêng c a m i b n, không bao gi c m t, không k thù chi m o t, không c i chác mua bán

Vi c ch tác b gổ c ti n hành v i nh ng b c r t nghiêm ng t: Cúng t xin phép th n linh, c u mong th n cho phép, ch ng giám và phù h r i ti n hành n i kín áo, s ch s . Khi ch tác xong ph i c hành l t trang tr ng và c t gi nhà sàn ho c gian th t tiên c a tr ng b n ho c ng i có ch c s c và ch c dùng trong d p t t ho c l cúng xên b n, xên m ng. Ng i Thái cho r ng n u dùng tr ng chiêng tùy ti n s có h i cho b n m ng.

Tr ng có hai lo i "c ng" và "cong". Thông th ng "c ng" hay c dùng trong h i xuân, l cúng b n m ng; còn "cong" dùng khi ch m ng qua i ho c khi có gi c, báo ng...Tang tr ng dùng cây g tròn c c b lồi, th ng là g

xăng hoặc mít. Tang dài 0,8 - 1 m, mặt có đường kính từ 30cm đến 50 cm, bề mặt bằng da trâu bò, âm thành trầm và gần.

"Cong" là loại trống dài từ 1,5m đến 3 m, mặt bằng da bò, có đường kính từ 50cm đến 70cm, âm thanh trong hơn, vang rỗng xa. Khi chơi tác tang trống, có âm thanh nhô ý, các nghệ nhân còn nhún bên trong và mặt ngoài chỉ không dùng sức.

Chiêng và chum chề cũng có tác dụng công phu, đặc biệt là rền chiêng. Có âm thanh mong muốn, xua các nghệ nhân pha thêm vào ngân mốt t l vàng, bạc theo công thức bí truyền và dùng búa nhỏ t om t h th ng i m nh n lổm trên bề mặt m t cách khoa học.

Chiêng có âm thanh trầm có gọi "tô me", tức là con mái, chỉ có âm thanh cao gọi là "tô po", tức là con trống, chỉ có âm thanh kho ng gi a gi là "tô l " tức là con con.

Chum chề gọi là "xánh", chum nhỏ là "m c hính".

Chiêng có thể dùng riêng, hoặc phối hợp ba loại trống âm thanh khác nhau mà các nhà nghiên cứu cho rằng mà ý nghĩa nhân sinh, mang mặt khát vọng vươn lên của dân tộc.

Thống là đàn ông đánh trống, đàn bà đánh chiêng, trẻ em dùng chum chề, con gái trẻ dùng quành c t o ra nh ng âm thanh sôi động, lôi cuốn lòng người. Nghe những âm thanh tinh tế b gõ c a ng i Thái, người ta nhận cảm nhận được sự giao hòa của đất trời và vạn vật, ngân rung bay bổng khát vọng mặt trời của sự sống sinh sôi, phát triển, m no, h nh phúc, làm cho tâm hồn người trong sáng hơn, thêm tin yêu vào cuộc sống, h ng m i ng i n giá trị ích của Chân - Thiện - M .

Nghe tiếng trống, chiêng, người ta có thể biết bản Thái y ang có vẻ vui hay buồn: Nghe tiếng trống nhịp 2/4 theo kiểu 3 tiếng cùng với 7 tiếng, tiếng chuông gõ trên con mái và con trống rơi vào nhịp mạnh, tiếng c a con con rơi vào nhịp nhẹ của trống, thì chắc chắn rằng đó có hình xòe. Còn khi nghe tiếng "cong" d n d p 3 tiếng hoặc 5 tiếng là có vẻ kh n c p nh : Cháy nhà, có lũ bão, có gi c. Các quành cùng phối hợp cho lời hát và các điệu xòe làm tăng sự vui tươi, sôi động, r n ràng bay bổng.

B gõ nói chung và chiêng trống nói riêng là những nhạc cụ không thể thiếu của người Thái Tây Bắc, góp phần làm cho đời sống nghệ thuật thêm phong phú, nghệ thuật còn chứa đựng những ý nghĩa tâm linh và nhân sinh cao cả, gửi gắm vào óc tình yêu, tinh thần lạc quan tin tưởng vào cuộc sống hôm nay, hình phúc.

B h i g m các lo i pí (sáo) và khèn bè, riêng pí có t i 7 lo i: Pí p p, pí lè, pí sên, pí ló, pí thiu, pí tốt, pí r . ây là nh ng lo i sáo đ c, dùng l i gà b ng ng ho c tre, n a... Trong ó ng u là pí p p - nh c c c a tình yêu. Song nói t i b h i ph i nói t i khèn bè, b i ây là nh c c ch o trong b h i c a ng i Thái Tây B c và là bi u t ng c áo c a n n âm nh c Thái.

V i 14 ng n a tếp (m y pao) c ghép l i thành t ng ôi trên m t b u b ng g th ng m c (m y m k), ngh nhân dùi 12 l b m i x ng và khoét các l thoát h i trên các ng n a v i các kích c khác nhau các v trí thích h p. M t trong các k thu t khó nh t là s lý các lam ng, t d y, dài t i bóng b m t. V i n m cung và m t quăng tám, khèn bè có th đi n t c h u h t các i u dân ca, nh c hi n i và làm n n cho các i u dân v và múa hi n i. B i v y khèn bè luôn có v trí x ng áng trong i s ng ngh thu t c a ng i Thái và c trong các ti t m c sân kh u.

i u thú v là khèn bè Thái có nh ng âm thanh sóng ôi nh : L - lá, hai n t r , hai n t son, - , phà - phá... mà các ngh nhân g i là pò mè - t c là b m . B i v y m i khi ti ng khèn bè c t lên nghe da đi t sâu l ng nh l i tâm tình yêu ng cháy b ng c a nh ng ôi trai gái. Dù ó là i u báo xao (trai gái); sài peng (tình t); lòng tông (qua cánh ng); Han nê (ây, t i ây - ng ý t hào) - i u kh p ch có M ng Lò, trong h i xuân ch i hang Th m Lé... hay m cho các i u xoè. Tri t lý âm d ng, s sinh sôi phát tri n c a cu c s ng c th hi n vô cùng tinh t ...

Có th nói h th ng nh c c c a ng i Thái Tây B c là tinh hoa v n hóa m à b n s c dân t c, c ch t l c t th c t cu c s ng, không ch t t i nh cao c a ngh thu t âm nh c dân t c, mà còn g i g m vào ó nh n th c v v tr , nguyên lý âm d ng, khát v ng s ng m no, h nh phúc t bao i.

ខ្ញុំ ម្ចី អ្នក ខ្ញុំ អ្នក ប៉ា បុ ្រា ទាម
 ផ្សេ ង ៗ ៗ

n i v t v ; s vì danh gia v ng t c muôn i nhà t o; ta s ch n nh ngày c i cho con, ch n con trai c a t o gi u sang làm r . N i ngo i khuyên b o nh ng hai a v n lén h n g p nhau và th yêu cao h n núi. R ng cha m kiêng khem c m oán n i ngo i không th ng thì chúng ta có n c xin tr i cao cho thang s t xu ng cho anh cùng em lên tr i làm b n; Th thang ng xu ng cho nàng lên tr i cùng anh sánh ôi. H vì t gi y d u vào v t áo. chúng ta cùng ch t tr c ngày c i cha t ch c c i yêu, ép. Ngày y ôi trai gái ã c n ngón cái làm ôi, c t tay lia ngón út u ng máu n nói r ng: Ta “Nguy n ch t cùng nhau, cho h n lia xác chúng mình d c s ng bên nhau. Ta ch t cùng bi n vào trong núi Pha Dừa s ng quanh làn mây tr ng; b c lên nh cao ch m núi làm th n hai m ng”. Ngày y dân hai m ng th y mây tr ng v n mây h ng bay cu n cu n nâng cao l ên ngang ình Pha Dừa, h th y v ng sáng to ra l i ca (Ing lá i! Chài h c i!) nghe ti ng ca hát yêu u tha thi t hoà quy n nhau trên nh mây m , ti ng kh p t ro r ò n m xa x m, d n sau ch còn nghe ti ng vi vu khi qua l i hang Dừa núi ho núi; núi ho ti ng r p rình c a sông ngân râm ran ho nhau không ng t, là ti ng ôi trai gái th m thì yêu nhau. trai gái Chu Xàn M ng Xia - M ng Mìn ch i cát t m sông vào hang vi xuân c ng t ngày ó.

Pha Hen là th n bên h u h cho th n M ng Dừa ngài l n hay dùng phép y m l y trai gái các m ng v ch i Chi ng Cai, y m l y anh và em v ch i Chi ng Ban, v a l y các quan m ng v ch i Chi ng Ch y h n vào Chi ng Ch y i d khó v (h n vào M ng Dừa còn mong v c, h n vào Chi ng Ch y thân xác n m dài m ng manh...). cho các ông mo, th y cúng các m ng v ây c u c nh M ng Dừa l n k t ngày y.

M ng Dừa có ba ông th n, th n Dừa kh m là ngài quan th n l n, bóng các ngài tr i r ng. M ng ngài p nên muôn dân xúm xít quanh. Các quan m ng: m ng xa m ng g n cùng v c u c nh ng m nhìn Pha Hen, Pha Dừa b c c u n i nh p c u Hen – Dừa, h b c qua sông, qua ng cái l n dân kh p m ng xuôi ng c chui qua.

ng lên Pha Hen i trên th m á hoa á x p, b c lên c u to ng m b n, b c chân lên c u á th n M ng Dừa ng m c u b c ã lâu. Ta v núi to ng m nhìn xem b n, ên trên ch m ng m Chi ng Dừa: Ta th y ng vào M ng Dừa r ng h n ba s i, có bao d u chân voi, chân ng a tìm vào g i h n, các quan m ng v g i vĩa; các quan thánh vắc g m g i h n, h nói: “H n vào Chi ng Dừa còn mong c u c, h n mà vào Chi ng Ch y có c u c nh c ng ành ch u, nhà thân xác g y nhom.

i m t o n ta n c a cái chính n, i m t kh c ta n c a chính h ng môn, c a vào m ng l m t ng nhi u l p. Ta th y tr c n tr ng nhi u hàng cau, đ a, th t n t, mía ên th ng b ng, nhìn th y nhi u cây n qu hàng hàng p m t. Ta ng m trên u m ng r ng cây s , cu i làng có cây to bóng l n, có muôn vàn

loài táo và muôn loài cây n qu . V n u m ng v n ngh , v n cu i làng v n chu i th m, v n hai bên ng Na, Nê, ào tiên qu chín cong võng cãnh; v n sa ly ngô xanh m t mà. Nghe th m l ng mùi h ng qu , i m thêm mùi nhót chín mùi th m lá tr u. Tr u l m nòi cãnh lá th m cay, xem kìa hàng cam, quýt, chanh chua m ng v . Vu t m t tr n nhìn th y toàn gái ma pha Dừa. Các nàng m c di n sánh ôi xu ng ph . Ai v a ý siêu lòng thì h b t m t h n theo các t o, nàng (traí gái) kh m v ng. Thiên h ai s ph i cài châm tr tà ma. Kh m v ng s th h n tr v bên ch , th vía v bên mình, h ch y v bên m ng Dừa, có ng i s quá ch y tr n vào r ng sâu nép gi a cây r ng núi to nh à l n.

Ng c nhìn trái ta ng m v ru ng n ng, ng m nhìn ao cá to d i chân b n, th y b rào, then cài i m cãnh tre ngà thêm ch c, chôn thêm hàng dâm b t cho thêm ch c, thêm b n hoa n hoa vàng m hàng hàng, l p l p. Nhi u t p cô gái nh l n l quang b ao. ng tán yêu nhé pha l n có gái c a th n kh m v ng thoi ó. Trong ao bao nhiêu là cá d c, b i theo t p sánh ôi thành àn. Cá trôi r b n tình ra ch i gi a dòng h p, cá chép r b n tung t ng nhiều ngã t m gi gi a ao. Bao c a c i nh bày nh x p c a ngài l n M ng Dừa không thi u. M ng Dừa ta nhi u th n nhi u thánh, h làm ch m ng to l m nghìn, h l n c nhà tranh, nhà lá. Có bao nhiêu là traí gái dân lành v ây, cùng v i các o vì m ng say tình cõi thiên c a thánh. Ng i ch y theo nh không c n mai m i, ng i m li t, n m gi ng thân xác t t i, h n tung t ng v ch n thiên ình, h n ch y lên m ng Dừa v i th n tình yêu.

Ta cùng xem lên bên này ta ng m. Th y c a h ng có chú c p tr ng, c a quan có áo cà sa, hai bên ng có th n ông oai v , các cai i lên ng a tu n tra êm ngày, ng i tài gan lì c m dáo, mác tu t tr n i xen rào phòng b t. Ng i thì quan sát bên thêm hành lang, s có ng i v làm h i, canh ng i n phá m ng, h s ông quan thánh vác dao, vác ki m v ng i gi l y h n, l y vía. H phân canh gác êm ngày chia u kh p ngã, các ngã u có các i ch t canh c a. M ng Dừa có l m dân, quân quan, nhi u t ng vào ra. Ng i i ki u, i l ng vào ra không ng t. Nhi u traí gái h u êm ngày tr c ch lo vi c i, . H nói ng cái r ng thên thang i vào c ng chính; c ng m ng Dừa giát vàng lung linh. Th y bên trong c a c i tràn ra vô k , phía d i có các quán bán hàng, bên trên ó h nói Chi ng Cai, bên tay ph i h nói Chi ng Ban, chính gi a là M ng Dừa anh c . N i ông i T Má ông l n M ng Dừa. M ng Dừa nhi u quan, l m t ng. Qu n áo l a là g m vóc ch ng còn thi u màu nào, thiên h m c n t ph ng n M ng Chi ng Ban ng ngang ngài b c c u qua, ng vào quê Chi ng Ch y ngài b c c u á, chân b c b c trên c u D n ta v Chi ng Cai, chi ng anh c ông l n M ng Dừa.

Hàng n m gi t trâu en t , t l c a quý ch ng thi u th gi, có v i th c m hàng nén, vàng th i vàng nén không thi u m t hoa, m t c p th y cúng bái

m i. M i các quan quân n ông không thi u m t ông, h v ng i h u ch phân tr c. Th y trên sân g ch r ng nhi u hàng g ch ch p n i, trên th m có các gái trai ca hát r n vang kh p m ng, pha l n ti ng tr ng khèn bè l n thanh la r n ràng vang xa. Voi, ng a s n sàng ch tr c trong n. Nhà kho d ng trong n san sát, trong kho ng tỉ n vàng b c c a c i bao nhiêu là nh n, vòng tay vàng b c lo i, có c nhà kho l p ngói li n l b n lâu. Có bao nhiêu là c a c i, lo i c a m ng tỉ n vàng, b c châu báu không thi u m t hoa. Hàng n m n p thu tỉ n lên tỉ n vua. Thu qu n p v ngài l n Ba Vi, m ng h nhi u lo i thu , có bao nhiêu là u vi c. Các quan các t o v n p thu , tỉ n thu vàng các lo i v n p cho t o M ng Dừa, các quan m ng cho v làm th n c n d i bóng t o M ng Dừa.

M ng Dừa p nhi u ng chia giao, l m ngã. Nghe tỉ ng kh p ca băng khuâng, xao xuy n da di t nh th ng xa s m, lúc n lúc hi n; nghe tỉ ng cung bông c a các cô gái lúc tr m lúc b ng, thùng th c nh th ng; nghe quân l nh truy n binh g p gáp ánh nghiêm. Tỉ ng trai gái l m cung tr m b ng. Tỉ ng các nhà bán buôn Mi n i n, Hán – Tàu, Kinh, M ng tỉ ng, c h ng màu c a các nhà buôn bay trong gió. Có hàng ch c bán buôn muôn hàng ngày.

Chi ng Ban là m ng tr ng cây m v n ta th y hàng D a, th t n t, mía ng gióng en, gióng . Có hàng nhót v n cành nhánh. Có v n cam, quýt chín vàng, v n Chanh chua m ng n c. Có v n kh , qu th m l p l p. H tr ng l y qu bán buôn cho khách nhi u ph ng tr i t h i. Th y làng cách làng san sát, nhà cách nhà n i nh nê, êm n th y các cô gái t u c sáng r c sân, sân li n sân các cô gái ng i thì quay t bên thì d t v i, ng i thêu thùa, ng i d t hoa v n th c m thêu hoa bay r ng l n trên tr i luôn l p lánh, lung linh p m t. Ng i cung bông tỉ ng cung th p thành tha thi t. Ng i thì c th , kh p ca. Ng i thì kh p ôi, bên a i a l i. Ng i thì se gai, k thì an chài, an l i. Ng i thì ánh àn môi, tỉ ng vang tha thi t g i b n. Các cô gái n m c th , vòng tay vàng b c, nh n eo y ngón. Th y l p lánh lung linh p đáng, tu i h c hai m i nghìn n m, i h c nhi u i v n th , h v sau vào xây t trong qu sung chín.

ây h nói M ng Dừa p tỉ ng t m vang v ng, m ng ngài c b o v b ng hàng rào then cài, chêm thêm ng n tre, ngon lu ng cho ch c. Trong n có các quan tr c ch bàn vi c, bao nhiêu ng i Hán Kinh, M ng, M i, Lào trai gái các n i t h i. H t o nên v p M ng Dừa. H xây d ng gia ình không c n m i mai, n u có h ch l y tàu tranh tàu c v thay thân nhà tang tóc kh au.

C m n c h ch l y trong mùa thiên h g t hái, ai tr ng c y vào ngày không may h v l y t n ón eo hông. Ai m r u c n ngày t t “cân Cong, cân sá” còn có các c c ông c bà v quàn. Ai sàng s y h l y v t áo v h ng l y ph n. Ai n c m không g i m i gia tiên h v ng i n bên c nh, ai c m a ph i h ng i bên trái, ai c m bên trái h ng i bên ph i, h ng i bên còn tránh a va.

ເລັດ ລາວ ທີ່ ກູ້ ບານ - ທາຍ ອອກ ທີ່ ເລັດ ປະ ດິນ ພິ ໂທ - ບອນ ໂອກ ດາຍ ຕິ ໝາ - ໂອກ ຈາງ ເລັດ
ປະ - ເລັດ ປະ ທຸກ ທວນ - ທຸກ ເລັດ - ຂະ ຣັ ເຂ ຂັ ຂໍ ລ່າ ດູ້ ປອກ ຈອ - ດູ້ ທ້ ຂໍ ເລັດ ມູ ມາ
ທອດ ກູ້ ບານ - ທາຍ ລາວ ທິ ທາຍ ເລັດ - ທາຍ ເລັດ ເທວ ກູ້ ຈິ ທິ ທາຍ ເລັດ ດານ - ຕັນ ດູ້
ເລັດ ເລັດ ເລັດ ທາ ກູ້ ທາຍ - ກູ້ ພິ ໂທ ໂອກ ຈາງ ເລັດ ປະ -

ທາຍ ປີ ມາ ດາຍ ດິ ເຕ້ - ດູ້ ຈິ ເຕ້ ເລັດ ທວ ພິ ລ່າ ດູ້ ປອກ ຈອ - ຕາຍ ເລັດ - ດິ ຂອຍ -
ດິ ຕອນ ລ່າ ດູ້ ຂໍ ທາຍ ຈາ ຂອ ຈິ ເຂນ - ເລັດ ທວນ ທຸກ ມາ ທຸກ ລ່າ ດູ້ ໂອກ ຈອ - ທິ ຈອ
ມາ ເລັດ ກູ້ ຈອ - ເລັດ ແອ ທວ ທາຍ ຈາ ບາ ວ່ ຂາ ເລັດ ແລ ນອຍ ຂໍ ດອຍ ໂອ - ເຂ ແຂ - ເຂ
ແດນ ຂາ ປອນ ປິ ຊິ ປິ ຈິ ນອຍ ເຂ ທອດ ບອນ ທຸກ ຈິ - ດູ້ ມາ ຊິ ຊາ ປິ ທຸກ ເລັດ -
ເລັດ ເລັດ ຕິ ເລັດ ເລັດ ດິ - ຕາຍ ຈິ ຈິ ຈິ ເລັດ - ລ່າ ພິ ທິ ຈິ ຈອ ແລ ແອນ ມິ - ມິ ທາ ເລັດ ມູ
ທອຍ ປິ ທິ - ທາຍ ປີ ໂຍ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ມາ ຈາ ປະ - ເລັດ ເລັດ ເລັດ ໂຍ ຈາ ທວນ ຈາງ ບາ ວ່ -
ເລັດ ເຂ ມິ ທິ ຈອ ຈາ - ມິ ທຸກ ຈິ ເລັດ - ພິ ທວນ ພິ ທາຍ ໂຍ ເລັດ ເລັດ ດິ ຈາ ທາຍ ເລັດ ປະ
- ພິ ທວນ ທາຍ ເລັດ ມາ ເລັດ ເລັດ ມິ ທາຍ ທາຍ ເລັດ ປະ -

ເລັດ ປະ ຊິ ດູ້ ມິ ທຸກ ຂອ ທາຍ ເລັດ ເລັດ ຈິ ມາ - ເລັດ ໂຍ ດວນ ເລັດ ທວ ທຸກ ຈາ ຈາ -
ພິ ທິ ທຸກ ມິ - ດວນ ເລັດ ເລັດ ດູ້ ຂາ ປອນ ປິ ຊິ - ມິ ເຂ ດິ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ເລັດ - ທານ
ເລັດ - ເລັດ - ມອຍ ນຸ ຂໍ - ເລັດ ແອ ທຸກ ລ່າ ປິ ນອຍ ເຂ - ມິ ດູ້ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ມິ -

ກູ້ ບານ ທີ່ ເລັດ ທາ ທິ ປິ ຈິ ມິ - ເລັດ ເລັດ ດູ້ ທິ ຈິ ທາ ພາຍ - ເລັດ ໂຍ - ທິ ອອຍ ດິ
ແອ - ນຸ ທາ ທຸກ ເລັດ ເລັດ ທຸກ ບາ - ມິ ຂາ ທາ ທາ ທິ ຂາ ແອ ພິ - ມິ ຂາ ທາ ຂາ ເຂ ເຂ
ເລັດ ບາ - ມິ ຂາ ທາ ເລັດ - ທິ ແອ ທຸກ ອາ ທວນ ທິ - ເຂ ປິ ຈິ ເລັດ ທາ ເລັດ ເລັດ ເລັດ
ທຸກ ເລັດ ມາ ເລັດ ເລັດ - ເລັດ ບານ ຕິ ບານ - ເລັດ ເລັດ ເລັດ ທາ ທາ - ມິ ມາ ເລັດ ທວ ຂາ ທວ ຈິ
ເລັດ ເລັດ ທາ ທາ ທາ ເລັດ ເລັດ - ພິ ອິ ຂາ ມິ ເລັດ ທິ ປິ ຈິ ມິ ຕາຍ - ມິ ເລັດ ເຂ ຂໍ - ມິ ເລັດ
ຕິ ທາ ເລັດ ຂາ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ທາ ທາ ແອ ເລັດ ດູ້ ຕາ ລ່າ ຂາ ລ່າ ນຸ - ມິ ເລັດ ທິ ດູ
ຕາຍ ເລັດ ແລ - ມິ ເລັດ ທິ ທອຍ ທິ ຈິ ມາ - ມິ ເລັດ ເຂ ປານ ຂາ ມອ ຂາ ແອ - ພິ ທາ ຂາ ນຸ
ປອຍ ນຸ ດູ ເລັດ - ປອ ແລ ແອນ ມິ ເລັດ ດິ ຂອ ດູ ເລັດ ມິ - ຕາຍ ເຂ ຈິ ເລັດ ເລັດ ປິ - ເຂ
ເຂ ປິ ຈິ ເລັດ ຈານ ປິ - ທຸກ ມາ ເຂ ເລັດ ເລັດ ທິ ທາ ເລັດ ຂາ -

ເຂ ເຂ ເລັດ ປະ ຊິ ຕາຍ ທິ ຕອຍ ຈິ ທຸກ - ເລັດ ເຂ ຈິ ຈິ ທິ ທິ ທິ “ ທອນ ດູ້ “ - ມິ
ທິ ຈິ ປອຍ - ຈິ ຂາ ທາ ເລັດ ດິ - ທາ ເຂ ມິ ພິ ທວນ ທຸກ ທາ ດູ້ ຈາ - ທິ ຈອ ເລັດ ທານ ແອ
ມອຍ ຂາ ບາ ວ່ ຂາ ດູ້ ບອນ ມາ ເລັດ - ເຂ ເລັດ ຈາ ເລັດ ປະ ຊິ ດູ້ - ເຂ ເລັດ ເລັດ ເລັດ ທາ ລ່າ ດູ້
ຂໍ ມິ ຂໍ ຂາ - ຈາ ມິ ເຂ ພິ ເຂ ຈາ ດິ ຈາ ດາ ມາ ຕາ -

H NG D N S D NG FONT CH THÁI VI T NAM

*Th c s Lò Mai C ng
Tr ng Cao ng S n La*

Khi s d ng Font ti ng Thái, b n c n t t h t ch gõ ti ng Vi t c a các b gõ ang ch y trên máy tính (Unikey, Vietkey, ...).

1. S d ng Font ti ng Thái hoàn toàn gi ng nh b n s d ng các b Font quen thu c khác.

Ví d : (H)O (E)U thì gõ (H + N + O) (E + O + U) = (H)O (E)U
 ưO ưA thì gõ ư + ư + O) ư + ư = ưO ưA

2. Trên m t phím có 2 ký t t th p và t cao : n u dùng phím t th p thì gõ bình th ng; n u dùng phím t cao thì dùng t h p phím Shift và phím t cao ó (ho c b t phím Caps Lock),

ví d : n Shift + H = H Shift + M = M
 Shift + N = N Shift + B = B

3. Khi gõ ch Thái : i v i nguyên âm n m trên ho c n m d i ph âm

- N u t có 2 ký t : thì gõ nguyên âm n m trên (ho c d i) tr c sau ó m i gõ ph âm, Ví d : ư thì gõ =... + ư = ư

ư thì gõ =... + ư = ư

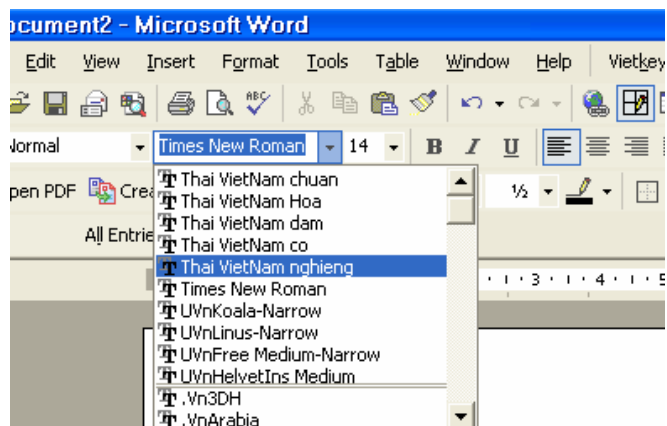
- N u t có 3 ký t : thì gõ ph âm tr c, sau ó gõ nguyên âm n m trên (ho c d i) cu i cùng gõ ký t còn l i.

ư thì gõ = ư +... + ư = ư

ư thì gõ = ư +... + ư = ư

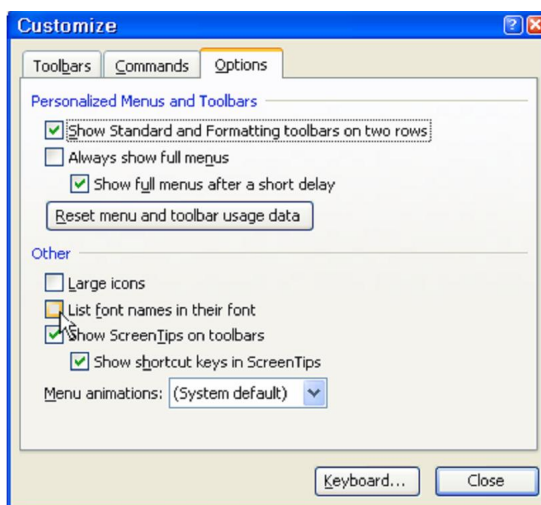
3. N u s d ng d u th nh i u thì sau khi gõ t m i gõ n th nh i u, ví d : ư = ư + ư + ư = ư ho c ư = ư + ư + ư = ư

4. Sau khi ch y các ch ng trình x lý t nh Notepad, Winword... b n ch n Font ti ng Thái t menu Font nh hình d i ây:

Chú ý: Trong MS Word, hiển thị các tên Font theo chữ latin trên danh sách Font trình xử lý như trên, bạn cần bấm chọn **List font names in their font** của MS Word như sau:

- ⌚ B1: Chọn menu **Customize** từ menu **Tools** trên thanh menu của MS Word.
- ⌚ B2: Trên cửa sổ **Customize**, kích chọn menu **List font names in their font** như hình dưới:

CÁC FONT CHỮ THÁI SỬ DỤNG

1. Font THAI VIETNAM CHUAN
2. Font THAI VIETNAM NGHIENG
3. Font THAI VIETNAM CO
4. Font THAI VIETNAM DAM
5. Font THAI VIETNAM HOA

- Những phím tắt chữ Thái, bạn sẽ dùng các phím như hình sau:

B trí bàn phím

